

**ORTADOĞU ÜLKELERİNE YAŞANAN ERKEK
GÖÇLERİNİN AİLEYE VE AİLEDEKİ KADININ
ROLLERİNE ETKİLERİ: HATAY ÖRNEĞİ
ÜZERİNDEN BİR DEĞERLENDİRME**

**2021
YÜKSEK LİSANS TEZİ
SOSYOLOJİ**

Seyran ABACI

**Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Kadir ŞAHİN**

**ORTADOĞU ÜLKELERİNE YAŞANAN ERKEK
GÖÇLERİNİN AİLEYE VE AİLEDEKİ KADININ
ROLLERİNE ETKİLERİ: HATAY ÖRNEĞİ
ÜZERİNDEN BİR DEĞERLENDİRME**

Seyran ABACI

Dr. Öğr. Üyesi Kadir ŞAHİN

T.C.

Karabük Üniversitesi

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Sosyoloji Anabilim Dalında

Yüksek Lisans Tezi

Olarak Hazırlanmıştır

KARABÜK

Ağustos 2021

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	1
DOĞRULUK BEYANI.....	4
ÖNSÖZ	5
ÖZ.....	8
ABSTRACT.....	9
ARŞİV KAYIT BİLGİLERİ	10
ARCHIVE RECORD INFORMATION	11
KISALTMALAR.....	12
ARAŞTIRMANIN KONUSU ve AMACI.....	13
ARAŞTIRMANIN KAPSAMI VE ÖNEMİ	15
ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ ve TEKNİĞİ	17
ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLAR ve ALANDA KARŞILAŞILAN GÜÇLÜKLER	20
BİRİNCİ BÖLÜM	22
1. GÖÇ OLGUSUNUN KAVRAMSAL ve KURAMSAL ÇERÇEVESİ.....	22
1.1. Göç Kavramı	22
1.2. Göçün Tarihselliği.....	24
1.2.1. Modern Öncesi Göçlerden Modern Zamanlardaki Göçlere	24
1.3. Erkek Egemen İşgücü Göçü.....	26
1.4. Göçte Sosyal Sermayeden Kültürel Sermaye	28
İKİNCİ BÖLÜM.....	34
2. İÇ GÖÇTEN ULUSLARARASI GÖÇE.....	34
2.1. Küresel Kapitalizm Çağında Emek Göçü	36
2.2. Dış Göçler	37
2.2.1. Dış Göçlerde Bir Etken Olarak Çevre Merkez Eksenini	38
2.2.2. Türkiye'deki İlk Uluslararası İşgücü Göçü ve Sonrası	39
2.2.2.1. Türkiye'den Ortadoğu'ya Gerçekleşen İşgücü Göçü Üzerine Genel Bir Bakış	43
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	46
3. GÖÇ SÜRECİNDE AİLE VE KADIN	46
3.1. Geleneksel Aileden Modern Aileye	47

3.2. Göçün Aileye ve Ailedeki Kadına Etkisini Ortadoğu'ya Yönelen Erkek Egemen Göçler Bağlamında Değerlendirilmesi.....	49
3.3. Göç Sürecinde Kadının “Geride Kalma” Hali: Avrupa Ve Ortadoğu Ülkelerine Gerçekleşen Göçler Üzerinden Bir Değerlendirme	53
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	56
4. BULGULARIN YORUMLANMASI	56
4.1. Katılımcıların Demografik Özellikleri	56
4.2. Ortadoğu'ya Yönelen Erkek Egemen Emek Göçü ve Geride Kalan Kadınlar ..	59
4.2.1. Geride Kalan Kadınların Kendilerini Görme Biçimleri	59
4.2.1.1. Geleneksel Ailede Kadın Olmak	65
4.2.1.2. Göç, Ataerkillik ve Kadın	69
4.2.2. Ortadoğu'ya Yönelen Erkek Egemen Emek Göçü Sonrasında Geride Kalan Kadınların Rollerindeki Değişimler	75
4.2.3. Ertelenen Bugün ve Beklenen Gelecek Arasında Erkek Egemen Emek Göçü	83
4.2.3.1. Fayda-Maliyet Analizi Açısından Kadınların Ortadoğu'ya Emek Göçüne Dair İsteksizliği	89
4.2.4. Uluslararası Emek Göçü ve Yarı Parçalanmış Aile	94
4.2.4.1. Yarı Parçalanmış Ailede Geride Kalan Kadın Olmak	97
4.2.5. Sosyal Sermaye ve Ulusların Örtük Hiyerarşisi Açısından Ortadoğu'ya Göçlerde Kadınların Geride Kalma Nedenleri	102
4.2.5.1. Ortadoğu'ya Göçlerde Kültürel Sermaye ve Geride Kalmanın Gelenekselliği	109
Sonuç ve Değerlendirme.....	115
KAYNAKÇA.....	118
TABLolar LİSTESİ.....	122
EKLER.....	123
ÖZGEÇMİŞ	128

TEZ ONAY SAYFASI

Seyran ABACI tarafından hazırlanan “ORTADOĞU ÜLKELERİNE YAŞANAN ERKEK GÖÇLERİNİN AİLEYE VE AİLEDEKİ KADININ ROLLERİNE ETKİLERİ: HATAY ÖRNEĞİ ÜZERİNDEN BİR DEĞERLENDİRME” başlıklı bu tezin Yüksek Lisans Tezi olarak uygun olduğunu onaylarım.

Dr. Öğr. Üyesi Kadir ŞAHİN

.....

Tez Danışmanı, Sosyoloji Anabilim Dalı

Bu çalışma, jürimiz tarafından Oy Birliği ile Sosyoloji Anabilim Dalında Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir. 05/08/2021

Ünvanı, Adı SOYADI (Kurumu)

İmzası

Başkan : Doç. Dr. İbrahim YENEN (KÜ)

.....

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Kadir ŞAHİN (KBÜ)

.....

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Cihan AKKAYA (KBÜ)

.....

KBÜ Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Yönetim Kurulu, bu tez ile, Yüksek Lisans Tezi derecesini onamıştır.

Prof. Dr. Hasan SOLMAZ

.....

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürü

DOĞRULUK BEYANI

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum bu çalışmayı bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı herhangi bir yola tevessül etmeden yazdığımı, araştırmamı yaparken hangi tür alıntıların intihal kusuru sayılacağını bildiğimi, intihal kusuru sayılabilecek herhangi bir bölüme araştırmamda yer vermediğimi, yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu ve bu eserlere metin içerisinde uygun şekilde atıf yapıldığını beyan ederim.

Enstitü tarafından belli bir zamana bağlı olmaksızın, tezimle ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak ahlaki ve hukuki tüm sonuçlara katlanmayı kabul ederim.

Adı Soyadı: Seyran ABACI

İmza :

ÖNSÖZ

Modern bir toplumda yaşıyor olmamıza rağmen göç hala eski çağlarda olduğu gibi toplumsal bir hareketlilik olmaya devam etmektedir. Artık daha geniş yelpazeye bir yelpazeye sahip olmakla birlikte ulusal sınırların da ötesine geçmiştir. Özellikle uluslararası geçişler konusunda yaşanan avantajlar ile ekonomik temelli göçlerde artışlar oldukça yüksek rakamlara erişmiş durumdadır. Türkiye’de uluslararası göç olgusunda çok aktif bir yere sahip olan ülkelerden birisidir. Türkiye uluslararası göç konusunda hem göç alan hem göç veren bir ülke konumundadır. Bu hareketliliğin önemli bir boyutu emek göçü oluşturmaktadır. 1961 Anayasası ile ülkeye giriş-çıkış izninin serbest kılınması sonrasında, ekonomik koşullarında etkisiyle Türkiye’den - başta Almaya olmak üzere- Avrupa’ya yüksek miktarlarda emek göçü yaşanmıştır. Avrupa’ya yönelen emek göçlerinin yanı sıra, son dönemlerde artan ivmeyle petrol ülkelerine de (Ortadoğu ülkelerine) yönelen emek göçünde artışlar yaşanmaya başlamıştır.

Çalışmamızın ele almış olduğu konu, Türkiye’den Ortadoğu’ya gerçekleşen emek göçlerinin, aile ve ailedeki kadına etkileridir. Ortadoğu ülkelerine yönelen göçün etkisi aileyi ve daha derin nitelikleriyle de ailedeki kadının rollerini derinden etkilemektedir. Kadınlar, son zamanlardaki artışların da etkisiyle, petrol zengini ülkelere yönelen göçlerde toplumsal rollerine uygun davranan hallerinin yanında erkeğin ailedeki sorumluluklarını da üstlenen türden görüntüler sunmaktadır. Türkiye’den Ortadoğu’ya yönelen göçlerin erkek egemen niteliklerde olması nedeniyle, geride kalan kadınların aile içi sorumlulukları ‘hem anne hem baba’ rollerinin karışımı türünde olmaktadır. Hatay ili örneğinde irdelenen bu göç şekli, bölgede 1980’lerden beri yoğun olarak yaşanan bir göç türündedir. Bu göç şeklini daha çok erkek bireylerin deneyimlemesi, kadının ‘geride’ kalması halini de ortaya çıkarmaktadır. Böylelikle evli kadın, göç sürecinin geride kalanı olarak tek başına ev içi sorumluluk alanlarının temeldeki aktörü konumuna erişmektedir. Bu araştırma ile erkeğin deneyimlediği uluslararası göçten sonra açığa çıkan bir durum olarak, kadının ailede yaşamakta olduğu gerçekliğin boyutu anlaşılmaya çalışılmıştır. Hatay ilinden - başta Arabistan olmak üzere- Ortadoğu ülkelerine yönelik yoğun bir emek göçü ilgisinin olması, Hatay’da yaygın olarak deneyimlenen bu göçün sosyal ağlar kaynaklı ilişkilerinden kaynaklandığını ortaya koymaktadır. Sosyal ağlar, Ortadoğu ülkelerine

emek göçünde neredeyse en teşvik edici unsur olmaktadır. Ortadoğu ülkelerine göç deneyimi yaşayanlar elde ettikleri ile diğer erkek bireyleri de (Ortadoğu ülkelerine emek göçü deneyimi yaşamayan erkekleri) teşvik etmektedir. Ortadoğu'ya yönelen emek göçünün günümüzde rollerin noktasına Türkiye açısından bakıldığında, Hatay ilinde bu oranın daha belirgin etkilerinin olduğunu sayabilmek mümkündür. Nitekim bu durum Hatay ilinde informal niteliklerde olsa da 'yarı parçalanmış aile' şekillerini yoğun olarak karşımıza çıkarmaktadır.

Türkiye'den (ve doğal olarak Hatay ilinden) Ortadoğu'ya yönelen emek göçüne bağlı olarak yaşanan göç deneyimlerinin, aileye ve ailedeki kadına etkisi oldukça büyüktür. Bu yöndeki vurgularımızın en temeldeki nedeni, ilgili ülkelere yaşanan emek göçü türünün erkek egemen olmasıdır. Ortadoğu'ya göç deneyimi yaşayan erkeklerin, çalışmaları nedeniyle aileden uzak olması, formel ya da yaygın aile modelinden farklı bir gündelik yaşam stratejisinin yaşanmasına neden olmaktadır. Bu durum 'baba' rolünün taşıyıcısının, ailede ekonomik kazanç haricinde beklenilen bir sorumluluk alanının oluşmasına sebep olmaktadır. Böylelikle 'kadın' aile kurumunda, erkekten daha fazla bir etkiye sahip olmakta ve buna bağlı olarak da kadının ev eksenli görev ve sorumluluklarının artmasına neden olmaktadır. Hatay ili perspektifinden baktığımızda; "aile, annelik, kadınlık, tek ebeveynlik, hem annelik hem babalık" yönünde geride kalan kadınlarca önemli saptamaların ortaya konulması, Ortadoğu ülkelerine yönelen emek göçünün gündelik yaşam stratejilerinde kadın merkezli etkilerinin görünenin de ötesinde olduğunu ortaya koymaktadır. Bu açıdan Hatay ilinden Ortadoğu'ya emek göçü deneyiminin erkek egemen hali, bundan etkilenen ailelerin tek ebeveynlik kriteri ekseninde bir sorumluluk ve pratik alanı var ettiğini ortaya koymaktadır.

Hatay ilinden Ortadoğu ülkelerine yönelen emek göçü deneyiminin en önemli nedeni, işsizliğe bağlı olarak yaşanan 'ekonomi' temelli gerçekliklerdir. Ataerkil aile yapısındaki işçilik kodları ve eve 'ekmek' getiren erkek rolünün yükümlülüğü, erkeği bu göç türünün taşıyıcısı aktörü haline getirmektedir. Böylelikle erkeğin 'para kazanma' yükümlülüğü, Ortadoğu ülkelerine yönelen emek göçünün mahiyeti cinsiyet ekseninde detaylandıran temel etken olmaktadır. Bütün bu söylenenlerle birlikte bu araştırmanın amacı, Hatay ilinde yaşanan Ortadoğu'ya yönelik emek göçünün geride olan kadınları, göç sonrasında yaşadığı farklılaşmaları (ve de dönüşümleri) anlamda olmaktadır. Nitekim Ortadoğu ülkelerine yönelen emek göçünde 'kadının geride kalma

hali' araştırmanın temelindeki sorunsallaştırıcı temel nokta olmaktadır ve ortaya konulan cevaplarda bu ekseninde karşılık bulmaktadır.

Ortaya konulan çalışma nitel araştırma modeli ile sürdürülmüştür. Hatay ilinde yaşayan ve eşi Ortadoğu ülkelerinden birine göç deneyimi yaşamış olan kadınlarla derinlemesine görüşme yapılarak, elde edilen veriler anlamaya ve yorumlamaya çalışılmıştır. Kadınlarla yapılan yüz yüze görüşmelerde ses kaydı alınmış ve toplamda 21 kadınla yaklaşık 11.30 (690 dakika) saatlik süren bir görüşme dizisi gerçekleştirilmiştir. Nitel bağlamda sürdürülen bu görüşmelerden elde edilen ses kayıtları kategorileştirilmelerin ve tematikleştirme süreçlerinin ardından söylem analizleriyle yorumsanmış ve araştırmanın kurgusuna özgü değerleri anlamlandırarak ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu sayede de söz konusu çalışma, erkek egemen emek göçünün geride kalan kadınlara etkisini ortaya koyabilen çıktılara somutluklar kazandırılarak sonlandırılmıştır.

Burada son olarak belirtmek istediğim, bana sosyolojik bir bakış açısı kazandıran ve tezin her sayfasında emeği olan danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Kadir ŞAHİN'e, yapmış olduğu her katkı ve destek için çok teşekkür ederim. Bu süreçte maddi ve manevi bütün destekleri için ve bu zorlu süreçte iki kat emek verdikleri için sevgili ailemin her bir ferdine de ayrıca teşekkür ederim. Özellikle görüşmecilerimin çoğuyla iletişim sağlama konusunda büyük emekler orta koyan annem Aliye Abacı'ya da ayrıca teşekkür etmek gerekir. Bu yola birlikte çıktığım farklı konu ve alanlarda çalışmış olsak da beni hiç yalnız bırakmayan sevgili arkadaşım Kadriye Doğanay'a ise sunduğu destekler adına ayrıca teşekkür ederim. Birlikte çıktığımız akademik yolculuğumuzun bu içten sıcaklık ve sevgi koşullarında hiç dinmeyen şekilde sürmesi ümidiyle. Ayrıca çalışmanın mecrasında ilerleyebilmesi için zamanlarını bana ayıran ve deneyimlerini samimiyetle ifade eden sevgili katılımcılarıma da sundukları bilgiler adına ayrıca teşekkür ederim.

ÖZ

Küreselleşmenin etkisiyle, uluslararası işgücü göçü giderek daha da önemli bir hale gelmektedir. Türkiye’de özellikle son zamanlarda yaşanan “işsizlik” artışı, yurt dışında çalışma konusunu giderek bir umuda ve hatta artan bir beklentiye dönüştürmektedir. Türkiye’deki erkek egemen toplumsal yapı uluslararası işgücü göçünde erkek cinsiyetini öne çıkarmakta ve bunun doğal sonucu olarak da kadına geride kalan statüsü yüklemektedir. Hatay ilinden Ortadoğu ülkelerine çalışmak amacıyla giden erkekler, ailelerini yanlarına almamayı tercih etmektedirler. Bunun en temel nedeni Türkiye’nin Ortadoğu ülkelerine göre daha yüksek bir sosyo-kültürel yapıya sahip olmasından kaynaklanmaktadır. Böylesi bir ulus aşırı göç deneyimi ise karşımıza “geride kalan kadın” gerçeğini çıkarmaktadır. Bu durum Ortadoğu’ya emek göçü deneyimini yaşayan ailenin, yarı parçalanmış aile yaşamı sürdürmesine neden olmaktadır. Yaşananlar temelde ailedeki kadının rollerinin ve sorumluluk alanlarının büyük değişimler yaşamasına neden olmaktadır. Bir bakıma emek göçünün görünürdeki nitelikleri erkek merkezli olsa da etkilerinin merkezi koşulları ise kadın etrafında şekillenmektedir.

Bu araştırmanın amacı ortaya çıkan koşulların, kadının yaşanan göçe dayalı olarak değişen rollerinin onun aile eksenindeki görev ve sorumluluklarını nasıl etkilediğini ortaya koymaktır. Ortaya konulan çalışma, Hatay ilinde yaşayan ve eşi Ortadoğu ülkelerinden birine çalışmak amacıyla göç eden ve hala orada çalışmaya devam eden kadınlarla gerçekleştirilmiştir.

Araştırmanın konusu ve ortaya çıkan bulgular açısından, çalışmanın “göçteki kadın” sorunsalına önemli katkılar sunacağı ümidini taşımaktayız. Çalışma kapsamında merkeze konulan “göçteki geride kalış” biçimi, bir bakıma göç sosyolojisine dair merceğin “hareketlilik eksenine” değil, bilakis “hareketsizlik eksenine” (yani göçe katılmayanlara) çevrilmesinin kaygısını taşımaktadır. Bu açıdan çalışmamızın göçe dair bakışları ve irdeleme biçimlerine farklı türden orjinler kazandıracağı yönünde beklentimiz büyüktür.

Anahtar Kelimeler: Göç, Kadın, Geride kalmak, Uluslararası emek göçü, Aile

ABSTRACT

International labor migration is becoming more and more important with the effect of globalization. The recent increase in unemployment is turning the issue of working abroad into a hope and even an increasing expectation in Turkey. The male-dominated social structure in Turkey highlights the male gender in international labor migration, and as a natural consequence, imposes the lagging status on women. Men who go to Middle East countries from Hatay to work prefer not to take their families with them. The main reason is that Turkey has a higher socio-cultural structure than the Middle East countries. Such an experience of transnational migration reveals the reality of "the woman left behind". This situation causes the family, which has experienced labor migration to the Middle East, to lead a half-broken family life. The experiences basically cause major changes in the roles and responsibilities of women in the family. In a way, although the apparent characteristics of labor migration are male-centered, the central conditions of its effects are shaped around women.

The aim of this research is to reveal how the emerging conditions and the changing roles of women based on migration affect her duties and responsibilities in the family axis. The study was carried out with women living in the province of Hatay, whose husbands immigrated to one of the Middle Eastern countries to work and still continue to work there.

In terms of the subject of the research and the findings, we hope that the study will make important contributions to the problem of "women in migration". The "staying behind in immigration" form which is put in the center within the scope of the study, in a way carries the concern of turning the lens of the sociology of migration not on the "mobility axis" but on the "inactivity axis" (ie those who do not participate in immigration). In this respect, we have a great expectation that our study will bring different kinds of origins to the perspectives and ways of examining migration.

Keywords: Migration, Women, Staying behind, International labor migration, Family

ARŞİV KAYIT BİLGİLERİ

Tezin Adı	Ortadoğu Ülkelerine Yaşanan Erkek Göçlerinin Aileye ve Ailedeki Kadının Rollerine Etkileri: Hatay Örneği Üzerinden Bir Değerlendirme
Tezin Yazarı	Seyran ABACI
Tezin Danışmanı	Dr. Öğr. Üyesi Kadir ŞAHİN
Tezin Derecesi	Yüksek Lisans Tezi
Tezin Tarihi	05/08/2021
Tezin Alanı	Sosyoloji
Tezin Yeri	KBÜ/LÜEE
Tezin Sayfa Sayısı	130
Anahtar Kelimeler	Göç, Kadın, Geride kalmak, Uluslararası emek göçü, Aile

ARCHIVE RECORD INFORMATION

Name of the Thesis	The effects of male migration to Middle Eastern countries on the family and the roles of women in the family: An evaluation based on the Hatay example
Author of the Thesis	Seyran Abacı
Advisor of the Thesis	Kadir ŞAHİN
Status of the Thesis	Master's Thesis
Date of the Thesis	05/08/2021
Field of the Thesis	Sociology
Place of the Thesis	KBU/LUEE
Total Page Number	130
Keywords	Migration, Woman, Stay behind, International labor migration, Family

KISALTMALAR

Akt.	: Aktaran
İİBK	: İş ve İşçi Bulma Kurumu
İŞKUR	: Türkiye İş Kurumu
TÜİK	:Türkiye İstatistik Kurumu
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
ODKA	: Ortadoğu ve Kuzey Afrika

ARAŞTIRMANIN KONUSU ve AMACI

Bu araştırmanın konusu Hatay’da yaşayan ve eşleri uluslararası emek göçüne katılan kadınların göç sonrasındaki rolleri ve sorumluluklarının nasıl ve hangi yönde değişimler yaşadığının ortaya konulmasıdır. Ayrıca yaşanmakta olan ulusaşırı emek göçünden sonra, ailenin tek ebeveynli olarak kalmasının onların “annelik” deneyimlerini nasıl etkilediğinin üzerinde durulmaktadır. Bu sayede de göçte gizil aktör olarak ‘geride kalmanın’ cinsiyet eksenli çıktılarının, geleneksel rol dağılımına ve onun pratiklerine dair nasıl etkilerde bulunduğu anlaşılmalı çalışılacaktır. Buradan hareketle geleneksel bir ailede “göç ve kadın” temasına farklı bir noktadan bakabilmek mümkün hale gelebilecektir.

Türkiye’de 1960’dan beri yaşanmakta olan uluslararası emek göçü ilk etapta çoğunlukla erkek işçiler tarafından deneyimlenen bir süreçti. İşçiler (ağırlıklı olarak da erkekler) gittikleri ülkelere göre eşlerini (ya da ailelerini) yanlarına alma durumlarını gözden geçirmekteydiler. Ancak işçinin kalkış noktası ile varış noktasının sahip olduğu sosyo-kültürel yapısı, göçmenin varış noktasında kalıcı olabilmesi açısından önemli bir nokta olmaktadır. Ailenin geride kalan fertlerinin sonraki süreçlerde uluslararası göçe katılımı daha çok göç edilen ülkenin sosyo-kültür seviyesine (ya da sermayesine) göre gerçekleşmektedir. Bu durum Avrupa özelinde düşünüldüğünde, gurbetçilerin gerçekleştirdiği aşamalı göçlerle birlikte (ailenin diğer fertlerinin de göçe katılarak aile bütünleşmesinin sağlanmasıyla) varış noktasında kalıcı hale geldiğini ortaya koymaktadır. Ancak Ortadoğu ülkelerine yönelen göçünde ise benzer yönde çıktılarının yaşandığına rastlanılmamaktadır. Ortadoğu’ya 1980’lerin başından bu yana yoğunlukta yönelen göçlerde, sonraki kuşakların da devreye girmesine rağmen, hali hazırda belirgin bir aile birleşmesi türüne rastlanılmamaktadır. Bu yöndeki erkek egemen emek göçü yaşanırken, emekçi dışındaki aile fertleri çoğunlukla Türkiye’de kalmaktadır. Çünkü Türkiye’nin sahip olduğu sosyo-kültürel seviyenin Ortadoğu ülkelerinden daha yüksek seviyede olması bu ülkelere göç etmiş olan işçilerin eşlerini (veya ailelerini) göç ettikleri ülkeye alma konusunda istekli olmalarını engellemektedir. Çünkü göçte beklenen başarı algısının ekonomik yönlü olması kadar sosyal yönlü olması da göçmenlerce arzu edilen bir kriterdir. Ancak bu yöndeki beklentilerin sonucunda yaşanan çıktılarının bir sonucu olarak göçte geride kalma halini deneyimlemek de önemli bir sorunsalı var etmektedir. Nitekim Hatay ili özelindeki

erkek egemen ulusaşırı olan emek göçünün “geride kalan kadınları” nasıl etkilediği önemli bir sorgulama konusuna dönülmektedir.

Kadının yaşadığı topluma (ve bilhassa geleneksel birlikteliklerde) göre sorumlulukları ve görevleri değişiklik gösterse de, özellikle ‘annelik’ deneyimi her toplumda kadının birincil görevi olmuştur. Bu sayede de kadının soysal statüsü ve ailedeki varlığı ağırlıklı olarak ‘anne rolü’ ile özdeşleştirmiştir. Bu durum Hatay kadınları için de benzer bir niteliklerde görünürlükler sergilemektedir. Ancak eşleri üzerinden uluslararası göç deneyimi yaşayan kadınların, geleneksel rol paylaşımının çok daha dışında, normalden daha fazla görev ve sorumluluk ile karşı karşıya kaldıkları görülmektedir. Bundan dolayı aile içindeki ‘annelik’ deneyimi “geride kalma” halinin bir çıktısı olarak göç ile değişimler sergilemekte ve eşin olmadığı zamanlarda kadının ‘babalık’ rolünü de üstlenme halini ortaya çıkarmaktadır. Böylece kadınlar göçten sonra “hem kadınlık hem de erkeklik” rollerinin karışımı olan bir pozisyonu ev içinde ve de dışında görevini üstlenmek zorunda kalmaktadırlar. Bu türden öngörülerle harekete geçen çalışmamızın merkeze koyduğu nokta, Ortadoğu’ya yönelen emek göçünün pasif aktörü olan kadına etkisinin ne yönde içerikler sunduğunu irdelenmektedir. Bir bakıma da bu çalışmada göç sürecinde geride kalan kadının hikayesine odaklanılmaktadır. Bu yönüyle de çalışmanın odak noktası, göç sonrasındaki kadın gerçekliği üzerinden irdelenmektedir. Tüm bunlardan hareketle de ulusaşırı emek göçünde geride kalan pasif aktörün (kadının) yaşadıklarına dair gerçekliğin iz düşümlerinin neler olduğu ortaya konulmaya çalışılmıştır.

ARAŞTIRMANIN KAPSAMI VE ÖNEMİ

II. Dünya Savaşı'ndan sonra Avrupa'nın artan işgücü ihtiyacına karşılık Türkiye'den başta Almanya olmak üzere pek çok ülkeye işgücü göçü gerçekleşmiştir. Ancak Türkiye için dış göç olgusu görece geç başlamıştır demek de mümkündür. Çünkü 1961 Anayasası ile ancak ülkeye giriş-çıkışlara izin verilmiştir. Uluslararası emek göçü de ancak bu tarihle birlikte Türkiye'nin gündemindeki yerini alabilmiştir. Fakat Türkiye'deki bu türden göçler merkeze konulduğunda başlangıçtaki hareketlilikleri açısından tam anlamıyla erkek göçleridir demek de mümkündür. Özellikle ilk göç kararının alınmasında ve hareketliliğin sergilenmesi açısından ailede ilk göç deneyimini çoğunlukla 'erkek' yaşamaktadır. Örneğin "seçkin teoriye" göre de göç etmek için başlangıç aşısında bireyin bazı özelliklere sahip olması gereklidir. Çünkü modern zamanlarda göçler ağırlıklı olarak birey eksenli gerçekleşirken, diğer bireylerden farklı özelliklerin olması ile göçün ortaya çıkışı arasındaki ilişkinin doğru orantılı bir ilişki türü sergilediği söylenebilir. Fakat araştırmamızın merkeze koymuş olduğu perspektif, Ortadoğu'ya yönelen erkek egemen göçünün gerçekleşmesiyle birlikte, geride kalan kadının ev merkezinde yaşananların ortaya konulabilmesi olmaktadır. Seçkin teoriye göre göç etme kararı alan bireylerin bazı özellikleri (bu göç türünde ağırlıklı olarak erkeklerin) diğer bireylerden (geride kalan kadınlardan) farklı nitelikler erkek egemen emek sektörüne daha uygun niteliklerde olmaları sergilemesi nedeniyle, Hatay ili örneğindeki uluslararası emek göçünün neden erkek göçüne dönüştüğünü ortaya koymaktadır. Ancak bu durum göçün hareketlilik temasında seçkin olmayan kadının pasif halini "geride kalan aktör" olarak önemli bir hale getirdiğini söylemek mümkündür. Toplumsal cinsiyet rolleri ve toplumsal yapının ortaya koyduğu seçkin özellikler göç sürecinde erkeği ön plana çıkarırken, kadın ise ataerkil yapının ve gelenekselliklerin hakim olduğu topluluklarda ailenin içine çekilen rolleriyle birlikte kamusal etkinlik biçimlerinin (çalışmak da bunlardan birisidir) dışına itilmektedir. Bu vurgular Ortadoğu'ya yönelen uluslararası göç olgusunda kadının neden ikincil planda olduğunu ortaya koymaktadır. Buradan yola çıkarak, bu araştırmanın amacı Ortadoğu ülkelerine gerçekleşen göçten sonra Hatay ilinde 'aile' ve 'kadın'ın uluslararası göçten nasıl etkilendiğini ortaya koymayı hedeflenmektedir. Babanın "para kazanma" (ve dolayısıyla çalışma) amacıyla gerçekleştirdiği bu göçün,

aile ve ailedeki kadına ve onun rollerine olan etkilerinin nasıl olduğunu ortaya koymanın çabasında olacaktır.

Ortaya konulan bu türden bir çalışmanın Hatay ilinde sürdürülmesinin temeldeki nedeni, Ortadoğu'ya yönelen emek göçünün en yoğun şekillere görüldüğü illerden biri olması nedeniyledir. Nitekim Hatay ili ve çevresindeki ilçelerde çok sık rastlanan bu hareketlilik, bölgenin tamamında etkisi olan ve aile içi dinamikleri etkileyen çıktılar ortaya koymaktadır. Bu gün gelinen noktada kuşakları aşkın bir hareketlilik biçimine dönüşmesi nedeniyle de göç; kadın ve aile denkleminde kendine özgü nitelikleriyle bir olgusalılık üretmesinden kaynaklanmaktadır. Bu açıdan çalışma kapsamında, Hatay ili eksenindeki Ortadoğu'ya yönelen emek göçünde, geride kalan kadın gerçekliği çalışmanın beklentilerine cevap verebilecek türde olmaktadır. Bu gerekçelerle de çalışmamızın kurgusuna cevap verebilecek yegane alanlardan birisi olarak Hatay ili özeli araştırmanın kapsamı açısından alanı olarak seçilmiş ve kurgulanmıştır.

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ ve TEKNİĞİ

Türkiye’den Ortadoğu’ya yönelen erkek egemen emek göçünün geride kalanları olan kadınlar, özellikle de, ailenin yarı parçalanmış niteliklerde karşımıza çıkarmasına neden olan koşullarıyla irdelenmesi gereken pasif aktörlere bürünmektedir. Bundan dolayı Hatay’da yaşayan ve eşi uluslararası göç deneyimini gerçekleştiren kadınların “ailedeki rolleri ve sorumluluklarının” göçten etkilenen içerimlerinin neler olabileceği ortaya konulmak istenilmiştir. Nitekim kadının göç sürecindeki pasif aktör oluşunu, onun göçten etkilenme boyutunu çoğunlukla örtük bağlamlara taşımaktadır. Bu nedenle de çalışma derinlemesine analizlere ve anlama biçimlerine açık hale gelmektedir. Bu nedenle de çalışmanın kurgusu derinlemesine analizlerinde beklentisiyle nitel kıstaslarda kurgulanmıştır. Patton’a göre (2014) “bir problem veya konunun keşfedilmesi gerektiği için nitel araştırma yapılır” (Patton, 2014, s. 47). Patton’dan yola çıkarak, Ortadoğu’ya yönelen erkek egemen emek göçündeki kadınların, geride kalan olarak ödev ve sorumluluklarının ne yönde farklılaşma yaşadığını ortaya konulmaya çalışılacaktır. Buradan hareketle de kadınların, göç sonrası süreçte aile içinde sergiledikleri “kadınlık” performansı ve pratiklerinin bu niteliği ortaya koyulmak istenmektedir.

Söz konusu çalışma nitel araştırmalardan vaka/durum analizi yöntemiyle ortaya konulmuştur. “Durum araştırma deseni, incelenen güncel bir duruma özgü olarak nasıl ya da neden soru kipleriyle başlayan sorulara cevap arayan, araştırmaya derinlemesine zengin veri toplama olanağı sağlayan görgül bir araştırma durumudur” (Saban ve Ersoy, 2016, s. 113). Araştırmamızın ortaya koyduğu kaygılar dikkate alındığında da benzer yönlü olarak, uluslararası emek göçünde geride kalan kadınların yaşadıkları gerçeklikler ortaya konulmak istenmiştir. Çünkü “geride kalma hali” kendi başına özgün bir değere sahip olup, pratiklerinin kavranmasını ve dahası anlaşılmasını bir zorunluluk haline getirmektedir. “Durum çalışması, okuyanı durumun içine ve deneyimine yani bir grubun yaşantısına veya bir programa götürmelidir” (Patton, 2014, s. 450). Nitekim ortaya konulan çalışmanın da temel amacı, geride kalan kadınların göç sonrası süreçte yaşadıkları deneyimleri anlayabilmek olmaktadır. Dolayısıyla ortaya konulan çalışma, uluslararası emek göçünde pasif olan kadının geride kalma durumuna dayalı olarak, ailede yaşamış olduğu deneyimleri anlamak ve bu sürecin ne yönde çıktılar ortaya koyduğunu anlayabilmek olmaktadır. Böylelikle araştırma deseni

Hatay’da yaşıyan eşi uluslararası göç deneyimini yaşıyan kadınların bu süreçte yaşadıkları “kadınlık” deneyimlerini ortaya koyarak göçün görünmeyen bağlamlardaki çıktıları üzerine odaklanmaktadır.

Hatay’da yoğunlukla yaşıyan bu göç deneyimi karşımıza informel de olsa “yarı parçalı bir aile tarzı” çıkarmaktadır. Resmi olarak aile kurumunun devam ettiği ancak pratikte ise daha çok ‘tek ebeveynli’ bir şekilde sürdürülen aile biçiminde, erkeğin gidişi sonrasında pek çok sorumluluk sadece kadınla eksenli bir niteliğe bürünmektedir. Bu süreçte kadınların geleneksel rollerinin de ötesinde aileyi ayakta tutma çabaları göçün ürettiği erkeksiz aile biçiminde büyük bir performansa dönüşmekte ve kadının pratiklerine çok farklı türden bağlamda kazandırmaktadır.

Bu nedenle de çalışma, Ortadoğu’ya yönelen erkek egemen emek göçün en yoğun olarak görüldüğü illerden biri olan Hatay’da sürdürülmüştür. Çalışma Hatay ili ve ilçelerinde yaşıyan ve hali hazırda eşi Ortadoğu’ya göç eden evli kadınlarla gerçekleştirilmiştir. “Görüşme sosyal bilimlerde bilinen çok eski bir tekniktir. Lee’nin tespitine göre, 1920’lere gelindiğinde sosyolojide veri toplama tekniği olan görüşme, ileri derecede modern bir form olarak yapılandırılmış veya yapılandırılmamış türde gerçekleşmiştir” (Bal, 2015, s. 278). Söz konusu çalışmada da benzer olarak yapılandırılmış ve yarı yapılandırılmış görüşme formları kullanılmıştır. “Görüşme tekniği insanların gerçekliğe ilişkin algılarına, anlamlandırmalarına, tanımlamalarına ve gerçeği inşa edişlerine vakıf olmanın iyi bir yoludur. Aynı zamanda başkalarını anlamak için kullanılan en güçlü tekniklerden biridir” (Bal, 2015, s. 278). İlgili kadınlara bölgede üretilen sosyal ağlar üzerinden erişilmiş ve çalışma kapsamında 21 kadın ile görüşülmüştür. Her bir kadınla yapılan görüşme derinlemesine mülakat tekniği ile gerçekleştirilmiştir ve görüşmelerde kendilerinin de onaylı alınarak ses kayıtları alınmıştır. Çalışmanın alanının 21.si de sonlanmasının nedeni ise 18. Kişiyi gelindiğinde, görüşmelerin doygunluk gösterildiğine dair karar alınmış ve sonrasındaki yapılan üç görüşmede de benzer durumun devam etmesi üzerine alandaki veri toplama süreci tarafımızca sonlandırılmıştır. Gerçekleştirilen görüşmelerden yaklaşık olarak 11.30 (690 dakika) saatlik bir ses kaydı elde edilmiştir. Elde edilen veriler ise söylem analizi ve içerik analizi tekniğiyle irdelenmiş ve bu sayede de göçteki kadının geride kalış halinin görünür olmayan detaylarına erişilmeye çalışılmıştır. Tüm bunlardan hareketle de uluslararası emek göçündeki pasif aktör olan geride kalan kadının, yaşıyan süreçten ne yönde etkilenmek yaşadığı ve sonucunda da nasıl bir farklılaşma

sürecine maruz kaldığı tarafımızca anlamlandırılarak detaylandırılmaya çalışılmıştır. Söz konusu çalışmanın merceğini göçteki geride kalan aktöre çevirmesi, bir bakıma süreçteki akışın ve hareketin dışındaki detayları öne çekmesi açısından önemli etkilerinin olacağını ortaya koymaktadır. Bu nedenle de çalışma kapsamında üretilen ve özgün değeri olan “göç ve kadın” temasının alana dair önemli bir çıktı üreteceği neredeyse kesinlik hükmündedir.

ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLAR ve ALANDA KARŞILAŞILAN GÜÇLÜKLER

Araştırmanın bir yüksek lisans tez olması ve çalışma sürecinin yaşanmakta olan pandemi koşullarında gerçekleştirilmesi nedeniyle bir takım sınırlayıcı etkilere maruz kaldığını söyleyebilmek mümkündür. Pandemi sürecinde sıklıkla karşılaşılan dışarı çıkma yasakları ve kısıtlamalar özellikle veri toplama sürecini oldukça zor hale getirmiştir. Bu nedenle Mart 2020’den beri Türkiye’yi de etkisi altına alan Covid 19 salgınına bağlı yaşanan sıkıntılar araştırma sürecinin başlı başına en önemli zorluğu hükmündedir. Bu süreçte sağlıkla ilgili yaşanmakta olan endişe ve belirsizlikler özellikle de katılımcıların randevu vermesine sıklıkla engel olmaktaydı. Buna bağlı olarak da görüşmeye ikna edilmeleri ve dahası yapılan her görüşmenin sağlık kriterlerine uygun şekillerde sürdürülmesi için tarafımızca oldukça yoğun bir çaba harcanmıştır. Bununla birlikte kendilerine endişelenerek katılımcı olmayı kabul etmeyen kadınlardan dolayı, başka katılımcı bulma konusu, çalışmanın doygunluk kriterine erişilinceye dek çok büyük bir zorluk olarak kendini hissettirmiştir. Ayrıca kendilerine erişilen bazı kadınların da geleneksel kodlarla gündelik yaşamlarının devam ettirme durumlarından dolayı, mahremiyet kaygılarından ötürü açısından kabul etmeme nedenleri olarak da ortaya konulabilmekteydi. Bu yöndeki sorunlar, her defasında pozitif yöndeki çıktılar üretmese de, kendilerini tanıyan bazı kadınların da görüşmeye alınmaları sayesinde çözülebilmisti. Bazı katılımcılar –ayıları hiç de az olmayan bir oranda- ise “ses kaydının” olması nedeniyle görüşmeyi reddetmişlerdir. Hatta “ses kaydı olmasaydı belki...” gibi ifadelerle çalışma boyunca sıklıkla karşılaşılmıştır. Bu bakımdan katılımcılara, gizlilik ve mahremiyetlerinin korunması konusunda güven inşa etmek adına oldukça büyük bir çaba gösterilmiş ve veri toplama sürecinde bu türden sorunlara rağmen başarıyla tamamlanmıştır.

Ayrıca çalışmanın Ortadoğu’ya yönelen erkek egemen emek göçü eksenindeki “geride kalış deneyimi” merkeze konulduğu düşünüldüğünde, araştırmanın alanı Türkiye özelinde çok geniş bir coğrafyaya yayılmaktaydı. Nitekim bu yöndeki bir alan çalışması gerek zaman gerekse de ekonomik koşullar açısından bir yüksek lisans tezinin sınırlarını oldukça zorlamaktaydı. Bu yöndeki sınırlılık öncelikle böylesi bir deneyime en yoğun şekillerde maruz kalan bir alanın çalışmanın merkezine yerleştirilmesiyle aşılmaya çalışılmıştır. Bu nedenle de araştırma “Hatay ili örneği”

üzerinde sürdürölerek söz konusu sınırlılık amaca dönük bir sınırlama çabasıyla aşılmaya çalışılmıştır. Ayrıca çalışmanın ekonomik temelindeki sınırlılıkları da araştırma yürütücüsünün Hatay’da (Antakya, Defne ve Samandağ ilçelerinde) yaşayan olmasıyla aşılmaya çalışılmıştır. Nitekim kendisinin araştırmanın yürütüldüğü alanda yaşıyor olması, özellikle de pandemi koşulları dikkate alındığında, ortadan kaldırmaktaydı. Tüm bunlardan hareketle de çalışmanın zaman ve ekonomi boyutundaki sınırlılıkları, çalışmanın amacına en iyi şekilde hizmet edebilecek yol ve yöntemlerle aşılmaya çalışılmıştır. Nitekim çıktılar ve erişilen noktanın boyutu dikkate alındığında, araştırma ekibinin –bu zor zamanlarda- iyi bir iş ortaya çıkardıkları rahatlıkla söylenebilir.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. GÖÇ OLGUSUNUN KAVRAMSAL ve KURAMSAL ÇERÇEVESİ

1.1. Göç Kavramı

Göç kavramını tek bir tanım ile açıklamamız pek mümkün değildir. “Göçün literatürdeki temel kavramsal karşılığının, bu temel kavramsal karşılığa sadık kalınarak pek çok farklı tanım yapılsa da, “yer değiştirme” olduğu bugün, genelde tüm sosyal bilimciler özelde de sosyologlarca genel kabul gören bir gerçeklik haline gelmiştir. Yine pek çok düşünür ve sosyal bilimciye göre göçün insanlık tarihi kadar eski olduğu ve insanlığın var olmasıyla birlikte “yer değiştirme” anlamında, göç hareketinin tarihinin de başladığı söylenmektedir” (Demir ve Şahin, 2008, s. 101). Böylece göç, hareket halinde oluşa gönderme yapan bir yer değiştirme etkinliğidir. “Göç, insanlık tarihi kadar eskidir. Dünyada savaşlar, sürgünler, açlık, işsizlik, yoksulluk, doğal afetler, ticaret, evlilik gibi çok çeşitli sebeplerle yüzyıllardır devam eden bir sosyal hareketlilik vardır” (Adıgüzel, 2020, s. 1). Göç olgusu toplumsal evreye göre de değişik anlamlar ve tanımlar almaktadır. “Göç, toplumsal değişimin hem nedeni hem de sonucudur. Dünyada pek çok ülke ve toplumda insanlar, bireysel ya da grupsal olarak durup dururken yurtlarını ve topraklarını geride bırakıp başka diyarlara gitmiyorlar. Gerek içgöç gerekse dışgöç olayının gerisinde toplumsal, siyasal ekonomik ve ekolojik değişimler yatmaktadır” (Canatan, 2020, s. 9). Bu değişimler itibarıyla bireyler veya gruplar oldukları yerden görece daha iyi koşullara sahip yerlere gitmektedirler. Bundan dolayı göç, bireysel ya da sistemsal bir soruna bağlı olarak, olumsuz bir ‘neden’ olması sonucunda ortaya çıkan bir süreçtir. Böylece bireyler göç ettikleri yere yerleşmektedirler. “Göç (az veya çok) bireylerin ya da grupların sembolik veya siyasal sınırların ötesine, yeni yerleşim alanlarına ve toplumlara doğru kalıcı hareketini içerir” (Marshall, 2005, s. 685). Buna bağlı olarak bireyler yaşadıkları yerde sosyal, ekonomik, güvenlik gibi bazı sıkıntılara maruz kaldıklarında hem kendilerinin hem de ailelerinin yaşamlarını daha iyi bir seviyeye getirerek hayatlarını devam ettirmek için başka yerlere gitmeyi, orada çalışmayı ve yaşamlarını sürdürmeyi hedeflemektedirler.

Göç kavramına ilişkin tanımları da, göçün gerçekleşme şekline dair çeşitli tanımları yer almaktadır. Ayrıca “göçün biçimi (gönüllü/zorunlu, geçici/sürekli, iç/dış,

bireysel/kitlesele vb.) nasıl olursa olsun her türlü nüfus hareketleri (mülteciler, sığınmacılar, ülke içinde yerinden edilmişler, sürülmüşler, ekonomik göçmenler vb.) göç tanımı içinde kendisine yer bulur” (Adıgüzel, 2020, s. 3). Buna bağılı olarak da “genelde göç az gelişmiş veya gelişmekte olan bölgelerden gelişmiş bölgelere doğrudur” (Toksöz, 2006, s. 2). Ancak küreselleşme ile beraber ortaya çıkan işgücü göçü olgusu, gelişmekte olan ve gelişmiş ülkelerden az gelişmiş veya gelişmiş bölgelere doğru yaşanan bir hareketlilik niteliğindedir.

Göç olgusu, günümüzde hala etkisini devam ettiren önemli bir toplumsallığa sahiptir. Göç deneyiminin her açıdan hala yaşanıyor olması, toplumun; kültürel ve sosyal yapısını değiştirip dönüştürmeye devam etmektedir. Buna bağılı olarak ekonomik ve siyasi yapı da göçe dayalı olarak önemli etkilenmeler yaşanmaktadır. Bu açıdan göç olgusunun küreselleşmenin etkisiyle birlikte durağan bir yapıya dönüşmeyeceğı de artık bir gerçeklik hükmündedir. Nitekim göç etme kararı alanlar ya da almayı planlayanlar; ‘kar-zarar’ analizi yaptıklarında göç etmeyi ‘kar’ olarak öngördükleri için, göç hareketliliğinin kendisi göçmenler adına kaçınılmaz bir umuda dönüşmektedir. Göç eden bireylerin bu göç deneyimi ile elde ettikleri kazanımlar, göç etmeyenlerin gündelik yaşantıları açısından bakıldığında, kolaylıkla alınabilecek kararlar niteliğinde olmamaktadır. Bundan dolayı ülkelerinde yaşadıkları sıkıntı ve özellikle ekonomik olumsuzluklara karşılık uluslararası işgücü akışına katılmak, kendileri için büyük bir ekonomik farklılaşma umuduna dönüşmektedir. Böylelikle uluslararası işgücü deneyimi yaşayan bireylerin varış noktasındaki edindikleri kazanımlar göçlerdeki devamlılığın en temeldeki etkeni olmaktadır. Başka bir deyişle göçmenler, gittikleri ülkede edindikleri statülere ve kazanımlara göre orada kalıcı veya geçici olmanın çabası içinde olmaktadır. Nitekim bu duruma dair gidişatta da en temeldeki belirleyici unsur, gidilen ülkedeki hayat standartları ve karşılaşılan sosyo-kültürel sermaye biçimidir. Ancak göçmenler açısından kimlik ve hafıza ilk etapta gidilen ülkede korunmaya çalışılmaktadır. Bu açıdan ulusaşırı göçmenler kimlik algısını yitirmemek ve kalkış noktası ile bağlarını koparmamak için göçün erken evresinde önemli çabalar ortaya koymaktadırlar. Uluslararası göçte, göçmenlerin kalkış noktasına dönme umutları özellikle de başlangıç aşamasında sıklıkla aktif olmaktadır. Ancak göç olgusunda, kalkış noktasına dönüş yaygın bir geri dönüş etkinliğı olmamaktadır.

1.2. Göçün Tarihselliği

Göçün tarihselliğine baktığımızda toplumsallığın her aşamasında insanın deneyimlediği bir gerçeklik olarak karşımıza çıkmaktadır. “Tarihin erken dönemlerinde -yani modern öncesi dönemlerde- göç karşımıza, daha çok “toplulukların yer değiştirmesi” olarak çıkmaktaydı. Bu dönemlerde göçlerin sebeplerinin; kaynakların tükenişi, mevsimlerin değişimi, salgın hastalıklar, tür içi savaşlar vb. faktörler olduğu, tarihsel verilerden hareketle dile getirilmektedir. Bu da gösteriyor ki göç, tarihin ilk dönemlerinde yalnız yaşama becerisinin (yalnız başına hayatta kalmayı sağlayacak bilgi ve becerinin) sınırlı olması nedeniyle bir “topluluk hareketi” karakteri taşımaktaydı. Ancak “modern topluma” doğru gelirken tarih boyunca yaşanan gelişmeler ışığında evrilerek artık “toplulukların hareketi” olmaktan çıkıp, “bireysel çapta bir sosyal hareket” olmaya başlamıştır. Göçün bugün aynı anda tüm modern toplumları kuşatan bir gerçeklik olarak görünmesi ve tüm insanlık tarihinde hiç olmadığı kadar kuşatıcı ve etkileyici olmasının altında, bugün onun “bireysel bir harekete” dönüşmesi yatmaktadır” (Demir ve Şahin, 2008, s. 101). Ancak modern zamanlardaki göç olgusu dikkate alındığında yoğunlukla ekonomik temelli bir gerçekliğe bağlı olduğu dikkatlerden kaçmamaktadır. Böylelikle “göçün tarihsel olarak geçmişteki ve 20. yüzyıldaki nedenlerine bakıldığında, kapitalizmin dünya çapında egemenliğini kurma sürecinde bu gelişimin asli unsuru olarak kapitalist birikim sürecinin yayılcı niteliğinin ve işverenlerin işgücü maliyetlerini düşük tutma isteğinin uluslararası düzeyde işgücü talebine, dolayısıyla emek göçüne yol açtığı görülür” (Toksöz, 2006, s. 3). Buna bağlı olarak modern kapitalistik gerçekliklerin izinde yaşanan göç deneyimi bir bakıma önceki tarihsel koşullarına göre yeni bir nitelik kazanmıştır. Özellikle birey eksenli göç, modern zamanlarda daha fazla görünürlük kazanmıştır. Bundan dolayı göçün tarihselliğini ele alırken, süreci daha iyi anlaşılması adına, modern öncesi göçler ve modern zamanlarda göçler şeklinde iki başlıkta ele alınmasının yerinde olacağı düşünülmüştür.

1.2.1. Modern Öncesi Göçlerden Modern Zamanlardaki Göçlere

Modern öncesi göçler ele alınırken çoğunlukla topluluk halinde gerçekleşen ‘kitlesel göç’ şeklinde gerçekleştiği ifadesine ulaşılmaktadır. “Son iki bin yıllık tarih (yani İsa’dan günümüze kadar) incelendiğinde dünyadaki nüfus yapısı ve halkların yerleşim düzeninin oldukça değişmiş olduğu görülmektedir. Elbette, bu değişimde

kitsel göç hareketleri önemli bir rol oynamıştır. Örneğin Hollanda'ya yönelik son beş yüzyıllık göç tarihinin incelenmesi şunu ortaya koymaktadır: Neredeyse Hollanda halkının yüzde 98'nin kökeni başka ülkeden gelen bir ataya dayanmaktadır” (Canatan, 2020, s. 33). Buna bağlı olarak modern öncesi dönemde yaşanan göçlere bakıldığında göçler, kitlesel nitelikte gerçekleştiği söylenebilir. Yani modern öncesi göçler, bir kabilenin, ailenin, grubun mekana dayalı yaşadıkları sorunlara bağlı olarak yer değiştirme hareketliliği söz konusudur. Bunun nedenin temelinde bireylerin topluluk halinde yaşamlarını sürdürmelerinden kaynaklı olmaktadır. Bu açıdan bakıldığında modern öncesi dönemlerde, geleneksel ilişkilere bağlı olarak göç çoğunlukla topluluk halinde gerçekleştiğini söylemek mümkündür. “İçduygu, modern öncesi dönemdeki nüfus hareketliliğinin sınırlı düzeyde kaldığını dolayısıyla göç diye tanımlanan olgunun, modern topluma ait bir olgu olduğunu dile getirir” (Adiller, 2013, s. 179). Böylelikle Modern öncesi zamanlardaki göçlerin daha iyi aktarılabilmesi adına modern zamanlarda göçlere bakmak daha iyi olacaktır.

Modernite ile birlikte, modern öncesi zamanlarda gerçekleşen kitlesel göçlerin yerini, yavaş yavaş bireysel eksenli göçler almaktadır. Bireyler, göç etme kararını alırken ekonomik, siyasi, sosyal vb. nedenlerden dolayı başka yere gitme kararı almaktadır. Modern zamanlarda yaşanan teknolojik gelişmelerle ortaya çıkan yeni koşullar göçün gerçekleşme şekli üzerinde de önemli değişikliklere neden olmaktadır. Örneğin artan haber alma unsurları sayesinde başka yerler hakkında bilgi alabilmek bireylerin göç etme kararında belirleyici olan etkenler haline gelmiştir. “Bugün bireylerin bu kararı daha kolay alabilmelerinin temelinde “modern dönemin” onlara sunduğu haberleşme, ulaşım vb. olanaklarla yer değiştirmenin risklerinin ve zorluklarının artık çok daha aza indirgenmiş olması bulunmaktadır. Önceki dönemlerin “kısıtlı teknolojik ortamında” bireysel yaşayabilmenin (yalnız başına hayatta kalmanın) güçlüğü, bu anlamda topluluklardan bağımsız yaşamanın zorluğu karşısında kararların bireysel olarak verilememesi, gidilecek yer hakkında bilgi edinmenin sınırlılığı, göçün yarar ve zarar analizinin yapılmasının güçlüğü, gidilecek yolun güzergahı ve güvenliği gibi pek çok faktör, bu kararın alınması konusunda bireyler üzerinde engelleyici ve caydırıcı rol oynamaktaydı ve bireyin bu kararı almasını güçleştirmekteydi” (Demir ve Şahin, 2008, ss. 101-102). Ancak bu yöndeki gelişmeler gelinen noktada göç kararının alınabilmesinde kolaylaştırıcı bir etki üretmektedir. Nitekim yaşanan gelişmeler ışığında göç hareketliliğinin risk ve belirsizliklerin

göreceli olsa azalmıştır. Bu da göç kararlarının daha kolay şekillerde alınabilmesi adına işlevsel olmuştur.

İlhan Tekeli'ye (2007) göre göç kavramı “modernitenin ürettiği” bir gerçekliktir. Çünkü “genelde tarım toplumlarında insanlar toprağa bağlı oldukları için nüfusun yer değiştirmesi bireyin kendi iradesiyle olmaz. Eğer modern anlamda göç bireylerin kendi istekleriyle yer değiştirmesi ise, bu kategorinin ortaya çıkabilmesi için modern toplumun, ulus devletin ve özgür bireyin oluşması gerekir” (Tekeli, 2007, s. 447). Modern dönem hayat “sömürgecilik dünyada mal ve hizmetler kadar işgücü ve bilginin serbestçe dolaşımını özendirmiştir. 18. yüzyılda hızlanan göç hareketleri, 19. yüzyılda da yükselerek devam etmiştir. Bu süreçte üç tip göç hareketinden bahsetmek mümkündür: İşgücü göçü, kaçak insanların göçü ve kentleşme süreci” (Canatan, 2020, s. 37). Nitekim Türkiye’de de kentleşmeye bağlı olarak kırdan kente göç hareketi benzer özellikleriyle birlikte 1950 yılı sonrasında başlamıştır. Bunun nedeni kentlerdeki sanayileşmeye dayalı işgücü ihtiyacının artmasıdır. Beraberinde “Sanayileşme göç hareketlerini teşvik edici olmuştur. Çünkü kentlerde kurulan sanayi tesisleri ihtiyaç duyduğu işgücünü ilk önce yurt içinde ve kırsal kesimde, sonrada başka ülkelerden sağlamıştır” (Canatan, 2020, s. 37). Bütün bu sürecin en belirgin etkisi ise, göçü bir topluluk hareketi olmaktan çıkarmış, daha çok bireysel bir karara ve hareketlilik biçimine dönüştürmüştür. Bu sürecin altında da modern evrede yaşanan işçileşme sürecinin olduğu rahatlıkla söylenebilir.

1.3. Erkek Egemen İşgücü Göçü

Göçü birey merkezli açıklamaya çalışan teoriler (kar-zarar, itici-çekici, seçkinci teori) göç edenin, kendi yaşadığı yer ile gitmeyi hedeflediği yer arasında bazı kıyaslamalar yaparak göç etme kararı verdiğini ortaya koymaktadır. “Kişinin verdiği göç kararının temel özelliği exante¹ bir karar olmasıdır. Kişi kararını gideceği yerdeki duruma çevre şartlarına, kazanç olanaklarına ilişkin “beklenti”lerine göre verir” (Tekeli ve Erder, 1978, s. 28). Kişinin bu kararı alabilmesi için seçkinci teorinin ortaya koyduğu gibi diğer insanlara göre seçkin bir özelliği olması gerekir. “Seçkinlik yaklaşımının öncüsü, Simon Kuznets’tir (1964). Kuznets, göçmenlerin eğitim, yaş, cinsiyet, ırk, medeni durum, sağlık ve diğer sosyal ve demografik nitelikleri itibarıyla seçkin olduğunu belirtir” (Çelik, 2002, s. 277). Bu nedenle de ataerkil yapının hakim

¹ Exante, burada nihai anlamında kullanılmıştır. Nihai; TDK’ya göre, işi sona erdiren, işi kesen, son, sonuncu (<https://sozluk.gov.tr/>)

olduğu topluluklarda kadının yaşadığı koşullar onun erkeğe nazaran seçkin özelliklerde olmadığını ortaya koymaktadır. Bu durumun toplumsal kabule dönüşmemesinden dolayı, kadının göç deneyimi erkekten bağımsız bir hareketlilik biçimi olmamaktadır. Bireylerin, göç kararını alma sırasında yaşadıkları toplumdan (yerden) gidecekleri yere dair ortaya çıkan süreci öncelikle erkeklerin göğüslemesi beklenmektedir. Ataerkil toplumlarda ortaya çıkan cinsiyet temelli farklılaşmalar göçün asli unsurunun erkek olmasının en temeldeki nedenidir. Seçkinlik teorisi, bu farkların olmasından dolayı bazı kişilerin (Ortadoğu'ya yönelen emek göçünde erkeklerin) verdikleri göç kararını uygulayabildiklerini savunmaktadır. Ancak bunun karşısında kadınlar benzer duruma özgü koşullarda göç etme kararını olmayan kişilere dönüşmektedirler. Bu durumları Ortadoğu'ya yönelen emek göçünde kadınların pasif ve geride kalan aktör olmasının nedenini ortaya koymaktadır. Nitekim göç kararı almayan ya da alamayan bireyler arasında; yaş, eğitim durumu, medeni hal gibi farklılıklar da öne çıkabilmektedir.

Bu araştırmanın kapsamında olan ve Türkiye'den Ortadoğu ülkelerine göç eden bireylerin; erkek olmak, okuma-yazma biliyor olmak, meslek sahibi olmak (sanayi sektöründe veya hizmet sektöründe deneyimli olmak) gibi özelliklere sahip olması göçün ortaya çıkışı adına bir beklenti olarak görülmektedir. Nitekim bu özelliklere sahip bireylerin, Ortadoğu Ülkelerine göçü, bu özelliklere sahip olmayan bireylere göre özellikle kadın ve çocuklara göre daha fazla olduğu görülmektedir. Göç kararının alınması aşamasında önemli olan bir başka seçkin özellik “profesyonel ve teknik elemanların göç etme eğilimi, nispeten daha yüksek” (Çelik, 2002, s. 287) olmaktadır. Hal böyle olunca da Hatay'dan Ortadoğu ülkelerine ya da Arap ülkelerine yönelen işgücü göçünün içerisinde seçkin bir realiteyi barındırdığı görülmektedir. Dolayısıyla da yaşanan göçlerin erkek cinsiyeti ekseninde yoğun olmasının önemli besleyenlerinden birisi de göç kararının alınmasında seçkin özelliklerin erkek lehine olmasından kaynaklanmaktadır. Bununla birlikte uluslararası işgücü göçü olgusunda teknik işler ve hizmet sektöründe iş deneyimi de önemli bir etkidir. Özellikle Ortadoğu'ya işgücü göçünde erkeğin ön plana çıkmasında nedenlerinden birisi de; erkeklerin sanayiye bağlı teknik işlerde çalışma ve mesleki bilgiye sahip olma halinin kadın emekçilere göre daha yüksek olmasıyla da ilgilidir.

Göç süreci ayrıca kendi içerisinde anlamıyla sürdürülen bir bireysel “kar-zarar” analizini de barındırmaktadır. Göçün birey eksenli perspektifi merkeze konularak

irdelendiğinde, Ortadoğu'ya yönelen emek göçünde ekonomik boyutunu en temeldeki etken olduğu görülmektedir. Nitekim ataerkil bir sistemde ve onun ürünü olan bir toplumda “para kazanmak” (evi geçindirmek) erkeğin sorumluluk alanı olarak görülmektedir. Bundan dolayı göç kararını alma ve gerçekleştirme koşulu da ağırlıklı olarak erkek egemen bir risk faktörüne dönüşmektedir. Özellikle “evi geçindirme” söz konusu olduğunda, göç kararı alan erkek kalkış noktasından “çalışmak amacıyla” varış noktasına (göç için gidilen ülkeye) yönelmesi gereken aktör olmaktadır. Böylelikle göç olgusunun baş aktörü olarak kabul edilen kişi gerek seçkinlik gerekse de kar-zarar analizi düşünüldüğünde ataerkil olan toplumlarda erkek olmaktadır. “Zira erkek evin reisi ve kaptanı kabul edilir ki kaptan hangi yöne dümen kırsa ev halkının da itirazsız ona uyması ve o yöne gitmesi beklenir ” (Taştan, 2021, s. 169). Böylelikle toplumsal kabullere göre biçimlenen uluslararası işgücü göçünde ‘erkek’ cinsiyetinin daha da öne çıkan profil olduğu söylenebilir.

1.4. Göçte Sosyal Sermayeden Kültürel Sermaye

Bireylerin sosyal sermayesinin seviyesi yaşanan çevre ve dahil olunan etkileşim alanlarıyla doğrudan ilişkilidir. “Aileler ve toplumsal sermaye arasında güçlü bir ilişki bulunmaktadır. Anne ve babanın çocuklarını doğurmak, sosyalleştirmek ve eğitmek için birlikte çalışmaları gereken aile, işbirliğine dayalı en temel toplumsal birimdir. Toplumsal sermaye kavramını daha geniş kullanıma açan kişi olarak bilinen toplumbilimci James Coleman bu kavramı, “aile ilişkileri ve toplumun sosyal kurumlarında var olan ve bir çocuğun bilişsel ve toplumsal gelişimi açısından yararlı kaynaklar kümesi” şeklinde tanımlıyordu... Aile bireylerinin işbirliği yapma konusundaki eğilimleri yalnızca çocuklarını yetiştirmeyi değil... başka türlü toplumsal etkinlikleri de kolaylaştırır” (Fukuyama, 2009, ss. 58-59). Buradan da anlaşılabacağı üzere aile içi roller ve kabullerin niteliğini belirleyen özellikler dahil olunan sosyal sermaye koşullarıyla yakından ilişkilidir. Öyle ki Hatay'daki erkek egemen emek göçünün niteliği ve ardında bıraktığı sosyal koşullar ve dahası bunların geride kalan kadınlarca kabul edilme biçimi (ya da edilebilme hali) de içinde bulunan sosyal sermaye koşullarının ürünüdür. Çünkü içinde bulunan kültürel koşullar bireylerin var olan gerçekliği kavrama biçimine etki etmektedir. “Kültür... insanların yaşamlarında baz aldıkları, yüksek düzeyde gelişmiş ahlaki kurallar, yinleme, gelenek ve birbirini örnek alma ile beslenir” (Fukuyama, 2005, s. 57). Nitekim bölgede karşılaşılan ve genelleşen bir tavır halini alan erkeklerin Ortadoğu'ya emekçi olarak çalışmak üzere

gidişi kuşaklar boyu devam eden bir ‘rutine’ dönüşünce, kadınların dahil olduğu sosyal sermaye biçimi de bu durumun (geride kalmanın yükünün) kabul edilebilme gerekçesi olabilmektedir. Ancak bireyin vatandaşı olduğu ülkenin sosyo-kültürel seviyesi de yine bireyin kültürel sermayesini doğrudan etkilemektedir. İnsanların, gündelik yaşam stratejilerindeki davranışları onların dahil olduğu sosyal ilişki ağlarıyla yakından ilişkilidir. Nitekim insanların içinde yaşadığı koşullara tepki verme biçimi de onların devraldıkları sosyal sermaye koşullarının ve dolayısıyla da alışkanlıkların, rutinlerin ve de geleneklerin bir çıktısı olmaktadır.

Göç kavramı insanların yaşadığı mekanda siyasal, sosyal ve ekonomik bazı nedenlerden dolayı başka yere doğru hareket etmelerini ifade etmektedir. Bireyler göç etme sürecinde, mensubu oldukları toplumun aktarımlarıyla birlikte toplumsal hafızasını da devralmaktadır. Bu açıdan göç eden bireylerin kalkış noktasında sahip oldukları sosyal ve kültürel sermayeyi varış noktalarına taşımaları da olağan olmaktadır. “Kültürel sınırlar ve geçişlerle birlikte göç, aynı zamanda pek çok çağdaş akıl yürütmenin yolculuk programlarına derinden kazınmış bir meseledir. Çünkü göçerlik ve sürgün², Edward Said’in de işaret ettiği gibi, “kesintili bir var olma durumu”dur ve geride bıraktığınız yerle bir kavgaya tutuşma biçimidir. Bundan dolayıdır ki “modern kültürün güçlü, hatta zenginleştirici bir motifi”ne dönüşmüştür” (Chambers, 2014, s. 13). Chambers bunun nedenini, göç eden kişinin gittiği yerin ‘geçici’ bir yer olduğunu bilmesine bağlamaktadır. Nitekim göç olgusu bireyin hareketliliğini etkilemesiyle birlikte, onun geri dönme mitini de etkilemektedir. Şöyle ki birey göçteki karar alma sürecinde belli planlar yaparak, çoğunlukla da “geri dönme hayali” ile kurguladığı sürecin tahayyülüyle varış noktasına doğru yol almaktadır. Ancak bireyin kendi sosyal sermayesi ve varılan noktanın sosyal sermayesinin analizi yapıldıktan sonra (bu genelde belirgin bir sürece karşılık gelir), varış noktasının sosyal sermayesinin yüksek olduğuna kanaat getirilirse, göçmenler varış noktasında kalıcı olma eğilimlerini artırmaktadırlar. Bunun tersi bir durum söz konusu ise göçmen birey, varış noktasında kalıcılık sağlamayıp, varış noktası ile bağlantısını koparmayarak “geri dönme mitini aktif tutmanın gayretinde olmaktadır. Örneğin bu araştırmanın kapsamında ele alınan Hatay ilinden Ortadoğu ülkelerine yaşanan erkek egemen emek göçünde göç eden bireyin dil, kültür, yaşayış tarzı, aidiyet duygusu gibi sosyal

² Chambers burada “göçerlik ve sürgün” olma halini göç eden bireyin “isteye ve zorlamaya” dayalı gerçekleşmesi durumuna gönderme yapmaktadır.

sermaye birikimleri varış noktasında ki (gidilen yerdeki) ‘tutunma’ ve ‘kalma’ durumlarını yüksek oranda etkilemektedir. Bununla birlikte göç eden birey, varış noktasındaki kalış süresinin artmasına rağmen bütünleşmeye/entegrasyona dair reaksiyonlar göstermenin çabasında olmamaktadır. Başka bir ifadeyle de varış noktasındaki kalış süresi ne kadar artarsa artsın, gidilen yere kalıcı şekillerde yerleşebileceğine dair reaksiyonlar gösterilememektedir. Nitekim ‘ek 1’deki (s.125) tabloda katılımcıların eşlerinin yurt dışında kalış süreleri bilgisine karşılık, eşlerin yüksek orandaki “kalıcı şekillerde yerleşmek istemeyiz” ve “ben gitmek istemem” yönündeki vurguları da bunu doğrulayan türdendir.

Göç eden kişiler varış noktasındaki yerli halk ile (toplumla) bütünleşme yoluna sosyo-kültürel yapının koşulları nezdinde tepkiler vermektedir. Bu konudaki en nitelikli örnek; Almanya’ya giden Türk vatandaşlarının, Almanya’da kalış süreleri arttıkça daha kalıcı nitelikler gösterebiliyor olmalarıdır. Sahip olun ve karşılaşılan sosyo-kültürel seviye, bireyin diğer insanlarla arasındaki etkileşimi ve dahası gündelik yaşantısının tüm dinamiklerini etkilemektedir. Buna bağlı olarak göçmenlerin varış noktasında (gidilen yere) kendi sosyal sermayelerini de götürdükleri ve bunu kendi çocuklarına da (sonraki kuşaklara) devrettiklerini söyleyebilmek mümkündür. “Pierre Bourdieu’ye göre, benimsenmiş haldeki kültürel sermayenin aktarılması, zaman isteyen bir telkin ve asimilasyon çalışmasını beraberinde getirir” (Jourdain ve Naulin, 2020, s. 108). Böylelikle sahip olunan “kültürel sermayenin” de tıpkı sosyal sermaye gibi, göçün sonraki sürecinde etkin olan belirleyici bir faktör olduğu iddia edilebilir. Çünkü devralınan sosyal kodlar kişinin yaşayacağı etkileşim alanlarının vereceği tepkilerin boyutunu ortaya koymaktadır. Nitekim göç edilen yerdeki karşılaşılan sosyal sermaye koşullarının düşük olması, temelde entegrasyonun gerçekleşmesi halinde de olumlu (başarılı) ya da olumsuz (başarısız) yönünde anlamlar yükleyebilmenin nedeni olmaktadır. Göçteki entegrasyon arzusu da temelde bu yöndeki durumlardan yoğunlukla etkilenmektedir. Çünkü göçte ortaya çıkan sadece ekonomik gerekçelerden beslenen bir duygu değildir. Göçmenin yaşaması muhtemel entegrasyon koşulunun da (sosyal asimilasyonun/dönüşümünde) başarı olarak görülmesi gerekmektedir. Ancak görünen o ki Hatay’daki karşılaşılan kitle, Ortadoğu’ya göç sonrasında yaşanabilecek bir kalıcı entegrasyon halini bir başarı olarak görmemektedir. Hal böyle olunca da Arabistan’a göç etme deneyimine yüklenen anlam ile Almanya’ya göç etme deneyimine yüklenen anlam benzer yönlü çıktılar ortaya koymamaktadır. Çünkü sahip

olunan sosyal ve kültürel sermaye koşulları nezdinde düşünüldüğünde, Hatay ilinde (ve doğal olarak da Türkiye’de) yaşayan bireylere göre, Arap ülkelerine entegre olmak bir sosyal prestij kaybı ve sosyal sermaye açısından bir gerileme faktörü olarak algılanırken, Batılı ülkelere entegre olmak (orada kalıcı hale gelmek) bir sosyal prestij artışı olarak algılanmaktadır. Nitekim Türkiye’den Almanya’ya (ya da diğer Batı ülkelerine) göç eden birey orada kalıcı olabilme halini büyük bir tutunabilme başarısı olarak görmektedir. Çünkü Almanya gibi bir ülkeye entegre olabilme hali bir sosyal ve kültürel sermaye yükselişi/ilerleyişi yaşadığı hissini Türkiyeli göçmene verebilmektedir.

Söz konusu göç ve entegrasyon koşulu olunca sosyal ve kültürel sermaye koşulu görüldüğünden de etkili hale gelmektedir. Ancak sosyal ve kültürel sermayeye dair algılar içerisinde “ulusların örtük hiyerarşisi” diyebileceğimiz türden bir derinliği de barındırmaktadır. “Bizim hipotezimize göre... göçmenle geldiği toplum arasındaki sosyal temas ve bilhassa terk edilen ülkeyle yerleşilen ülke arasındaki göç ve zenginlik farkları önemli bir rol oynar... Ulusların bu örtük hiyerarşisinin, toplumsal yaşantıyı biçimlendiren bir etkiye sahip olduğuna inancımızdan dolayı... göçmen ile gelinen ülke vatandaşları arasındaki ilişkiyi örgütleyen ülkenin aranması gereken asıl yer burasıdır... Bu doğrultuda ulusların (örtük şekilde işleyen) hiyerarşik ilişki düzeni, sadece karşı karşıya gelen iki devlet arasındaki göç farkına indirgenemez. Bu düzen, en mikro sosyolojik seviyede dahi tezahür eder ve daha güçlü olarak kabul edilen, ülke vatandaşlarının normlarının üstünlüğünün (ya da en azından var olma haklarının) tanınması biçiminde kendini gösterir. Başka uluslar bu modeli paylaşmadıkları için de otomatik olarak yaşadığı kabul edilir” (Monkachi, 2003, ss. 67-68). Hal böyle olunca da göçmenin, varış noktasında karşılaştığı toplumsal koşulla entegre olması hali, onun yaşadığı göç sürecinin sosyal temelde başarılı olup olmadığı yönünde algılar inşa etmesine neden olmaktadır. Nitekim Hatay’da sıklıkla karşılaşılan ve Ortadoğu’ya yönelen erkek egemen göçünde geride kalma halini kanıksayan kadınların aslında bu zor süreci karşılamayı kabul etmelerini sağlayan noktada da burasıdır. Çünkü onların aileleriyle birlikte Ortadoğu’daki toplumlara entegre olması hali, ulusların örtük hiyerarşisinden ötürü bir başarı olarak görülmenin aksine, daha çok bir başarısızlık durumu olarak görülmektedir. Bu nedenle de Türkiye’den Ortadoğu’ya yönelen erkek egemen emek göçünün en temeldeki gerekçesi ekonomi olmakta ve bunun da ötesine geçilmesinin beklenilmediği bir durumu ortaya çıkarmaktadır. Bu türden göçlerde

bütünleşme/entegrasyonu bir beklenti olarak ortaya konulmuyor olması, doğal olarak geride kalan ve dahası informal de olsa yarı parçalanmış aileler gerekliliğini Türkiye’de var etmektedir.

“Ulusların örtük hiyerarşisi içinde göçmenin kendi ülkesinin konumu, kültürel sermayesi ve genel tutumları, onun gelip yerleştiği toplumda hangi şekilde karşılanacağını belirleyen matrisi oluşturur... Gelip yerleştiği toplumda göçmene atfedilen yeri çözümlerken, bedensel tutumun, kültürel sermayenin ve terk edilip gelinen ülkenin uluslar hiyerarşisi içindeki yerinde oluşan sosyal zenginlikler denetimini dikkate alırsak, zengin ve yoksul göçmenleri bir bütün olarak incelemekten aciz olan, “göçmenlerin bütünleşmesi sosyolojisi”nden de uzaklaşmayı başarmış oluruz... Daha gelişmiş ülkelerden gelen göçmenler yerleştikleri toplumla kültürel uyuma sağlamaz... itibarlı ulusal kökenleri kendilerine üstün bir konum verir ki bu konum, kültürel bir uyuma sonucu köklerinden uzaklaşarak kazanacakları yeri konumlarından her halükarda daha üstündür... her toplumsal durumda, daha üstün olan zenginlik kaynağı zayıf olanı bertaraf eder. Daha az gelişmiş ülkelerden gelen göçmenler, geldikleri yerlerdeki bazı değerleri edinerek kazançlı çıkar, oysa güçlü ülkelerden gelen tam tersine ayırt edici davranışlarını korumaya çalışır” (Monkachi, 2003, s. 70-71).

Bu açıdan da Türkiye’den Ortadoğu’ya yönelen erkek egemen emek göçünün informal niteliklerde yarı parçalanmış bir aile gerçekliğini, özellikle de geride kalan kadınlar açısından kanıksanabilir hale getirmesinin nedeni, en temelde ekonomik gerekçelerle başlayan sürecin, sosyal ve kültürel düzlemlerde karşılığının olmamasından (ya da olmasının istenmiyor olmasından) kaynaklıdır. Bu açıdan ekonomik kaygıların merkezde olduğu erkek egemen emek göçü, göçün sonraki süreçlerinde aşamalı bir aile birleşmesine dönüşmemektedir. Dahası bu yöndeki göçlerin tamamına yakını, göçün ortaya koyduğu ekonomik beklentilerle karşılaşılınca, erkeklerin de geri dönüşünü ortaya koymaktadır. Bir bakıma kadınlar, sosyal ve kültürel sermayenin hanedeki taşıyıcısı olarak artan ödevler ve yükümlülöklere rağmen, erkeğin olmadığı bir hane düzeneğini kabul ettiklere şahit olunmaktadır. Kadınlar göç eden erkeklerin emek göçü için; “o gitsin... biz/ben gitmek istemiyoruz”

minvalinde geri dönüşlerde bulunmaktadır. Bu haliyle de Hatay ili ve çevresinde karşılaşılan uluslararası göç türünün, ekonomik beklentilerin ötesinde sosyal ve kültürel boyutlarda karşılıklar üretmediği sürece entegrasyon/bütünleşme minvalindeki sosyal eşiklere savrulmadığı görülmektedir. Bu nedenle de Hatay ili özelinde 80’li yılların başından bu yana yaşanan Ortadoğu ülkelerine erkek egemen emek göçü, gidilen ülkeye entegre olan ve kalıcı nitelikler kazanan belirgin bir Türk nüfusunu var etmemektedir. Bunun da en temeldeki nedeni yukarıda bahsi geçen türden durumlar ve algılar olmaktadır. Bourdieu bireylerin habitusunun “aslında hem nesnel olarak sınıflandırılabilir pratiklerin üretici ilkesi hem de bu pratiklerin sınıflama sistemi” (Bourdieu, 2021, s. 225-226) olduğu yönünde vurgular yapmaktadır. Nitekim bu türden vurgular dikkate alındığında göçmenler (ve doğal olarak da Ortadoğu’ya giden Türk işçileri ve onların aileleri) gittikleri coğrafya da bir sosyal ve kültürel doku analizine girerek oluşabilecek bütünleşme hali sosyal ve kültürel açıdan bir gerileme biçimi olarak kodlanmaktadır. Bu nedenle de “varış noktasına” (Ortadoğu ülkelerine) yükledikleri anlamlar, onların göç sürecinin sonraki evrelerine biçim ve anlam yükleme nedeni olmaktadır. Bu vurgusu yapılan noktalar da, tartışmamızın merkezine yerleştiğimiz, geride kalan kadın ve yarı parçalanmış aile gerçekliğinin bölgedeki kanıksama nedeni olan en önemli nokta olmaktadır. Görüşülen kadınların ortaya koyduğu vurgular da bunu doğrulayan türden geri dönüşlerle kendini oldukça sık ortaya koymaktaydı.

İKİNCİ BÖLÜM

2. İÇ GÖÇTEN ULUSLARARASI GÖÇE

İç göç ve dış göç ayrımı bir ülkenin ulusal sınırları kapsamında tanımlanmaktadır. Dış göç, bir bireyin veya grubun yaşadığı ülkenin sosyal sınırları dışına doğru hareketliliğidir. “Dış göçe sebep olan etkenlerin başında geçim darlığı, daha iyi yaşam koşullarına ulaşma arzusu ve yüksek ücret beklentisi gibi ekonomik nedenler gelmektedir” (Osmanoğlu, 2016, s. 79). Günümüzde ortaya çıkan dış göç olgusunun çok önemli bir kısmı ekonomik gerekçelerle gerçekleşmektedir. Nitekim bu araştırmanın konusu olan Ortadoğu’ya yönelen erkek egemen emek göçü de ekonomi temelli bir göç şeklidir ve daha iyi bir hayat ve refah seviyesi beklentisiyle ortaya çıkmaktadır. Öyle ki bu göç türünde de gidilen ülkeye varış, en temelde yaşanılmakta olan siyasal alanın farklılaşması durumunu içinde barındırmaktadır ve bu nedenle de bir dış göç türü olmaktadır. Bir ülkenin siyasal sınırlarının içerisinde gerçekleşen yer değiştirme hareketlerine ise iç göç denilmektedir.

Türkiye’de kırdan kente doğru yaşanan göç olgusundaki dönüşüme dair “ilk sıçramanın gerçekleştiği 1950-1955 döneminde, kırdan kopuş Türkiye’nin Marshall Planı’ndan yararlanmasına olanak verilmesi üzerine tarımda hızlı bir makineleşmenin yaşanmasıyla açıklanmıştır” (Tekeli, 2007, s. 456-457). “Bilindiği gibi, kendi içine kapalı üretim birimlerinin yer aldığı feodal toplumda işgücünün üretimin yapıldığı toprak parçasının dışına çıkması, yani göç etmesi söz konusu olmamaktaydı. Bunun tersine, kapitalist ekonominin egemen olduğu modern dünyadaki nüfus hareketlerini niteleyen özellik, işgücünün yer değiştirmesidir. Dolayısıyla, göçün yalnızca bir nüfus hareketi olarak değerlendirilmesi göçmenlerin oynadığı çeşitli ekonomik rollerin gözden kaçmasına neden olabilmektedir” (Doğan, 2002, s. 22). Değişen işe bağlı olarak başka işlere yönelmek kaçınılmaz bir gerçeklik olmaktadır. Bundan dolayı işgücü öncelikle ülke içinde kırdan kente taşınmıştır. “Kentlerde kurulan sanayi tesisleri ihtiyaç duyduğu işgücünü ilk önce yurt içinde ve kırsal kesimde, sonra da başka ülkelerden sağlamıştır” (Canatan, 2020, s. 37). “Türkiye’de iç göçler 1950 öncesi, 1950-1980 arası ve 1980 sonrası olmak üzere üç temel tarihsel aşamada ele alınabilir. 1950’lere kadar Türkiye, köyün modernizasyonu ve ulus devletinin oluşum sürecinde Anadolu’ya göçen bazı grupların iskanu gibi konularla ilgilenirken, bu tarihten sonra köyden kentlere ve/veya Anadolu kırsalından büyük kentlere akarak

harmanlanan milyonlarca kişinin kentlileşme sorunu ile karşılaşmıştır.³ Özellikle 1985 sonrası dönemde ise özellikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinden büyük kentlere zorunlu göç akını yaşanmıştır” (Adıgüzel, 2020, s. 42). Ancak Türkiye’deki dış göç hareketlikleri –yurtdışına emek göçü anlamında- içgöç olgusuyla karşılaşılmasından daha sonraki dönemlere tekabül etmektedir. Bu açıdan Türkiye’nin uluslararası emek göçüne katılımının görece geç bir evrede gerçekleştiğini söyleyebilmek mümkündür. “Türkiye, dış göç tarihinde geç gelen bir aktördür. Türk vatandaşları ülkeden serbestçe çıkma ve girme özgürlüğünü ancak 1961 Anayasasının kabulü ile birlikte “temel hak” olarak kazanmıştır” (Abadan-Unat, 2017, s. 80). Ancak Türkiye’nin uluslararası emek göçü sürecine katılmasında II. Dünya Savaşı’ndan sonraki dönemde -başta Almanya olmak üzere- Avrupa Ülkelerinin işçi ihtiyacının etkisi yüksek oranlar olmasının önemli bir etkisi olmuştur. “Türkiye-Avrupa göç sistemi, 1960’lı yılların başında gerçekleşen misafir işgücü göçüyle şekillenmeye başlamış, izleyen yıllarda geçici göç hareketinin kalıcı bir nitelik edinmesiyle misafir işçi yerini göçmene bırakmış” (Biriz-Karaçay, 2016, s. 401). Böylelikle 1960’lı Türkiye’deki yıllardan sonra göç tartışmalarında “uluslararası göç” kavramını görebilmek mümkün hale gelmiştir.

Dünyanın giderek küreselleşmesinin ve emek piyasasının ulusaşırı hale gelmesinin etkisiyle, ulusal sınırların ötesine yeni göç akımlarının yaşanmaya devam ettiğine şahit olmaktadır. Uluslararası göçün yoğunlaşmasına dayalı olarak da bu konudaki araştırmalarda büyük artışlar yaşanmış ve yaşanmaya da devam etmektedir. Ayrıca uluslararası işgücü göçü, son dönemlerde küreselleşmenin etkisi ile gerçekleşiyor olsa da, en nihayetinde ekonomik temelli bir gerçekliktir. Nitekim bu yönlü çıktıların geçmişi 50’ler ve 60’lar sonrasındaki uygulamalarda bulunabilmek uygundur. “Hükümetler ve parlamentolar kabul ettikleri ekonomik politikalara dayanarak başlattıkları özelleştirme ve tekelleri kaldırma eylemleri ile bu sürecin kapısını açmış bulunuyorlar. Bu konuda en çarpıcı örneklerden biri Federal Almanya’nın 1950’li ve 60’lı yıllarda işgücü sağlama alanında izlemiş olduğu politikalarıdır” (Abadan-Unat, 2017, s. 7).

“Uluslararası göç, tüm göç yapılarını kapsayan hareket edenlerle kalanlar arasındaki çeşitli bağları özetleyen, çok boyutlu ekonomik, siyasî, kültürel ve demografik bir süreçtir” (Faist, 2003, s. 20). Uluslararası göç gerçekliği

³ (Alıntılayan Adıgüzel, 2020, s. 42)

küreselleşmenin etkileriyle yoğunlaşarak gündemimize girmeye devam etmektedir. Küreselleşmenin yayılmasıyla birlikte de uluslararası işgücü göçü ve niteliğine dair sorgulamalar artışlar yaşanmaktadır. Küreselleşme TDK'ya göre “dünya milletlerini ekonomi, siyaset ve iletişim bakımından birbirine yaklaştırmaya ve bir bütün olmaya götürmek, globalleşmek” (<https://sozluk.gov.tr/>) anlamına gelmektedir. Göçün, hareketliliği ve dahası işgücü hareketliliğinin geldiği nokta, göç olgusunun dünya için giderek sıradan bir harekete dönüşmesi durumunu ortaya koymaktadır. “Bir düşünce deneyi olarak, bir an için insanların tam akışkan hale geldiğini kabul ederek, böyle bir toplumda iç göç kavramının ne anlama geldiğini sorabiliriz. Böyle bir toplumda göç kavramının anlamı yok olacaktır. Hiçbir şey ifade etmeyecektir. Yer değiştirme, artık onun hayatında, çok nadir ve bazı zorunluluklar karşısında gerçekleştirilen bir şey değildir. Sürekli ve eğer yaşam anlamlı ise ona anlamını veren öğelerden biri haline gelmiştir” (Tekeli, 2007, s. 471). Bu da küresel bir dünyada geline eşikte göçün, gerek içgöç gerekse de dış göç bağlamında olsun, oldukça sıradan bir hareketliliğe dönüşeceğini ortaya koymaktadır.

2.1. Küresel Kapitalizm Çağında Emek Göçü

“Göçler insanlık tarihi kadar eskidir. Fetihler ve sömürgeleştirme girişimleri hep bazı halkların yerlerinden edilmesi, yeni yerleşimlere zorlanmasıyla birlikte olmuştur. Bunun gerisinde güvenlik gerekçeleri kadar çalıştırılacak insan gücünün temini de yatmaktadır. Ancak işgücü temini ön plana çıkması esas olarak 16. yüzyılın ortalarından itibaren keşfedilen yeni dünyanın güney ve kuzey kıtalarında kahve, şeker, pamuk plantasyonlarında çalıştırılacak kölelere ihtiyaç duyulmasıyla birlikte” (Toksöz, 2006, s. 11). Bu yöndeki vurgular dikkate alındığında ulusaşırı işgücü göçünün –zorlayıcı etkilerle ortaya çıksa da- bir modern evre gerçekliği olduğunu söylemek mümkündür. Ancak bu durumun modernitenin küresel evresinde daha da artan bir ivmeyle sürmekte olduğunu söylemek mümkündür. “Küreselleşme ile birlikte uluslararası göç kaçınılmaz bir olgu haline gelmiştir” (Taştan, 2021, s. 123). Modernite ile birlikte gündelik hayatımıza sirayet eden küreselleşme, dünyanın bir ucundan başka bir ucuna gitmeyi teknolojik gelişmelerle kolaylaştırmıştır. “Küreselleşme, yalın toplumsal gerekçeleri oldukça aşan spekülasyonlar, varsayımları güçlü toplumsal imgeler ve metaforlar üretme kapasitesiyle olağanüstü doğurgan bir kavramdır” (Boudrillard, 2017). Buna bağlı olarak uluslararası işgücü göçü günümüzde önemli bir pazar olarak karşımıza çıkmaktadır. Uluslararası işgücü göçü deneyimi yaşayan

bireylerin, göç etmesinde kişisel istek ve arzularının yanı sıra, çevresel ve sistemsels faktörler de etkili olmaktadır. Sonuç olarak; haberleşme, iletişim araçlarının yaygınlığı ve iletilci taşıma teknolojisinin gelişmesi sayesinde ortaya çıkan koşullar, uluslararası işgücü göçünü daha yaygın hale getirmiştir. Bunun sonucunda da işgücü piyasası diyebileceğimiz bir kavram ön plana çıkmaktadır. Ancak bu göçler piyasanın aktif olduğu yöne doğru gerçekleşmektedir.

“Sınır ve ulus ötesi işgücü, yirminci yüzyılın başında yıllık olarak 3 milyona erişmiştir. İtalya, Norveç, İrlanda ve Çin’in Guangdong bölgesi, bu yıllarda çok yüksek oranlarda göç veren ülkeler olmuştur. Bu büyük göç akımları, ulus-devlet olgusunu çeşitli biçimlerde etkilemiştir. Sözelimi göç önlemleri alan ülkeler olduğu gibi kendi temelini göç hareketlerine dayandıran ülkelerde de (Amerika) çokkültürlü bir toplumsal oluşum başlamıştır. 1930’larda ulus aşırı göç hareketleri yavaşlarken, 1960’larda tekrar yükselişe geçmiştir” (Canatan, 2020, s. 38). Türkiye’de uluslararası işgücü göç hareketleri 1950 yılından sonra başlamıştır. “Genel olarak uluslararası göçü, altı kategoride değerlendirilmektedir. Bunlar;

- 1) sürekli yerleşenler;
- 2) süreli sözleşmeli işçiler;
- 3) süreli profesyonel çalışanlar;
- 4) gizli veya yasadışı çalışanlar;
- 5) sığınmacılar;
- 6) mültecilerdir” (De Tapia, akt. Aksoy, 2012, s. 294).

Yukarıdaki bilgiye göre uluslararası emek göçünün gerçekleşme şekline ve niteliği dikkate alındığında, homojen bir çerçevede değerlendirilmesi mümkün değildir.

2.2. Dış Göçler

Türkiye’de göç olgusu dikkate alındığında, “kırsal alandan kentlere göç, daha sonraları ülke sınırlarını aşır Avrupa’ya göç şeklinde olmaktadır” (Ersel, 2002, s. 57). Nitekim 60’lı yıllarda başlayan bu türden göçlerden siyasal boyutta da önemli bir anlamının olduğunu söylemek mümkündür. “Türk hükümetleri ülkedeki işsizliği hafifletmek ve yurt dışındaki işçilerden döviz geliri sağlamak amacıyla (bu türden) göçü desteklemiştir” (Toksöz, 2006, s. 217). İşsizlik sorunundan dolayı dış göç olgusu, en nihayetinde bireylerin ekonomik sıkıntılarına bağli olarak, gündelik hayatlarını sekteye uğratan koşullardan ötürü bir ‘umut’ kaynağına dönüşmektedir. Nitekim

Türkiye’deki dış göç olgusunda göç eden bireylerin, önemli bir kısmı vasıfsız işçi olmaktadır. Ardından çiftçiler, zanaatkarlarında göçe katıldığı bir süreç ortaya çıkmıştır. Buradan anlaşılıyor ki dış göç olgusunun temelinde de kendine özgü bir akış şeması vardır. Ancak bütün bu hareketliliklerin ortaya çıkışında en temelde ki neden ekonomiydi. Yani “dış göçe katılmada esas neden ekonomik olmaktadır” (Ersel, 2002, s. 57).

2.2.1. Dış Göçlerde Bir Etken Olarak Çevre Merkez Eksen

Dünyadaki küresel değişimlerle birlikte ortaya çıkan farklılaşmalar, emek göçünün bu yöndeki etkilenme biçimlerini analizini de zorunlu hale getirmektedir. Nitekim bu yöndeki etkiler yaşanırken, her türden koşulda olduğu gibi, ulusal sınırların katı ve geçişsiz halinde de esnemeler yaşanmaktadır. “Küreselleşmeyle birlikte merkez ve çevre ülkeler arasındaki ilişkilerin sıkışması da uluslararası göçü desteklemektedir; çünkü dünya ekonomisinin merkezlerinde de işgücü piyasalarının esnekleşmesi ve enformelleşmesiyle özellikle hizmetler sektöründe göçmen işgücüne ihtiyaç duyulmaktadır.

Merkez ve çevre ülkeler ilişkisi en temelde ekonomik eksenli bir ayrışma biçimidir. Ancak bu durum dünyadaki ekonominin giderek ulus ötesi gerçekliklere ne kadar bağımlı hale geldiği ortaya koymaktadır. “Birbirine ekonomik temelde bağımlı olan merkez ve çevre ülkeleri yaklaşımı doğrultusunda, merkezdeki kapitalist ağların kapitalist olmayan toplumların çevre yapılarına sızmaya başlamasıyla çevre ülkelerdeki nüfus göç etmeye başlamaktadır” (Özcan ve Deniz, 2017, s. 200). Buna bağlı olarak da ucuz işgücü göçünün artması kaçınılmaz görülerek mevcut sistem tarafından informal ölçeklerde de olsa teşvik edilir olmaktadır. Ancak, merkez-çevre teorisine göre “modernleşmeyi ve gelişmeyi sağlayan bir mekanizmadan ziyade, göçmen işçi gönderen ülkelerdeki işgücü kaynaklarının gelişmiş ülkeler yararına kullanılmasına yaramakta ve geliştirmekte olan ülkelerin sosyo-ekonomik gelişmelerini olumsuz bir biçimde etkilemektedir” (Güllüoğlu, 2012, s. 67).

Türkiye’den Avrupa’ya (özellikle Almanya’ya) “1970’den itibaren yaşanan uluslararası göç hareketlerinin özelliği incelendiğinde, çevre ülkelerden merkez ülkelere yönelik gerçekleştirilen göçler olduğu görülmektedir” (Taştan, 2021, s. 123). “Bu ülkelerin başında gelen Almanya, 1954 yılından 1970’lere kadar Yunanistan, İspanya ve Türkiye gibi ülkelerden insan gücü alımı gerçekleştirmiştir” (Aksoy, 2012, s. 294). “Merkez çevre kuramının modern dünyadaki temel işleyişi, kapitalizm ve ulus-

devlet temellidir” (Çağlayan, 2006, s. 79). Nitekim bu durum piyasa eksenli bir işgücü ortaya çıkarmaktadır. Kısacası piyasa nerede hakim koşullarını yoğunlaştırırsa işgücü de onunla birlikte oraya doğru yönelmektedir. Bu da uluslararası emek göçü hareketliliği teşvik edici bir faktör olmaktadır.

2.2.2. Türkiye’deki İlk Uluslararası İşgücü Göçü ve Sonrası

Türkiye’de dış göç olgusu pek çok ülke dikkate alındığında görece geç gerçekleşen bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. 1961 Anayasası ile birlikte Türkiye’den çıkış ve Türkiye’ye giriş hakkı yeniden düzenlenerek, sonraki yıllarda ortaya çıkan emek göçünde yönelik büyük artışın yaşanmasına neden olmuştur. Çünkü yurt dışına göçün önündeki hukuki engel kalkmış olmaktadır. Nitekim II. Dünya Savaşı’nın ardından, Avrupa Ülkelerinin savaşın etkisiyle ortaya çıkan tahribatı yeniden inşa edebilmesi için, önemli bir işgücüne ihtiyacı ortaya çıkmıştı. Bu ihtiyaçla beraber Avrupa ülkeleri başka bölgelerden, özellikle gelişmekte olan ülkelere işgücü talebinde bulunmuştur. Bu nedenle de aynı dönemde pek çok işgücü göçü Avrupa’ya doğru yaşanmaktaydı. Bu ülkeler arasında Türkiye de önemli bir yere sahiptir. 1960 yılı itibariyle özellikle Almanya başta olmak üzere, Türkiye’den Avrupa ülkelerine yoğun bir işgücü göçünün başladığı görülmektedir. “Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) aracılığı ile 1961’de Federal Almanya, 1964’te Avusturya, Hollanda ve Belçika, 1965’te Fransa ve 1968’de Avustralya ile işgücü anlaşmaları yapılmış ve milyonlarca kişi çalışmak üzere Avrupa Ülkelerine gönderilmiştir” (Adıgüzel, 2020, s. 65). Bunun yanı sıra işgücü göçü olarak Ortadoğu Ülkeleri arasında sayılabilecek, “Suudi Arabistan, Libya, Kuveyt, Irak, Birleşik Arap Emirlikleri gibi Arap Ülkelerine, Rusya ve diğer Bağımsız Devletler Topluluğu Ülkelerine de” (Adıgüzel, 2020, ss. 65-66) hafife alınmayacak oranda “erkek” işgücü gerçekleşmiştir.

“II. Dünya Savaşı’ndan sonra ikiye bölünen Almanya’nın Batı kısmı ‘ekonomik mucize’ olarak tanıtılan yoğun istihdam sürecini hızlandırdıktan sonra, önceleri Doğu Almanya’dan kaçan soydaşlarını açık iş yerlerine yerleştirmeyi başarmıştır. Daha sonraları Avrupa’nın yeni endüstrileşen ülkelerine doğru uzatıp, taze ve tüketilmemiş işgücü kaynakları aramaya başlamıştır. İlk önce Ortak Pazar ülkesi olan İtalya’nın güneyinden, daha sonraları sırası ile İspanya, Yunanistan ve Türkiye gibi Akdeniz ülkelerinden vasıfsız ve vasıflı işçi çekmeye başlamıştır” (Abadan-Unat, 2017, s. 82). Böylelikle yurt dışına yönelen ilk işgücü göçleri Türkiye’de bu dönemle birlikte başlamıştır. Ancak işgücü göçü oranları zamanla devasa bir nitelik kazanmış

ve milyonlarla ifade edilen rakamlara erişmiştir. Aşağıda verilen alıntıda Türkiye’den emek göçünün Avrupa ülkelerine ilk nasıl başladığının ayrıntıları Abadan-Unat’ın aktarımıyla ortaya konulmaktadır.

“1956 yılında Prof. Dr. Bade’nin önerisi ile Alman Dışişleri Bakanlığı’na bir proje sunulmuştu. Projeye göre ileride Alman yatırım projelerinde görev almak amacı ile Türkiye’den belli sayıda Türk sanatkar staj yapmak üzere Almanya’ya davet edilecekti. Bu konuya en fazla ilgi gösteren, Türkiye’deki Sanat Okulları Mezunları Derneği olmuştur. İlk on iki kişilik stajyer kafilesi 1 Nisan 1956 tarihinde Kiel’le varmış ve Schleswig-Holstein eyaletinin Çalışma Bakanlığı tarafından çeşitli kurumlara yerleştirilmiştir. Dönemin Federal Alman Cumhurbaşkanı Theodor Heuss’ün Türkiye ziyareti gerçekleşti. Alman Cumhurbaşkanı Ankara’da verdiği bir demeçte, mesleki bilgilerini geliştirmek üzere yüz elli sanat enstitüsü mezununa stajyer olarak Almanya’da staj görme olanağına hazırlandığını beyan etmişti” (Abadan-Unat, 2017, s. 83).

“1960 yılının başlangıcında Türkiye ve Batı Almanya’daki sanatkar mübadelesi bakanlıklar arası bir komisyona havale edildikten kısa bir süre sonra 27 Mayıs 1960’ta askeri müdahale oldu” (Abadan-Unat, 2017, s. 84). Fakat 1961 yılına gelindiğinde yürürlüğe giren yeni anayasa ile Türkiye vatandaşlarına ülkeye girme ve çıkma hakkı verilmiştir. 31 Ekim 1961 tarihinde Almanya ile yapılan anlaşma ile “Türkiye’de ‘Tercüme ve İşbulma’ adı altındaki özel firmaların yurtdışına eleman gönderme süreci başlatılmıştır” (Abadan-Unat, 2017, s. 84).

Bu türden göçlerin erken evresi, göçte daha çok seçkin rolünü oynayan erkeklerin göçü şeklinde ortaya çıkmaktaydı. “İşsizliğin ciddi bir sorun olduğu ve çalışanların reel ücretlerinin genelde düşme eğilimi gösterdiği Türkiye’de, Avrupa’da çalışmanın getirdiği görece zenginleşme, çevresindeki göçmenlere özenen insanların yurt dışında çalışarak para kazanma isteğini kamçılamaktadır” (Toksöz, 2006, s. 222). 1961 yılı işgücü anlaşmaları bu açıdan Türkiye demografisi, sosyolojisi ve ekonomisi için önemli bir dönüm noktası olmuştur. Böylelikle Türkiye, işgücü göçü vermek amacıyla, “Batı Avrupa ülkesi ile ikili anlaşmalar imzalayarak, Avrupa’daki iş gücü açığını kapatan önemli bir kaynak ülke olmuştur” (Adıgüzel, 2020, s. 67). Bu durum başta ekonomik açıdan Türkiye için olumlu bir etki yarattığı gibi, bir takım olumsuz etkileri de beraberinde getirdiği söylenebilir. Öncelikle hakim işgücü göçü, toplumsal yapının ataerkil kabullerinden dolayı, seçkin bir kriterde cinsiyete dayalı

içerikler taşıdığından dolayı, nüfustaki cinsiyet dengesi ve demografik verimlilik ölçeklerinde bir miktar bozulmalar yaşanmıştır.

Bunların yanı sıra işgücü göçünün olumlu etkenlerine bakacak olursak, ülkedeki işsizlik oranında önemli azalmalar yaşanmış ve ülkeye gelen dövizin önemli oranda ekonomik bir kazanç sağlamıştır. Hatta söz konusu yıllarda ülkeye gelen döviz önemli bir miktarı, genelde göçmenlerin ailelerine gönderimi ile ortaya çıkan türden olsa da, önemli bir ekonomik dilim haline gelmiştir. Dahası “dış göçün, bu göçe katılan bireyler ve bu bireylerin aileleri üzerinde olumlu etki yaptığı gözlenmiştir” (Ersel, 2002, s. 71). Ancak 70’li yılların ortasıyla birlikte merkez ülkelerdeki bu vasıf işgücü talebinde de önemli düşüşler yaşanmış oldu. “1973 Petrol Krizinden sonra sanayileşmiş ülkelerde yaşanan durgunluk ve artan işsizlik, yurtdışından işgücü talebinin durmasına neden olmuştur. Bu gelişme yurt dışına işçi gönderme faaliyetine odaklanan o zaman ki adıyla İİBK (İŞKUR) ve kamu istihdam hizmetleri için gerileme sürecinin başlangıcı olmuştur. Kurum değişen işgücü piyasasının ihtiyacı olan hizmetleri vermede kendini yenileyememiş ve işgücü piyasasında kamu hizmetlerinin rolü gittikçe azalmaya başlamıştır” (<https://www.iskur.gov.tr/kurumsal-bilgi/tarihce/>). Hali hazırdaki durum Türkiye’nin emek piyasasına da büyük etkilerde bulunmuştur.

“İşgücü göçü, özellikle 1967 ekonomik bunalımının ertesinde, giderek kitlesel bir nitelik kazanmış ve işgücü göçünün durdurulduğu 1973 tarihine kadar devam etmiştir” (Canatan, 2020, s. 83). Çünkü Türkiye’deki işsizlik sorununun olmasından kaynaklı olarak bireyler daha iyi ekonomik kazançlar elde etmek için göç etmeye yönelmişlerdir. Zamanla da yurt dışına giden işçi sayısı artmış ve kısa sürede yüz binler, sonrasında da milyonlara erişmiştir. Daha sonrasında Türkiye Almanya’nın ardından ikili işgücü anlaşmalarla diğer Avrupa ülkelerine de işgücü göndermeye devam etmiştir. Ancak 1970’li yıllara gelindiğinde bu kez Türkiye’deki uluslararası işgücü göçüne katılma konusunda alternatif bir rota ortaya çıkmaktaydı. Bu kez de uluslararası göç petrol zengini olan Arap ülkelerine doğru gerçekleşmeye başlamıştır. “1973 yılından başlayarak Türkiye’den küçük, fakat zaman içinde belirli bir süreklilik gösteren değişik bir dış göç akımı petrol ihraç eden ülkelere doğru başlamış” (Abadan-Unat, 2017, s. 120). Bu bölgelere gerçekleşen işgücü göçü de tıpkı Avrupa ülkelerinde olduğu gibi, bazı anlaşmalar doğrultusunda gerçekleşmiştir.

Ancak aynı yıllarda kaçak yollarla Avrupa’ya işgücü olarak giden işçilerde artık sıklıkla rastlanır olmuştur. “Yetmişli yılların sonuna kadar hem Avrupa ülkeleri

hem de Türkler bulundukları ülkelerde kendilerini ‘misafir işçi’ olarak görüyorlardı” (Canatan, 2020, s. 83). Bu dönemde en dikkat edici gelişme ‘aile birleşimi’ olmaktadır. Bu durumda göçmenlerin misafirlikten kalıcılığa doğru bir yön aldıkları görülmektedir ve böylesi informel stratejiler Türk işçilerin statü kazanabilmesi adına başvurdukları bir yola dönüşmekteydi. Bu döneme gelindiğinde söylenebilecek en genel söylem, Türk göçmenlerin ya da gurbetçilerin Avrupa’da kalıcı olma aşaması geçmiş olmasıdır. Yani bu dönemde göçmenlerin statüleri misafirlikten kalıcılığa geçmiş olduğu görülmektedir.

1980’li yıllara gelindiğinde, 1970’li yıllarda karşılaşılan aile birleşimi ile Avrupa’daki Türkiyeli vatandaşların aile oluşturma stratejileri yeni bir göç kitlesi üretmiş olmaktadır. Böylelikle de Avrupa’da ikinci kuşağı temsil eden bir Türk nüfusu oluşmuş ve günümüzde bu kuşakları izleyen kalıcı olma halinin sonucu olarak Avrupa’da yaklaşık 6 milyona yakın Türk yaşamaktadır.

1980’li yıllarda bir diğer göç yönü olarak görünürlük kazanan, petrol ülkelerine göçlerde devam etmekteydi. Çünkü bu ülkelerde özellikle altyapı hizmeti sunan Türk şirketlerin artan yatırımları Türkiye’de, önemli bir işgücünü de bu ülkelere çekmiş olmaktadır. “Seksenli yıllarda Türkiye’nin dünyaya açılmasıyla birlikte, Avrupa dışındaki ülkelere de göç vermeye başlar. Bu göçlerin yönü, Güneye kaymış, altyapı ve inşaat hizmetleri için Türk firmaları ve işçileri Suudi Arabistan, Libya, Ürdün gibi ülkelere yönelmiştir” (Canatan, 2020, s. 82). Sonraki dönemlerde bu olguya Sovyet Cumhuriyeti eklenmiş ve bu ülkeye de Türkiye’den işgücü artan oranlarda yönelmeye başlamıştır. Bu açıdan ilgili tarihlerde “girişimci ve işgücü göçü, eski Sovyet Cumhuriyetleri’ne doğru genişleme göstermiştir” (Canatan, 2020, s. 82). Böylelikle Türkiye’deki uluslararası emek göçünü kendi içerisinde bazı aşamalar barındırdığını söyleyebilmek kolaylaşmaktadır. Nitekim bu çalışmanın kapsamını üreten tartışmada 1980’ler sonrasındaki bu aşamanın ürünü olan bir durumdur. Ancak küreselleşen dünyada göç olgusunun -özellikle emek eksenli olan halinin- durağan bir yapıda olması mümkün olmadığından dolayı, Türkiye’de de göç kaçınılmaz olarak var olmaya devam etmektedir. Hatta Türkiye, hem göç alan hem de göç veren bir ‘göç ülkesi’ konumundadır. Ayrıca bu günlerde sıkça tartışılan haliyle, coğrafi konumundan dolayı “transit ülke” konumundadır. Bütün bu özellikler Türkiye’de uluslararası göçün iki boyutuyla da yaşanmasını (hem alan hem veren olmasını) kaçınılmaz kılmaktadır. “Göç akınlarıyla ilgili ayrıntıların mevcut olamamasına rağmen Türkiye’nin gerek

transit gerekse uzun vadeli kalma durumunda olan göçmenler ile yasadışı ve yasal yollarla gelen göçmenler için cazip bir ülke olduğu kabul edilmektedir” (Kaiser, 2007, s. 475). “Bu süreçte Türkiye’nin hem hedef, hem kaynak, hem de transit bir ülke konumunda bulunması, göç yönetimi konusunun kapsamını daha da genişletmiş ve süreçlerin takibini zorlaştırmıştır. Bu açıdan özellikle Türkiye’de göç olgusunun, kurumsallaşmaya ihtiyaç duyan toplumsal bir süreç olarak ele alınması gerekmektedir” (Bahçeci ve Uzun, 2017). Türkiye’ye gelen ulus-ötesi vatandaşlara en bariz verilecek örnek Suriye kökenli mültecilerin durumudur. Bu günlerde Türkiye’deki en kayda değer sorunlardan birisi, “Suriye krizi nedeniyle yaşanan göç dalgasıdır. Sözü edilen göç dalgası kapsamında Türkiye bir yandan göç alan, bir yandan ise gelen göçmenlere geçiş alanı yaratan bir ülke konumuna gelerek daha kalıcı bir göçmen nüfusa sahip olmuştur” (Boz, 2016, s. 149). Aslında pek çok mültecinin Türkiye’ye geliş nedeni Avrupa’ya gidebilmektir. Ancak söz konusu süreçte gidemedikleri için Türkiye’de çalışıp hayatlarını kalıcı olarak devam ettirmek gibi bir amaçla kalış sürecini başka bir evreye taşımış oldular. Bu günlerde Türkiye’de “çalışma izni verilen Suriyeli sayısı 31 bin 185 (31 Mart 2019 itibariyle) olarak” (Adıgüzel, 2020, s. 172) açıklanmıştır.

2.2.2.1. Türkiye’den Ortadoğu’ya Gerçekleşen İşgücü Göçü Üzerine Genel Bir Bakış

Ortadoğu ülkelerine ilk işgücü göçü, 1980 yılından sonra Suudi Arabistan’a gerçekleşmiştir ve hala devam etmektedir. Ortadoğu’ya gerçekleşen işgücü göçü, Avrupa ülkelerine gerçekleşen göçlere nazaran farklılık göstermektedir. Ortadoğu’ya gerçekleşen işgücü göçünde Abadan-Unat’ın, Gilberz Beauge’den aktardıkları doğrultusunda irdelendiklerinde;

1. “Ortadoğu’da insan gücü kaynakları yerel kapitalin bulunduğu yere yönelmemektedir. Tersine, yabancı sermaye ve yabancı işgücü birlikte yerel rantta doğru yönelmektedir. Buradaki rant, genellikle yerlilere tahsis edilen, üretken olmayan istihdam olanakları yaratmaktadır. Petrol zenginliğine dayalı olan bu rant devlet tarafından denetlenmekte ve garantiye dayalı bir toplumsal bağ oluşturmaktadır” (Abadan-Unat, 2017, s. 120).
2. “Türkiye’den Ortadoğu ülkelerine gerçekleşen göçlerde daha çok “geçici” bir göç modeli söz konusudur” (Abadan-Unat, 2017, s. 120).

3. Sadece “rotation”⁴ ilkesine dayalı bir göç söz konusudur. “Küresel ekonomide yer alan petrol gelirlerinin maruz kaldığı dalgalanmalara göre de hızlanıp, yavaşlamaktadır” (Abadan-Unat, 2017, s. 120).
4. Petrol zengini ülkelerin çalışma piyasası iki türdür.
 - Bir kısım işler ancak yerlilere ayrılmıştır. Krala yakın olan ve yurt dışı eğitimi almış kişilere verilmiştir.
 - “Emeğe dayalı işleri düzenleyen hukuk kurallarına göre işe alınan her yabancının, bir yerli ‘kefil’e sahip olması gerekir” (Abadan-Unat, 2017, s. 120).
5. “Batıdaki uygulamadan farklı olarak ithal edilen işgücü yerli işçi sınıfına toplumsal bir devingenlik sağlamamaktadır. Emeğe dayalı işlerin hemen tümü yabancılar tarafından yapılmaktadır. Bu ülkelerde, emeğe dayalı işler çalışma piyasasının yelpazesinin her köşesinde yer almaktadır. Böylece ortaya bir göçmen hiyerarşisi çıkmakta, bu piramitte tepeden aşağı inmek suretiyle girişimci, mühendis, teknisyen, profesör, doktor, nitelikli ve nitelsiz işçilerin tümü yer almaktadır” (Abadan-Unat, 2017, s. 121).

Ortadoğu ülkelerine yönelen işgücü göçü süreç olarak dikkate alındığında, 1973 yılında Körfez Savaşı’ndan dolayı birkaç yıl işgücü göçü alımlarının durgunluk gösterdiği gözlerden kaçmamaktadır. Daha sonraki dönemlerde göçler tekrardan eski ivmesine dönerek devam etmiştir. Türkiye’den Ortadoğu ülkelerine gerçekleşen işgücü göçü -Libya, Arabistan ve İsrail ülkeleri haricinde- diğer Ortadoğu ülkelerine işçilerin yoğunlukla kendi çabalarıyla (sosyal ağlara) gerçekleşmektedir. “ODKA⁵ ülkelerine gönderilen işgücünün tamamına yakını erkek olup, başta inşaat sektörü olmak üzere (kalıpcı, elektrikçi, montajcı, sıvacı, sıhhi tesisatçı, demirci, boyacı, vb.), kasap, şoför gibi belli bir ehliyeti olan kalifiye ve yarı kalifiye işgücü ile kalifiye olmayan beden işçilerinden oluşmaktadır” (Kahraman, 2012, s. 1167). Bu açıdan Ortadoğu ülkelerine işgücü göçünde en dikkat edici özellik ‘erkek’ temelli bir göç olmasıdır. “Batı Avrupa ülkelerine göç, işçilerin aileleri ile birlikte gerçekleştirdikleri uzun dönemli bir süreç iken, Arap ülkeleri ile eski Sovyet Cumhuriyetleri’ne göçün ise daha çok erkek ağırlıklı ve kısa dönemli bir nitelik taşıdığı görülmektedir” (Akt. Kahraman, 2012, s. 1168). Yukarıdaki vurgulara bakıldığında, Ortadoğu ülkelerine emek göçünü

⁴ Dönme, dönüş. <https://tureng.com/tr/turkce-ingilizce/rotation>

⁵ Ortadoğu ve Kuzey Afrika Ülkeleri

gerçekleştiren cinsiyetin erkek olduğunu söylemek mümkündür. Bununla birlikte sadece erkek nüfusun Suudi Arabistan’da işgücü göçü olarak yer alabildiği bilgisine alan çalışması sırasında erişilmiştir. Az sayıda da olsa kadınların da diğer bazı ülkelerdeki; göçe eşlik ettiklerinin bilgisine erişilmiştir. Dolayısıyla bu dönemde yaşanan göç türünde kadınlar söz konusu işgücü göçünde yer almamaktadır.

	S. ARABİSTAN		IRAK		KUVEYT		KATAR		CEZAYİR	
	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın
2016	2.038	0	4.123	10	-	-	-	-	3.761	22
2017	2.155	0	3.019	16	912	4	387	0	-	-
2018	2.458	0	875	0	1.894	3	736	17	2.786	11
2019	2.400	0	1.832	4	617	0	328	10	1.298	8
2020	707	0	505	2	-	-	-	-	308	2

Tablo 1: İŞKUR verilerine göre cinsiyete göre Ortadoğu ülkelerine gönderilenler

Son olarak yukarıda verilen İŞKUR’un yayınlamış olduğu, son beş ‘İstatistik Yıllıkları’ verilerine göre Ortadoğu ülkelerine gönderilenlerin tamamına yakının erkek olduğu görülmektedir. Nitekim hakim koşulların Ortadoğu’ya yönelen emek göçünün ne kadar da erkek egemen niteliklerde olduğunu ortaya koymaktadır. Söz konusu hareketliliğin en kayda değer çıktılarından birisi de geride kalan kadın gerçekliğinin içerisinde barındırdığı koşullar olmaktadır. Dolayısıyla bu çalışmanın kaldıraçını yerleştirdiği nokta da bu türden bir çıktı olmaktadır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. GÖÇ SÜRECİNDE AİLE VE KADIN

Türkiye’de 1950’ler sonrasında başlayan kırdan kente göç ile birlikte, aile yapısı da, çok hızlı bir biçimde dönüşmüş oldu. Yaşanan süreçte aile, ‘geniş aile’ biçiminden ‘çekirdek aile’ yapısına evrilmiş oldu. Kırsal bölgelerde ekonomi ağırlıklı olarak tarımsal faaliyetlere dayalı olduğundan ‘geniş aile’ yapısı yaygın bir hale gelmekteydi. “Osmanlı’nın son döneminde kırsal kesimlerde yaygın olan aile üretim tarzı, nesiller arasında işbirliğini ve birlikte yaşamayı teşvik eden en önemli unsurlardan biriydi. Kültürel tercihler de bu yöndeydi; fakat babanın ölümüyle birlikte geniş aile yaşamı kısa süre sonra ayrılığa ve miras paylaşımına dönüştü” (Duben, 2006, s. 145). Ancak Cumhuriyet sonrasındaki kentleşmenin etkisiyle durum çok farklı bir noktaya taşınmış oldu. Bu durum kırsal kesimde hüküm süren geniş aile yapısının yerine çekirdek aile yapısının geçmesine olanak sağlamış olmaktaydı.

“Kadınlar göç sürecinde daha çok bağımlı kişiler olarak ve aile içindeki konumlarına (eş, anne, genç kız) göre değerlendirilmiştir” (Buz, 2007, s. 38). “Genellikle bir ülkeden diğer bir ülkeye işgücü akımı başladığında, buna kadınların katılımı ilk dönemde düşüktü” (Abadan-Unat, 2017, s. 177). Sonraki senelerde - özellikle de Batı’ya yönelen emek göçünde- kadınların işgücü göçüne katılımı kendi istekleri ve aile/evlilik bağları sayesinde artmaktaydı. “1960’ta Türkiye’nin imzalamış olduğu ilk ikili anlaşmadan önce, Almanya’da çalışan iznine sahip kadın işçilerin sayısı sadece 173’tü. Bu sayı 1974’te 159.984’e kadar yükselmiştir” (Abadan-Unat, 2017, s. 177). Bu yükselişin nedeni işgücü göçünde bazı sınırlamaların olmasından dolayıdır. “Oysa ekonomik gerekçeler hem kadın için hem erkek için ortak oranda itici veya geciktirici bir sebep olabilmekte ve bu yönüyle de cinsiyetten bağımsız ele alınması gerekmektedir. Ancak emek göçü talebiyle göçmen kabul eden ülkeler cinsiyete özgü taleplerde bulunabilmektedirler” (Taştan, 2021, s. 171). Bundan dolayı hem göç veren ülkenin hem göç alan ülkenin toplumsal yapısı ve toplumsal cinsiyet kabulleri önemli bir belirleyici unsur olmaktadır.

Ancak Türkiye’den Arabistan’a -ya da Ortadoğu’ya- göç eden işçi ‘kadın’ olmamaktadır. Tersten söylenildiğinde de Ortadoğu’ya yönelen emek göçü ağırlıklı olarak erkek olmaktadır. Tam olarak göç teorilerinde ele aldığımız ‘seçkin teori’nin değindiği noktayla özdeş bir durum olarak, özellikle de kültürel faktörlerinde etkisiyle

göçmen kitlenin cinsiyete dayalı profili oldukça büyük bir farklılaşma yaşamaktadır. Çünkü göç edebilmek için bazı özelliklere sahip olmak genel bir yeterlilik koşuluna dönüşmektedir. Bu algı ise daha çok toplumsal kabuller çerçevesinde gerçekleşmektedir. Böylelikle Ortadoğu ülkelerine işgücü göçünün cinsiyetçi bir sonucunun olması yaşanan toplumsal farklılaşma koşullarıyla yakından alakalıdır. Dolayısıyla Ortadoğu ülkelerine işgücü göçünü deneyimleyen cinsiyetin neredeyse tamamının erkek olması da tesadüfi bir durum değildir. Hali hazırdaki koşullar nedeniyle Hatay ili ve ilçelerinden Ortadoğu'ya yönelen emek göçü de benzer nedenlerle erkek egemen bir emek göçünü var etmektedir. Dahası yaşanan durumun nitelikleri, göç sürecindeki kadınların “geride kalma hali” sıradan bir duruma dönüştürerek bölgeye sık rastlanan bir algıya dönüşmektedir.

3.1. Geleneksel Aileden Modern Aileye

Aileye –onun tarihselliğini de dikkate alarak- genel bir açıdan baktığımızda, geleneksel ve modern aile olmak üzere iki grupta toplayabilmek mümkündür. Geleneksel aile (geniş aile) dediğimizde en azından üç kuşağın bir arada yaşamakta olduğu bir aile biçimi kastedilmektedir. Geleneksel aile yapısı bu türden bir aileyi karşılayan türdendir. “Geleneksel aile, geleneksel toplumsal dönemde geçerli olan bir aile tarzıdır. Bu toplumsal dönemin tarımsal üretim tarzı, inanışları, özgün tarihsel koşulları vs. aile üzerinde etkili olmaktadır. Geleneksel aile denilince çoğunlukla geniş, çok işlevli, mahrem, dayanışmacı, akrabalık bağlarının ve ilişkilerin güçlü olduğu ve komünite özellikler taşıyan bir toplumsal yapı akla gelmektedir” (Canatan ve Yıldırım, 2019, s. 71). “Geniş ailede (geleneksel ailede) kadın; ev işleri, çocuk bakımı, dikiş nakış işleri ve tarımsal faaliyetlerde bulunmakla sorumlu olmakla beraber ev yönetimine katkısı oldukça sınırlıdır” (Genç ve Kara, 2016, s. 34). Ev ekonomisine katkı, genellikle tarımsal faaliyetler söz konusunda olduğunda, gelenekselliğe uygun bağlamlarda olmak koşuluyla ekonomik etkinliğe dahil olabilmektedir. Yani ailenin kendi topraklarında bir emekçi olarak rol alabilmektedir. Ancak böyle bir durum söz konusu olsa bile ne aile içi verilecek kararlar ne de ailenin gider ve gelirler kontrolü erkek bireyin kontrolünden bağımsız olabilmektedir. Hatta İbn-i Sina geniş aile ya da geleneksel ailede kadının rolü ile ilgili “erkeğin malının ortağı, malının koruyucusu, yükünün taşıyıcısı ve çocuklarının terbiyesinde güvendiği kişi” (Canatan ve Yıldırım, 2018, s. 72) şeklinde aktarmıştır. Bu vurgulamaya dikkat

edildiğinde, ailedeki geleneksel rollerin kadınla ilgili olan boyutlarının büyük bir tarihsel sürecin çıktısı olduğu anlaşılmaktadır. Buradaki patrierikal aile yapısı evredeki kurguya dair temek aktörün erkek olduğunu ortaya koymaktadır. Nitekim kadının statüsü ise “erkeğin çocuğunu büyüten kadın” şeklinde olmaktadır. Hal böyle olunca da “hane reisi” olan kişinin otorite alanında yan aktör olabilen bir kadın gerçekliğinin, geleneksel kadın formatına dönüştürüldüğü bir durum ortaya çıkmaktadır.

Geleneksel ailenin, toplum ve toplumsal bir birey olarak kişinin toplumsallaşması konusunda kendisine özgü bir işlevi vardır. Bunlar eğitim, sağlık, ekonomi, bireye meslek öğretme, bireye statü kazandırma gibi çok geniş bir alanı da içine alarak karşımıza çıkmaktadır. Geleneksel toplum yapısında dayanışma, din, gelenek daha çok tarımsal faaliyetlere göre biçimlenmekte ve ailenin özelliğine şekil veren temeldeki parametreler olmaktadır. Ailede erkeğin, evin reisi olması; kadının (annenin) ise çocukların bakımından sorumlu olması ailenin rol dağılımını etkileyen en temel faktörlerden birisidir. Buradan hareketle de kadının eşine (erkeğe) hizmet etmesi ve erkeğin para kazanarak kadının geçim sorumluluğunu yerine getirmesi gibi beklentiler, temelde bu türdeki bir ailenin cinsiyete dayalı görev dağılımını da ortaya koymaktadır. Bundan dolayı “geleneksel aile” daha çok erkek egemen bir yapıyı vurgulayan türdendir.

Nitekim bu türden gerçeklikleri dikkate aldığımızda kırdan kente göçü, aile yapısında çok belirgin değişime neden olduğunu söyleyebilmek mümkündür. “Tarım toplumları yaklaşık yüz yıllık bir zaman diliminde kentlerde yaşayan sanayi toplumların dönüşmüş ve geçmişte kent veya köy yaşamını belirlemiş olan bütün toplumsal normlar alışkanlıklar ve gerekçelerin yerini fabrikalar ve şehirlerin ahengi almıştır” (Fukuyama, 2009, s. 23-24). Kente göç eden aile, kentte yaygın olan çekirdek aile yapısından etkilenmektedir. Modern aile ise geleneksel aileden farklı olarak, anne-baba ve çocuktan oluşan çekirdek aile olarak karşımıza çıkmaktadır. Çekirdek aile, sanayinin ortaya çıkmasıyla değişen ekonomik faaliyetlerin sonucunda olmuştur. Buna modern işçileşme süreci ile birlikte ortaya çıkan aile türü demek de mümkündür. Çekirdek ailedeki ekonomik faaliyetler ve kazançlar, geleneksel ailedeki çalışma sisteminden farklı olarak, büyük oranda ücretli emeğe dönüşmüştür. Çekirdek aile, çocuk ve aile üzerindeki karar ve yaptırımlarda annenin görünürlüğü ve etkililiğini geleneksel evreye göre arttırırsa da hala erkek egemen yapısını koruyan bir aile türüdür. Çekirdek aile modelinde kadının ev içi sorumlulukları modern sistemsel beklentilere

uyumlu olarak revize edilmiş türdendir. Bununla birlikte çocuk yetiştirme, çocuk üzerindeki denetim ve hatta çocukları sistemsel beklentilere uyumlu hale getirme süreci kadının sorumluluk alanına devrilmiştir. Bu durum ailenin modern evredeki dönüşümün süreç ve işleyişleri açısından önemli farklar yaratmış durumdadır. Böylelikle modern evredeki ailenin geleneksel evredekinden çok daha farklı olan bir düzeni söz konusudur. Bu yüzden kentteki aile yapısının modern ailenin çıktısı olarak çekirdek aileyi, kırsal kesimdeki aile yapısının ise geleneksel (geniş) aileyi temsil ettiği söylenebilir. Türkiye’de kırdan kente göç olgusu geleneksel ailenin çekirdek aile yapısına dönüşmesinde etkili olmuştur. Ayrıca geleneksel aile yapısının günümüzde tamamen ortadan kalktığını söylemek de yanlış olur. Nitekim geleneksel erkeklerin yaşadığı modern işçileşme sürecinde neden erkek merkezli göçleri ortaya çıkardığını buradan anlamak mümkün olmaktadır.

3.2. Göçün Aileye ve Ailedeki Kadına Etkisini Ortadoğu’ya Yönelen Erkek Egemen Göçler Bağlamında Değerlendirilmesi

“Günümüzde aile, çoğu kez ‘anne-baba ve çocuklardan oluşan bir birim’ olarak tanımlanır. Oysa bu tanım, evrensel anlamda ‘aile’yi değil, ailenin sadece belirli bir biçimi olan ‘çekirdek aile’yi tanımlamaktadır. Çekirdek aile kavramının varlığı oldukça yenidir” (Canatan ve Yıldırım, 2019, s. 59). Aile, bir toplumsal birlikteliğini ifade eder. Daha doğru bir ifadeyle de bir toplumsal kodlanmışlıktır. Aile kavramı tarih boyunca kapsadığı farklı anlamlar olagelmıştır. Bundan dolayı onu tek boyutlu düşünmek mümkün olmadığından, belirgin ve kuşatıcı bir tanımla sınırlandırabilmek de mümkün olmamaktadır. Ancak geçmişten günümüze ailenin değişmeyen belli başlı dört işlevi vardır: “Bu işlevler; cinsel, ekonomik, üreme ve yetiştirme işlevleridir” (Canatan ve Yıldırım, 2019, s. 60). Aile kavramının en belirgin anlamda özelliği öncelikle çoğu toplumda bir ‘evlilik’ ile başlatılıyor olmasıdır. Ancak söz konusu edilen Ortadoğu’ya erkek egemen emek göçündeki ailenin erişmek istediği ekonomik koşullar nedeniyle çekirdek niteliklerde olma özelliğini de askıya aldığı görülmektedir. Bu nedenle de böylesi göçün bir sonuç olarak informel niteliklerde olan yarı parçalanmış bir aile gerçekliğiyle karşılaşmaktadır. Bu durum göç sürecinde kadını “göç dinamiği, göçün getirdiği sorunlar ve çözüm önerilerinde görünmez bir kitleyi oluşturmak” (Kaypak, 2019) anlamına gelmektedir. Erkek egemen nitelikler gösteren uluslararası emek göçünün de Ortadoğu’ya yönelen hali aileyi bölen bir gerçekliği

ortaya çıkarmaktadır. Ataerkil kabullerden dolayı göç eden kişi erkek olduğundan aile, kadının geride kaldığı bir parçalanmışlık haliyle baş başa kalmaktadır. Burada babanın evin dışında olduğu bir aile bölünmesi meydana gelmektedir. “Aile yaşamındaki bölünme, fiziksel hareketliliğin artması, geleneksel aile düzeninde önemli değişikliklere yol açmaktadır. Toplumsal statünün istikrarsızlığı ve yurda dönüşten sonra yeniden göç etme arzusunun duyulması ise bir kısım işçilerin bireysel davranışlarını ‘ben-merkezci’” (Abadan-Unat, 2017, s. 168) niteliklere bürünmektedir.

Kadınlar, Ortadoğu ülkelerine yaşanan göçlerde geride kalan aktörü oynarken, ev içi görev ve sorumluluklarının artışıyla da baş başa kalmaktadır. Özellikle çocukların yetiştirilmesi süreci ile tek ebeveynli olacak tarzda büyük bir dönüşüm yaşamaktadır. Çünkü “ataerkil toplumlarda toplumsal cinsiyet rolleri, erkeğin kadın üzerindeki iktidarını meşru ve sürekli kılacak biçimde yapılanmıştır” (Şeker ve Uçan, 2016, s. 204). Böylelikle göç, iş bulma konusunda erkeksi bir sorumluluk alanının olması nedeniyle, daha çok erkek merkezli olmaktadır. “Göç, aile yaşamını derinden derine etkilediği ve kadının bağımsızlaşma sürecine bir ölçüde katkıda bulunduğu için hem geride kalanların, hem de yurt dışında çalışanların omuzlarına yeni yükler yüklenmiş bulunmaktadır” (Abadan-Unat, 2017, s. 185). Böylesi bir nedenle de geride kalan aktör doğal olarak kadın olmaktadır.

Ailenin tarihte pek çok değişim yaşadığını söylemek mümkündür. Bu değişimler toplumların yaşadığı değişim ve gelişmelerin sonucundaki çıktılardır. Modern dönemde yaşanan göçlerin de aile üzerinde önemli etkilerinin olduğu söylenebilir. Modern evrede ortaya çıkan ‘göç ve kentleşme’ süreçleriyle beraber aile, nitelikleri ve yapısal özellikleri açısından pek çok değişimi bir arada yaşamıştır. Örneğin kırdan kentlere gerçekleşen göçlerde ilk aşamada, ailenin kimi bireylerinin kente çalışmak için gidip-gelme biçiminde bir süreç yaşadığını ve sonrasında ailenin bazı bireylerinin erkeklere katılarak kentin düşük statülü alanlarına yerleşmekte olduğu ve sonrasında da ailenin diğer fertlerinin kente göç etmekte olduğu görülmektedir. Bu “aşamalı göç” süreci çok belirgin olarak ailenin birlikteliği noktasında önemli etkiler üretmektedir. Sonraki süreçteyse aile ile kent arasındaki ilişkinin değişmekte formasyonlara evrilmekte olan ailenin “kentlileşmesi” diyebileceğimiz bir süreç ortaya çıkmaktadır. Tüm bunlardan hareketle “göç, hem aile yaşamına hem de kadının statüsüne etki yapan bağımsız bir etkidir” (Abadan-Unat, 2017, s. 181). Dolayısıyla aile yapısının parçalanmasının göç deneyiminin yaşanması sonucu ortaya çıkan bir

gerçeklik olabilmesi modern dönemde sıklıkla karşılaşılan bir gerçeklik olmaktadır. Ancak bu çalışmanın merkezine yerleştirilen ve sorunsallaştırılan Ortadoğu'ya erkek egemen emek göçünde bu türden bir değişme sürecine asla rastlanılmamaktadır. Nitekim alanda sorgulanan kadınların önceki koşullarda da gelenekselleştirilerek devrildikleri sosyal koşullar, hiç bir yönde aşamalı bir bütünleşmeye ve entegrasyon koşuluna dair emare sunmamaktadır. Gerekçelerini önceki bölümde de tartıştığımız koşullar nedeniyle (sosyal sermaye ve ulusların örtük hiyerarşisi nedeniyle) geride kalan kadınların ve ailenin diğer fertlerinin bu türden bir birleşmeye hiçbir şekilde sıcak bakmadıkları görülmektedir. Hal böyle olunca da ele alınmakta olan göç türünün literatürde karşılaşılanın aksine kendine özgü bir doğasının olduğunu söylemek mümkündür. Ortadoğu'ya emek göçünde, erkeğin “aile ile gidildiğinde yeterli birikimin yapılamayacağı düşüncesi, yurttaki kalacak anne, baba veya çocuklara bakabilecek birisinin bulunması zorunluluğu, eşinin (kadının) gitmek istememesi ve ailenin o kültüre uyum sağlayamayacağı düşüncesi tek başına göç etme nedenleri arasında” (Çağlak, 2017, s. 143) dikkat çekici bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır.

Göç olgusu, özellikle de işgücü göçlerindeki tutunma süreci, öncelikle aile kurumundaki istikrarı ve düzeni bozabilen bir etken olarak karşımıza çıkmaktadır. Bununla birlikte yaşanan göçlerden kaynaklı olarak aile yapısının parçalanması ile çocukların tek ebeveynli bir aile tipinde yetiştirmek zorunda kalışına da yine sıklıkla rastlanılmaktadır. Nitekim “göç kavramı; süresi, yapısı ve nedeni ne olursa olsun insanların yer değiştirmeleri sonucunu doğuran nüfus hareketlerini ifade etmektedir” (Adıgüzel, 2020, s. 20). Bu hareketlerde doğal olarak ailenin göçten dolayı gittiği yerde büyük bir bütünleşme ve hatta tutunma sürecini ortaya çıkarmaktadır. Varış noktasında göçmenlerde ve göçmenlerin ailelerinde, sosyalleşme ve uyum sorunundan dolayı psikososyal sorunlar da yaşanabilmektedir. İç göçler söz konusu olduğunda bile bu türden sonuçları yaşamak sıkça karşılaşılan bir durumdur. Kentlere göç ile gelen aileler işsizlik, eğitim, sağlık, kimlik vb. sorunları aşmak üzere kentlerde hemşerilik gibi çeşitli dayanışma ağları da oluşturmaktadırlar. Dolayısıyla da yaşanan koşullar, göç eden ailelerin tutunma süreçlerinin ailenin yapısı ve birlikteliğine dair önemli etkiler ürettiği üzerine önemli çıktılar sunmaktadır. “Şehrin cazibesi, şehir hayatının ekonomi, eğitim, sağlık ve refah gibi kişiye sağlayacağı imkan ve fırsatlarla ilgilidir. Şehir göç edenlere uzun vadede fırsat ve umut sunabilmektedir. Kırın iticiliği ise, tarımda makineleşme sonucu açığa çıkan işgücü, toprağın aşın parçalanması, kan

davaları gibi olumsuzlukların kişileri göç etmek zorunda bırakmasıdır” (Sağlam, 2006, s. 36). Türkiye’de göç ve kentleşme bağlamında aileler, bütün bu gerçeklikleri gündelik yaşamlarında deneyimledikleri gibi, Almanya’ya göçlerde de benzer gerçeklikleri yoğun halleriyle deneyimlemekteydiler.

Göç literatürüne baktığımızda, göç deneyimini ilk gerçekleştirenler çoğunlukla –ataerkil koşulların da seçkin kılması nedeniyle- erkek olmaktadır. Daha sonra kadın, çocuk veya ailenin geri kalanları eğer entegrasyon beklentisi ve motivasyonu var ise erkeğin peşinden göç sürecine katılmaktadırlar. Özellikle işgücü göçü dediğimizde bu oran erkekler lehine makasın açılmasına neden olmaktadır. Aile içi iş bölümü, gelenek, görenek ve toplumsal cinsiyet rolleri etkili olmaktadır. Toplumsal kodlanmışlıkların gereği olarak, kadınlar ev içi işlerle, erkekler ev dışı işlerle ilgilenen karakterlere dönüşmektedir. Nitekim bu konuda “göç olgusunun baş aktörü olarak kabul edilen kişi erkektir” (Taştan, 2021, s. 169) diyebilmek mümkün hale gelmektedir. Ataerkil toplumlarda kadınlar, erkeklere olan bağımlılıkları kaçınılmaz bir gerçeklik niteliğinde algılanmaktadır.

Bütün bu bilgiler çerçevesinde göçe baktığımızda; göç kararının alınışı ve göçün erken evredeki koşulları da daha çok erkeğin aktif olduğu bir sürecin yaşandığını diyebilmek mümkün olmaktadır. Bunun karşısında kadınlardan beklenen en temeldeki davranış ise “geride kalan” olarak aileyi derlemesi ve hatta erkeğin göçünden dolayı boşalan sorumlulukları ve ödevleri de üstlenmesi olmaktadır. Kadınlar da çoğunlukla geleneksel rollerinin de uzantısı olan etkenlerle bu kabullere ve beklentilere ayak uydurmaktadır. “Kadının bireysel bir değerler skalası benimsemesi çocukluğunun erken yıllarında karşılaştığı toplumsallaşma süreci ile de yakından ilgilidir” (Abadan-Unat, 2017, s. 182). Benzer durum Hatay’dan Ortadoğu’ya yönelen işgücü göçünde de sıklıkla gözlenmektedir. Böylece göç sürecinde erkeğin aktif olduğu kadının da bunun karşısında süreci pasif/hareketsiz aktöre dönüştüğü sonucuna varılabilmektedir. Hatay ve ilçelerinden Ortadoğu’ya yönelen erkek egemen göçünü gerçekleştirenlere bakıldığında yaşanan durum bunu doğrulayan yönde çıktılar sunmaktadır. Göç sürecinde kadın, daha çok erkek egemen şekilde işleyen kararın ve sürecin geleneksel boyutlu toparlayıcısı durumundadır.

Yaşananlara daha da yakından bakıldığında, erkek egemen göçün geleneksel kodlardan ötürü ortaya çıkardığı (formal olmasa da informal anlamda) bir kısmi parçalanmış aile yapısını var ettiği söylenebilir. Çünkü erkeğin uzun süreli yokluğu (ya

da gidişi), ardında tek ebeveynli bir aile yapısını, kadının sorumluluk alanına bıraktığı görülmektedir. Böylelikle bu süreçte kadına ailenin geleneksel niteliklerdeki bütün sorumluluğunun yüklenmesi kaçınılmaz bir sonuca dönüşmektedir. Sonuç olarak kadın, göç sürecinde ikincil bir konuma sahip olmakla birlikte, göçteki pasif aktör olarak edindiği temel rolde örtük ve hatta görünmeyen bir özne olarak kalmaktadır. Ancak yaşanan bu türden göçlere yakından bakıldığında, kadının/annenin sorumluluk ve ödev alanları genişleyerek, erkekten boşalan rollere dair yüklenimlerle yeni bir aile içi statüleşmenin temel aktörü olduğu görülmektedir. Bu koşullarda beklenti olarak geleneksel rollerin de aşınmadığı aksine erkeğe ait sorumluluk alanlarının da kadına etiketlediği bir durumun yükselişi ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle de yeni durumda kadın, informal niteliklerdeki yarı parçalanmış ailenin tek ebeveyni olma durumuna evrilmiştir. Erkeğin göçmen işçi pozisyonu kadının aile içerisinde geleneksel rollerin çok ötesine taşımış durumdadır. Hatta öyle ki yerelde karşılaşılan kadınların büyük bir çoğunluğunun tek ebeveyn olma halini benimsedikleri görülmektedir.

3.3. Göç Sürecinde Kadının “Geride Kalma” Hali: Avrupa Ve Ortadoğu Ülkelerine Gerçekleşen Göçler Üzerinden Bir Değerlendirme

Sibel Kalaycıoğlu vd’nin (2010) ortaya koyduğu çalışma, uluslararası işgücü göçünde kadının geride kalma hali tartışmıştır. Ancak bu çalışma Batı’ya gerçekleşen göçler ve informal evlilikler (imam nikahlı kadınlar) özelinde tartışılmıştır. Bu çalışmada kadının göçe katılmadığı ve katılmama haline karşılık, göç sürecinde en çok etkilenen de yine geride kalan kadınlar olduğunun vurgusunu yapan türdendir. Söz konusu çalışmada kadının göçe katılamayan aktör olarak, özellikle çocuklar çerçevesinde yoğunlaşan görev ve sorumlulukları tek başına üstlenmek durumunda kaldığını ortaya koymaktadır. Uluslararası işgücüne katılmayarak göçte geride kalan kadınlar, aslında eşleriyle Türkiye’de yasal olarak bir ‘evlilik bağı’ olmayan kişilerdir. Daha açık bir ifadeyle, çalışmaya katılan kadınların eşleriyle evlilikleri sadece imam nikahıyla düzenlenmiş bir evliliktir. Bu nedenle de isteseler de eşlerinin yanlarına gidebilecek (aile birleşmesi yaşlanabilecek) yasal zemini olmayan kişilerdir.

Ancak bizlerin Hatay ili özelinde ortaya koyduğu çalışmada ele alınan kadınların, Sibel Kalaycıoğlu vd’nin yapmış olduğu araştırmanın aksine, yasal evlilik hakları ellerinden alınan türde kadınlar değillerdir. Bu açıdan gitmek isteyen kadınların

gidememesi halinden farklı olarak, Ortadoğu'ya göçlerde kadınların zaten gitmek yönünde bir talepleri oluşmamaktadır. Sibel Kalaycıoğlu vd.nin ortaya koyduğu araştırmanın genel bir çerçevesini çizecek olursak; göç eden erkeklerin ve geride kalan kadınların (ve hatta çocukların) eşlerinin (ve babalarının) göç sürecini nasıl deneyimledikleri, bu süreçte gidenlerin ve kalanların göç sürecinde geliştirdiği stratejiler ele alınmıştır. Söz konusu çalışmada: “Eşi göç etmiş kadının geleneksel yapının tercihi dışında güçlendiği, toplumsal yaşama katılımının arttığı, çocukların eğitimi ve gündelik yaşamları üzerine söz sahibi olduğu” (Kalaycıoğlu vd., 2010, s.123) yönünde vurgular yapılmaktadır. Sonuç olarak Konya ili örneği kapsamında gerçekleştirilen çalışmada “çekirdek aileyi geride bırakan yetişkin göçü” (Kalaycıoğlu vd., 2010, s.123) ortaya çıkmaktadır. Kalaycıoğlu vd'nin yapmış olduğu çalışmada, Avrupa'ya işgücü göçüne katılarak giden erkeklerin pek çoğunun Avrupalı kadınlarla anlaşmalı bir evlilik yaptıkları ve Türkiye'deki eş ile sadece dini nikahın yapıldığını da ortaya koymaktadır. Kadının bu göç deneyiminde yasal olarak evli olmaması ve sonucunda bazı hukuki haklardan yoksun olması gerçeğiyle karşılaşılan derin bir hak yitimi ortaya çıkmaktadır. Bu da göç sonrasında Türkiye'de geride kalan kadının geleceğine dair endişeler yaşamasına neden olmaktadır.

Bütün bu bilgiler çerçevesinde uluslararası işgücü göçünde Ortadoğu'ya yönelenler merkeze konulduğunda, Hatay ilindeki geride kalan kadının Ortadoğu ülkelerine yönelen emek göçüne katılmama isteği ve gerekçesi Konya ilindeki örnekten farklılıklar gösteren türdendir. Nitekim bu iki örneğin benzerlikleri olsa da ulusların örtük hiyerarşisi ve sosyal sermayenin farklı şekillerdeki tezahürleri nedeniyle kadınların göçe katılma yönündeki isteksizlikleri asıl belirleyen olmaktadır. Ayrıca Hatay örneğindeki kadınların resmi evlilik hakları olduğundan, Konya örneğindeki kadınların yaşadığı türden resmi yollu mağduriyetler yaşamadıkları dikkat çekmektedir. Ancak her iki durumda da göçün geride kalan kadınların hayatının en temelde göçten olumsuz etkilendiğine dair bir takım ortak veriler sunduğu da görülmektedir. “Bunun yanı sıra, yetişkin erkeklerin ailelerini geride bırakarak göç etmesi ve orada (Avrupa Ülkelerinde) ‘anlaşmalı evlilikler’ gerçekleştirmesi, Konya'daki ailenin gündelik yaşamını özellikle de aile içi iş bölümü, güç dengeleri, kadın, erkek rolleri, annelik/babalık, erkeklik/kadınlık algıları ve pratikleri gibi tüm aile içi dinamikleri dönüştürmektedir” (Kalaycıoğlu vd., 2010, s. 125). Nitekim kadının geleneksel rolleri üzerinden beklenen bu türdeki davranış ve sorumluluklar

ataerkil kalıpların izindeki hayatın, geride kalan kadınlara bu yöndeki dayatılmışları ortaya çıkardığı görülmektedir. Yaşanan bu türden işgücü göçleri sürecin görünmeyen geleneksel yüklerini ve ev içi sorumluluk alanlarında kadına dair görünmeyen yükleri her iki kadın örneğinde de ortaya çıkarmaktadır. “Göç süreci içinde eşleri geride bırakmak önemli bir pratik ve gelenek halini almıştır. Hatta bu gelenek araştırmanın götürüldüğü beldelerde üç kuşaktır yaşanmaktadır” (Kalaycıoğlu vd., 2010, s. 129). Hatay ilinde gerçekleşen işgücü göçünün de aynı şekilde önceki kuşakları içine alan bir geçmişin olduğu ve kadından kuşaklar boyu devam eden” geride kalma yönündeki beklentilerin” kurumsallaşarak (hatta gelenekselleşerek) kanıksandığını görülmektedir. Bu nedenle de uluslararası işgücü göçünün erkek seçkinci özelliğinin bu durumu ortaya çıkardığı rahatlıkla söylenebilir. Yaşananlar bir aktarım sürecine dönüşürken kadının geride kalmasına dair bir kanıksanmışlığı da devam ettirdiği söylenebilir.

Bu açıdan Ortadoğu’ya yönelen erkek egemen emek göçü olgusunda geride kalan ailede en çok etkilenen kişi aile içi görev ve sorumlulukları, tek üstlenicisi olan ve ortaya çıkan koşulları aile temelinde göğüsleyen en temel karakter “kadın” olmaktadır. Hem bir eş olarak hem bir anne olarak hem de bir kadın olarak toplumun kendisinden beklentileri, erkeğin olmaması ve hatta onun yerini doldurmaya çalışması yönündedir. Kısacası kadının göçteki pasif kalışı, geride kalma koşullarının taşıyıcı sütunu olmasını beraberinde getirmiştir. Ev, aile, çocuk ve hatta geleneksel yaşam sarmalındaki tek başına (tek ebeveyn olarak) rol üstlenme çabası, toplumda ailesinin mahrem alanlarında olduğu kadar kamusal görünürlüğüne dair de sorumluluklar yüklediğini ortaya koymaktadır. Bu haliyle de göçte geride kalan olarak kadın gerçekliği, özellikle uluslararası işgücü göçü söz konusu olduğunda, informel nitelikleriyle kısmı bir parçalanmış aile koşulunu var etmektedir. Söz konusu durum da kaldırıcın dengesine dair ağırlık yükünü kadının omuzlarına bırakmaktadır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. BULGULARIN YORUMLANMASI

Araştırmanın bu bölümünde, daha önce tanıtımı yapılmış olmakta olan araştırmanın bulguları ele alınarak, yapılan analizlere dair saptamalar ortaya konulmaya çalışılmıştır. Araştırma iki perspektiften ele alınmaktadır. İlk olarak araştırmanın katılımcılarına dair bir çerçeve oluşması için katılımcılara dair nicel verilere tablolar şeklinde yer verilmiştir. Böylelikle araştırmaya katılan, katılımcıların sahip olduğu profil ve özelliklerin bir bütün olarak anlaşılabilir kılınması amaçlanmıştır. İkinci olarak ise sahadan elde edilen verilerin, katılımcıların deneyimleri özelinde ortaya konulması hedeflenmektedir. Böylelikle katılımcıların deneyimlerini paylaşımları üzerinden, araştırmanın kapsamında ele alınan kadınların uluslararası emek göçündeki geride kalışlarını aile ve ailedeki sorumluluklarla baş etme stratejileri özelinde irdelenmeye çalışılmıştır.

Böylelikle eşi Ortadoğu ülkelerine göç eden kadınların değişen aile içi rolleri, görev ve sorumluluklarına dair yaşadıkları deneyimlerin nasıl farklılaşmalar yaşamakta olduğu ortaya çıkarılmak istenmiştir. Bununla birlikte kadının, informal niteliklerdeki yarı parçalanmış bir ailede tek ebeveynli bir süreci yaşarken nasıl karşılaştığı deneyimlerle irdelenmiştir. Kadınların aile içi statüsünde geleneksel yapılar ile modern yapılar çerçevesinde bakılarak, merkeze konulan süreç özelindeki kırılma eşiklerinin neler olduğu anlaşılmaya çalışılmıştır. Bu araştırma kapsamını oluşturan Hatay ilinde yaşanan bu durumun kendine özgü doğasının ne gibi çıktılar ortaya koyduğu anlaşılmaya çalışılmıştır.

4.1. Katılımcıların Demografik Özellikleri

Araştırmanın bu kısmında, araştırmanın yürütüldüğü alanda görüşülen örneklem grubunun demografik özellikleri ortaya konulmaktadır. Buradaki amaç araştırmaya katılım sağlayan kişilerin, profil özelliklerini ortaya koymaktır. Bununla birlikte ortaya konan profillerin (katılımcıların), profilleri ile deneyimlerini kıyaslama ve çalışmaya katılım sağlayan kişilerin, demografik niteliklerinin anlaşılmasını sağlayabilmektir. Böylelikle nitel araştırma kapsamına dair elde edilen verilerin, örneklem grubunun bütünlüklü analizlerinde genel bir çerçevenin oluşturulabilmesi için, kişilerin (katılımcıların) demografik özelliklerinin neler olabileceğinin anlaşılması amaçlanmıştır. Bundan dolayı görüşme öncesinde katılımcılardan yapılandırılmış

görüşme formunu doldurulması istenmiştir. Burada katılımcılara doldurtulan yapılandırılmış görüşme formu ile sorulan sorulara verdikleri cevaplara yer verilmiştir.

Araştırma kapsamında katılımcıların “yaş” özellikleri dikkate alındığında, “genç” olarak adlandırabileceğimiz bir kategoriyle görüldüğü özellikle dikkati çekmektedir. Bu yoğunluk “31-40 yaş” aralığında olmuştur ve bu yaş kategorisini işaretleyen katılımcı sayısı 12 kişidir. Daha sonrasında öne çıkan aralıklar sırasıyla; “18-30 yaş aralığı” 5 kişi, “41-50 yaş aralığı” 3 kişi, “51-65 yaş aralığı” 1 kişi, “65 + yaş aralığı” 0 kişi seçmiştir. “65 + yaş” aralığının seçilmemesinin “emekli” diye adlandıracağımız yaş kategorisine bağlanmakta mümkündür. Çünkü bu kategori faal çalışma evresinde olmadığı için alanda da karşılaşılan bir kitle olmamıştı.

Yaş	18-30	31-40	41-50	51-65	65 +	Toplam
Kişi	5	12	3	1	0	21

Tablo 2: Katılımcıların yaşlarının dağılımı

Araştırmaya katılım sağlayan kadınların eğitim düzeyine dair bilgileri ise tablo şeklinde aşağıda yer verilmiştir. Karşılaşılan kitlenin eğitim oranlarının ilk ve orta dereceli okullarda yoğunluklaştıkları görülmektedir. Nitekim bu bilgilerden anlaşılan nokta, göçe katılan geride kalan kitlenin eşlerinin hiçbirinin uzman meslek profile erişecek türden bir eğitim almadıklarıdır. Öyle ki alanda karşılaşılan kadınların tamamı (sadece 1 kişi kuaför olarak çalışmaktaydı) ev hanımı olduklarını ifade ederek çalışmadıklarını söylemişlerdir.

Eğitim Düzeyi	Okur-yazar	İlkokul	Ortaokul	Lise	Ön Lisans	Lisans	Lisansüstü	Diğer	Toplam
Kişi	3	9	3	6	0	0	0	0	21

Tablo 3: Katılımcıların eğitim düzeylerinin dağılımı

Araştırmanın kapsamında dikkati çeken temel noktalardan birisi de Ortadoğu’ya yönelen erkek egemen emek göçlerinin “ekonomi” temelli deneyimlenme biçimi olmasıdır. Bu açıdan ortaya göçün ekonomik açıdan irdelenmesi, gelir kurumlarının anlaşılabilmesi adına oldukça önemliydi. Ortaya çıkan gelir tablosuna bakıldığında, katılımcıların büyük bir oranının (10 kişi) 10 bin TL üzerinde gelir elde ettikleri, 6’sının ise 5 bin ile 10 bin arasında oldukları görülmektedir. 2’sinin 3 bin ile 5 bin TL arasında, 2’sinin asgari ücret ile 3 bin TL arasında, son olarak da 1 kişinin

asgari ücret altı gelir düzeyine sahip oldukları görülmektedir (asgari ücret altı gelir elde eden katılımcının eşi, covid-19 salgınından dolayı uzun süredir işsiz).

Gelir Düzeyi (TL)	Asgari Ücret Altı	Asgari Ücret-3000	3001-5000	5001-10 bin	10 bin üstü	Toplam
Kişi	1	2	2	6	10	21

Tablo 4: Katılımcıların aylık ortalama gelir düzeyi dağılımı

Yapılandırılmış görüşme formunda demografik özellikler arasında sorulan bir başka soruda “çocuk sayısı”dır. Katılımcıları çocuk sayısına göre tablolastırdığımızda ise aşağıdaki gibi bir durum yaşanmaktadır.

Çocuk Sayısı	Tek çocuk	2	3	4	5 ve Üzeri	Toplam
Kişi	1	7	6	4	3	21

Tablo 5: Katılımcıların çocuk sayılarına göre dağılımı

Katılımcıların eşlerinin nerede çalıştıklarına dair bilgiler, varış noktalarının anlaşılabilmesi adına önemli olmaktadır. Katılımcıların eşlerinin (erkekler) büyük oranda (19) Arabistan’ı tercih ettikleri görülmektedir. Bu sorunun amacı Ortadoğu’ya yönelen erkek egemen emek göçünde, kadınların neden ‘isteksiz’ olduğunun anlamaktır.

K. Eşlerinin Gittiği Ülke	Arabistan	Kuveyt	Katar	Diğer Ülkeler
Kişi	19	1	1	0

Tablo 6: Katılımcıların eşlerinin gittiği ülke

Katılımcıların eşlerinin mesleklerine dair sorulan soruya verdikleri cevaplar ise, eşlerinin kariyer sahibi ve uzman meslekler profilinde olmadıkları anlaşılmıştır. Bu yöndeki veriler ve Ortadoğu'ya yönelen erkek egemen emek göçlerinin daha çok vasıfsız iş sektöründe ve hizmetler sektöründeki yoğunlaştığını ortaya koymaktadır. Genel bir ifade ile diyebiliriz ki, Ortadoğu ülkelerine yönelen göçmenlerin vasıfsız işgücü göçü olduğu netlikle söylenebilir.

K. Eşlerinin Meslekleri	Aşçı/ Döner ustası	Berber	Boyacı	İnşaat İşçisi	Oto Kaporta	Oto Tamir	Kasap	Kaynak	Servis Elemanı	Serbest Meslek
Kişi	3	5	1	1	2	4	1	1	1	2

Tablo 7: Katılımcıların eşlerinin mesleklerine dair bilgiler

Son olarak katılımcıların eşlerinin kalışı süreleri ile ilgili soru sorulduğunda, katılımcıların cevaplarından hareketle, en az 8 yıl, en fazla 33 yıl kalış süresinden bahsedilmiştir (Detaylı bilgi, 'ek 1'de sayfa 149'da bulunmaktadır.).

Sonuç olarak bu kısımdaki amaç, araştırmanın örneklem kısmına dair katılımcıların sahip olduğu profil özelliklerini ve eşlerine dair bilgileri ortaya koymaktadır. Katılımcıların gündelik yaşamlarını anlayabilmek ve amacına uygun yorumsamaları yapabilmek için demografik özellikleri anlamak önemli olmaktadır. Bu noktadaki veriler katılımcıların yarı yapılandırılmış görüşme ile yapılan görüşmelerinden elde edilen verilerin doğru şekilde yorumlanabilmesi için bu noktada önemli bir kaynak oluşturmaktadır. Elde edilen veriler doğrultusunda katılımcıların belli bir hayat standardına sahip oldukları görülmektedir.

4.2. Ortadoğu'ya Yönelen Erkek Egemen Emek Göçü ve Geride Kalan Kadınlar

4.2.1. Geride Kalan Kadınların Kendilerini Görme Biçimleri

Ortadoğu'ya yönelen uluslararası emek göçünde geride kalan kadının, 'anne olma' halini hayatının merkezine yerleştirmiş olduğu yönündeki vurgular, araştırmanın alanında çokça karşılaşılan bir durumdur. Daha çok geleneksel rolleriyle öne çıkan bölgedeki kadınların, toplumsal rollerine özgü beklentilerle gündelik yaşamlarını kurguladıkları gözlerden kaçmamaktadır. Onların bu yöndeki toplumsal koşulları, devrildikleri kültürel sermayeden bağımsız bir çıktı değildir. Onların adına kadınlık, daha çok "annelik rolü" kapsamında kendini var etmedir. Ancak bu durum onların

içinde yaşadığı toplumsallığın ve dahası kültürel inşasının bir sonucu olmaktadır. Nitekim araştırmanın alanında karşılaşılan katılımcılara, “kadın olmak ve anne olmak” gibi özelliklerin kendileri için ne ifade ettiği (kendilerini nasıl gördükleri?) yönünde sorular sorulduğunda, tamamına yakınının gelenekselliğin uzantısı olan deneyimlerle ilişkili açıklamalar yaptığı görülmüştür. Buradan hareketle kadınların, toplumsal kodların inşasını ortaya koyan bir pozisyonla geri dönüşler yaptıkları aşıkardır. Uluslararası emek göçünde geride kalan kadınların ortaya koyduğu yanıtlardan hareketle, kendilerini kurgulama biçimleri geleneksel koşulların ve vurguların ötesine geçmemektedir. Aslında katılımcılar, “kadınlık” vurgularını ortaya koyarken, varoluş durumunu ve toplumsallıklarını göz önünde bulundurarak, daha çok ‘aile’ ve ‘çocuk’ bağlamındaki görev ve sorumluluklarını merkeze koyan aktarımlarda bulunmuşlardır. Katılımcıların yaptığı anneliğe ve kadınlığa dair vurgularda sıklıkla öne çektikleri şey; “kendilerini çocuğuna/çocuklarına adadıkları”, “çocuk sahibi olmanın verdiği mutluluk”, “çocukları için canını feda etmek” gibi söylemlerle karşılık bulmaktaydı.

Katılımcıların Ortadoğu’ya yönelen (uluslararası emek göçünde geride kalan kadınların) genel olarak kendilerini görme biçimleri daha çok ev (aile) özelinde olmaktaydı. Çünkü geleneksel rollerin belirleyici olduğu yerdeki toplumsal kabuller, kadın olmanın mahiyetini daha çok ‘annelik statüsü’ çerçevesinde görmelerine neden olmaktadır. Dolayısıyla da katılımcıların alandaki sorgulamalarda en çok vurguladıkları nokta olan “anne olma” hali, aslında onların toplumsal sorumluluk alanlarının da vurgusu olan ifade şekilleri olmaktaydı. Bu bağlamda kadınların kendilerini, “ev özelindeki” görme biçimlerinden kaynaklı olarak, ‘annelik’ halini yücelterek aktardıklarına da alanda sıklıkla şahit olunmaktaydı. Görüşülen kadınlarla toplumsal rollere dair her konuşmada, ‘ev ve çocuk’ ile ‘kadının’ ilgilenmesi gerektiğine dair vurgular yapmaktaydı. Hatta bu konunun kadının temel ve öncelikli görevleri arasında olduğunu sıklıkla öne çekmekteydi. Nitekim “ev ve geçim” konusu erkek merkezli bir noktaya karşılık gelirken, göç sonrasında ortaya çıkan özele dair sorumluluk alanları da bir bakıma kadının rollerine eklenen özele dair statüsüne erişmekteydi. Nitekim bu konudaki görüşlerine başvuru alan ‘katılımcı 7’nin ifadeleri; Ortadoğu’ya yönelen erkek egemen emek göçü nedeniyle, ailesinin neredeyse ‘tek ebeveynli’ olması durumunu öne çektiği görülmektedir. Onu vurgularında öne çektiği ‘tek başımıza evle, çocuklarla, her şeyle ilgilenmek’ söylemi aslında geride kalma halinin onun hayatına nasıl etkilenecek bulunduğunu ortaya koymaktadır. Katılımcı

7'nin bu vurguyla ortaya koyduğu şey aslında erkek egemen emek göçünün sonucundaki üstlenmek zorunda kaldığı rollerin 'zorluk' derecesine de vurgu yapmak istemesinden ötürüdür. Katılımcı 7'nin ve diğer katılımcıların ifadelerinden yola çıkıldığında, geride kalanların kadınların kendilerini toplumsal kabullerin dışında göremedikleri rahatlıkla söylenebilir. Çünkü katılımcılar, yaşamakta oldukları toplumsal gerçekliklere dayalı olarak, toplumsal cinsiyete özgü rollerine göre yaşamlarını sürdürmektedirler. Katılımcı 7 de (diğerleri gibi) Ortadoğu'ya yönelen erkek egemen emek göçünde, geride kalanın (yani kadının) sorumluluk alanlarını onların geleneksel koşullarıyla ilişki bir ödev/sorumluluk olarak görmektedir. Nitekim eşi tek başına bir emek göçü aktörü olmuştu ve onun da payına düşen “tek başına evle, çocukla, her şeyle ilgilenmek” olmuştu. Kadının göçteki geride kalışı onun toplumsal rollerinin şiddetini arttırmış olmaktaydı. Ancak görünen o ki, onun algılarında bu durum kanıksanmış bir durum (gelenek) olarak karşılık bulmaktaydı. Nitekim onun konuşmasının devamında “kadın olmanın güzel taraflarına çocuklarla ilgilenmek”tir söylemi de aslında onun kendi dünyasını kurma stratejilerinin anlatımı olan türdendir. Bu da onun göçte neden geride kalanı oynamak zorunda kaldığının anlatımı olmaktadır.

Katılımcı 7 (37): “Kadın olmanın zorlukları da var, iyi yönleri de var. Zorlukları, tek başımıza evle, çocuklarla her şeyle ilgilenmek. Güzel tarafları da çocuklarıyla ilgilendiğin zaman mutlu olmak, evin ile ilgilendiğinde mutlu olmak öyle.”

Aynı şekilde ‘katılımcı 10’ da –tıpkı katılımcı 7 gibi- kadının geleneksel sorumluluk alanlarına vurgu yaparak, ‘kadını görme biçimlerine’ dair sorgulamalara “bütün yükü sırtında taşımak” söylemiyle karşılık vermektedir. Nitekim onun bu vurguları aslında klasik bir kadının ödev ve sorumlulukları temelinde ortaya koyduğu saptamalar değildir. Onun ortaya koyduğu “bütün yükü sırtında taşımak” vurgusu, aslında bir geride kalan olarak yüklendiği ödev ve sorumlulukların çıktısı niteliğindedir. Dolayısıyla da onun yarı parçalanmış aile gerçekliğini kanıksayan doğası, en temelde ‘güçlü kadın’ gelenekselliğiyle ilişki olmaktadır. Onun ‘dünyanın yükünü taşıyan’ hali yarı parçalanmış aile gerçekliğini makul kılabilen asıl nokta olmaktadır. Onun ortaya koyduğu bu yöndeki vurgular en temelde, Ortadoğu'ya yaşanan erkek egemen emek göçünde, kadının kendini ödev ve sorumluluklarından

bağımsız görmemesinden kaynaklanan saptamalardır. Ayrıca katılımcı 10'un "annelik en büyük sorumluluktur" vurgusu da Ortadoğu'ya emek göç sürecinde 'geride kalma' halinin 'yüklerinin' neden kadının taşımakta olduğunu saptamasıdır. Çünkü onun için kadın olmanın mahiyeti, öncelikle çocuğun ve özeli –her ne türden olursa olsun- sorumluluğunu üstlenmesi anlamına gelmektedir. Katılımcı 10'un anneliği "büyük sorumluluk" olarak vurgulamasında, toplumsal cinsiyet rollerinin ona yüklediği 'gerekliklerinin' niteliğini ortaya koymaktadır. Bunun temelinde kadının kültürel çerçevesinde kabul gören ve oynaması gereken rolün (anne olmanın) yaşanan erkek egemen emek göçü nedeniyle tek başına üstlenilmesi sonucu, sorumluluk alanının nasıl bir dönüşüm yaşadığını ortaya koymaktadır. Ardından 'katılımcı 10' "kendimi çocuklarım sayesinde olgun hissediyorum" söylemini ortaya koyarken, anneliğin kendisi için nasıl bir 'sosyal' 'statüleşme' durumu var ettiğinin vurgusunu yapmaktadır. Yarı parçalanmış ailedeki kadın da ancak bu kadar güçlü olabilmek zorundaydı. Çünkü bütün bir evin yükü onun için bütün bir dünyanın yüküne eşitlenmiş durumdadır.

Katılımcı 10 (23): "Kadın olmak bu dünyadaki bütün yükü sırtında taşımaktır... Annelik kadının en büyük sorumluluğu. Çok güzel bir duygu. Ama işte çok sorumlulukları var. Mesela stresli geçiyor. Bazen çocuğunu anlamakta sıkıntı yaşıyorsun. Annelik nasıl bir şey? Kendimi yalnız hissetmiyorum. Eşim yurt dışında, onlar yanımda... Kendimi daha olgun hissedebiliyorum. Oturduğum yerde kendimi çekingen gibi, küçükmüş gibi hissetmiyorum. Daha önceden öyle hislerim vardı."

Katılımcı 13 de tıpkı diğerleri gibi 'kadın olmayı' aynı şekilde kurgulamaktadır. O da kendisini aile ve özeli, ödev ve sorumluluklar bağlamında gördüğünü ifade ettiği görülmektedir. Katılımcı 13'e "kadın olmak sizin için ne ifade ediyor?" sorusu sorulduğunda, toplumsal kabuller bağlamında yanıtlar vermenin çabasında olmaktaydı. Onun vurgularında öne çıkan noktalar, kadının toplumdaki temel görevini; çocukla ilgilenmek, eş ile ilgilenmek, ev ve ev dışı sorumluluklarla ilgilenmek şeklinde olmaktaydı. Nitekim 'katılımcı 13' "kadın olmak; eşiyile ilgilenmek, çocuklarıyla..." söylemini öne çekerken aslında 'kadın olmayı' anneliğine ve geleneksel rollerine eşitlemekteydi. Onun "annelik, çocuklarına iyi bir anne olmak, çocuklarına sahip çıkmak" söylemiyle karşılık bulurken, ötesine geçemeyen bir

sorumluluk ve rol kurgusunun anlatımı olmaktadır. Onun vurgularında öne çektiği “çocuklarım için canımı feda erdim” söylemi de hayatının orta yerindeki anlam kategorisinin anlatımı olan vurgulardır. Nitekim yıllardır yarı parçalanmış bir ailedeki ortaya koyduğu performansın ve evi ayakta tutan rollerin arkasında da bu anlamın derin bir etkisi vardır. Öyle ki “onun için aile çok önemlidir”, hatta “canını feda edebilecek” kadar önemlidir. Açıkçası ‘katılımcı 13’ görüntüde canını feda etmemektedir. Ama bütün hayatını adadığını ortaya koyan performansı devam ettirmeye çalıştığı evin bu vurgusuyla açıklıkla ortaya koymaktadır. Bu nedenle de ev ve hayat, onun için birbirine eşitlenmiş bir görev ve sorumluluk alanı olmaktadır. Kendisini anlatırken ‘kadınlık’ ‘ev’ ‘çocuklar’ ve ‘feda etmek’ şeklindeki kavramların yan yana gelebilmesinin de nedeni burası olmaktadır.

Katılımcı 13 (41): “Kadın olmak; eşiyle ilgilenmek, çocuklarıyla. Yani ben bu şeyleri severim. Yaparken de mutlu olurum. Çocuklarım için canımı bile feda ederim... Annelik, çocuklarına iyi bir anne olmak, çocuklarına sahip çıkmaktır. Aile benim için önemli.”

Katılımcı 17 de -diğer katılımcıların vurguladığı gibi- ‘kadın olmak’ halini, kadının ev ve aile özeline dair vurgularla karşıladığı görülmektedir. Nitekim ‘katılımcı 17’ de benzer şeklinde “bütün sorumluluk ve ailenin ağırlılığı o kadına aittir” vurgusunu öne çekmektedir. Nitekim o da tıpkı diğerleri gibi, kadın olmayı “bütün sorumluluk ve ağırlıkla baş başa kalmaya eşitlemektedir. Ancak onun “bütün sorumluluk ve ailenin ağırlığını çekmeye” gönderme yapmasının hemen peşinde “kadın olmak en güzel şey” saptamasını yapması oldukça manidar olmaktadır. Öyle ki onun güzellik dediği nokta hayatına anlam katan noktanın ağırlığı nispetinde olmaktadır. Artan ağırlık anlamı da daha ağırlıklı bir hale taşıdığı için ‘yük’ onun için bir külfet biçimi olmaktan çıkmaktadır. Dolayısıyla aile, sorumluluk, yük, annelik gibi kavramlar ‘çocuk’ temasında buluşunca bütün hepsi bir duygusal karşılık bulmaktadır. Bu haliyle de ‘katılımcı 17’ için dünyanın yükü çekilemeyecek bir yük olmaktan çıkmaktadır. Nitekim onun kocasının bu türden bir göç deneyimi yaşayabilmesinin en temeldeki nedeni kendi çalışma gücü değil aksine geride kalan kadının göçünden kaynaklanmaktadır. Katılımcı 17 de vurgularında bunun detaylarını ortaya koymaktadır. Böylelikle Ortadoğu’ya yönelen erkek egemen emek göçü deneyimi sonucunda, erkeğin ‘evi geçindirme’ görevinden dolayı boşalan görevleri kadının

‘geride kalan’ olarak yapması ve bu görevler bağlamında kendini ifade etmesi tam olarak ‘kendini görme biçimini’ ancak ev özelinde olabileceği yönündedir, demek yerinde bir analiz olacaktır.

Katılımcı 17 (38): “Kadın olmak, bütün sorumluluk ve ailenin ağırlılığı o kadına ait... Kadın olmak en güzel şey. Nasıl? Anne olmak, çocuklarına bağlı. Mesela çocukları da anneye bağlı.”

Diğer katılımcılarının da vurguladığı gibi, ‘katılımcı 19’ da kadını aile özelinde ve bu çerçevedeki sorumluluk alanlarına vurgu yaparak açıklamaktadır. Onun için de kadının toplumsal rolleri çerçevesinde karşılık bulmaktadır. Katılımcı 19’un vurgularında öne çektiği “aklıma gelen ilk şey: Anne olmaktır” söylemi ortaya konulan temanın ne kadar tutarlı şekillerde aktığını göstermektedir. Katılımcı 19 da bu söyleminde “kadını” detaylandırırken, onu ‘annelik rolü’ bağlamında aktarıyor olması toplumsal rollerden bağımsız bir görme biçimi inşa etmemesinden kaynaklanmaktadır. Bununla birlikte Ortadoğu’ya emek göçünün kadına, geride kalma durumu vermesi nedeniyle, ‘tek başına’ evin ve ailenin sorumluluklarını nasıl üstlendiği ve bu üstlenmek zorunda kaldığını “kadın olma” haliyle ne kadar da ilişkisel olduğunu ortaya koymaktadır. Onun vurgularında öne çektiği “kadın olduğumuz için” vurgusuyla, göçte geride kalmasının nedenin de aslında kadın olmasından kaynaklandığını ortaya koymuş olmaktadır. Nitekim onun vurgularında öne çıkan “kadın olmak... aklıma ilk gelen şey; anne olmak” vurgusu da bunun çıktısı niteliğindedir. Bir bakıma ‘katılımcı 19’ için anne olmak ile kadın olmak birbirine eşitlenmiş bir gerçeklik ve duygu durumu olmaktadır. Nitekim onun göçteki geride kalma halini; de “eşimiz burada olmadığı zaman aileyi, evi, çocuğumuzu bütün masraflarını annenin karşılaması” şeklindeki ifade etmesi, annelik rolleriyle geride kalma halini ne kadar ilişkisel hale getirdiğini ortaya koymaktadır. Onun vurgularında öne çıkan ‘eşimiz burada olmadığı zaman’ saptamaları da bunu detaylandıran ifadeler olmaktadır.

Katılımcı 19 (40): “Kadın olmak farklı bir duygu... Aklıma gelen ilk şey; anne olmak. O tür sorumluluğu almak. Bir evin sorumluluğunu alması demek. Kadın olduğumuz için. Eşimiz burada olmadığı zaman aileyi, evi, çocuğumuzu bütün masraflarını annenin karşılaması yani.”

Katılımcı 12 de diğer katılımcıların vurguladığı gibi, ‘kadın olmak’ gerçekliğini benzer yönlü ifadelerle ortaya koymaktadır. Bunun içinde geleneksel kadın olmanın vermiş olduğu ödev ve sorumluluklar, kadının en başat görevini ‘annelik’ olarak öne çekmesine neden olmaktadır. Nitekim ‘katılımcı 12’nin kadın olmayı “çocuklara, eve bakmak” şeklinde ifadesi, kadının kendisini –tıpkı diğerleri gibi-‘ev özelinde’ ya da ‘aile özelinde’ görmesine neden olmaktadır. Bir bakıma ona dayatılan toplumsal roller onun için de annelik ve kadınlık deneyimini birbirine eşitlemektedir.

Katılımcı 12 (41): “Kadın olmak; mesela çocuklara, eve bakmak.”

Katılımcı 6’da benzer şekilde evliliği ‘yuva’, ‘annelik’ ve ‘evlilik’ kavramlarıyla ifade etmiştir. Katılımcı 6’nın “anne olmaktır” söylemiyle evliliğin kendisine ‘annelik’ rolünü kazandırdığının ve dahası onun kadınlık vurgusunun da merkezinin burası olduğunun anlamını yapmaktadır. Annelik, geleneksel toplumlarda kadının ‘annelik’ içgüdüsüne sahip olduğu algısından dolayı, kadınlar ‘anne olmayı’ temel bir yaşam stratejisi haline getirmektedir. Dolayısıyla da kendilerini ifade ederken, ontolojik temelleriyle de bu deneyimlerle ilişkisel kılımlarının da nedeni burasıdır. Nitekim ‘katılımcı 6’ da bu nedenle ‘en güzel şey anne olmaktır’ söylemiyle geri dönüşlerde bulunurken kendini bir toplumsal ödevle ne kadar ilişkisel kıldığını ortaya koymuş olmaktadır.

Katılımcı 6 (31): “Yuva kurmaktır, önce birbirine güvenmektir aslında. Hayatına eşlik edecek güzel insan kazanıyorsun dünyada. Anne olmaktır. En güzel şey anne olmaktır bence.”

4.2.1.1. Geleneksel Ailede Kadın Olmak

Geleneksel aile, en temelde mahremiyet algılarını içinde barındıran ve sosyal güvenlik temalarının sürdürülmeye çalışıldığı bir aile türüdür. Geleneksel aile, geniş aile olarak da kabul edilir. Böylesi bir ailede toplumsal kabullerin de bir çıktısı olarak, kadınlardan ev içi sorumluluklarla ilgilenmesi beklenilmektedir. Kadın da bu beklentileri karşılamanın çabasına girmektedir sıklıkla. Nitekim Hatay ili ve çevresinde karşılaşılan uluslararası emek göçü irdelenince, kadınların büyük bir kısmının yoğunlukla geleneksel kadına özgü rolleri üstlendikleri görülmektedir. Ortadoğu’ya gerçekleşen erkek egemen emek göçü sonrasında geleneksel aile yapısı

ilişkileri devam etse de, kadının rolleri bakımından daha fazla sorumluluk alanı inşa etmektedir. Hatay ilinde yaşayan ve eşi Ortadoğu'ya emek göçü deneyimini gerçekleştiren kadınlar ev içi sorumluluklarının yanı sıra erkeklerin (eşlerinin) ailelerinin de sorumluluğunu üstlenilmesi beklenilmektedir.

Hatay ilinde genelde çekirdek aile yapısının hakim olduğu görülse de, insanların ilişki biçimlerinde öne çıkan durumlar (söz konusu olan çalışmanın kapsamında) görece geleneksel kurguya dayalı ilişkilerin olduğu gerçeğini görünür kılmaktadır. Geleneksel toplumlar, sıkı ilişkilerin hakim olduğu toplumlardır. Bundan dolayı aile ilişkileri de benzer şekilde kodlanarak, kadına dair bir yönde beklentiler inşa etmektedir. Geleneksel ailede kadından beklenen hem kendi ailesinin (çekirdek aile) hem de erkeğin ailesinin ihtiyaçlarını –ataerkil beklentilere göre- karşılamasıdır. Özellikle “kayınvalideye bakma” geleneksel ailede olmazsa olmaz bir gerçekliği – bölgede karşılaşılan haliyle- dışa vurmaktadır. Dolayısıyla da geleneksel ailede kadın olmak, toplumsal kodlarla yetiştirilen kadınların, cinsiyet rollerine uygun şekillerde davranmasını bir zorunluluk kertesine taşımaktadır. Nitekim geride kalan kadınların bu türden rolleri benimsemeleri ve kendi rolleri ile varoluş biçimlerini bir bütün olarak görme nedenlerinin temelinde aslında devraldıkları kültürel sermayenin etkisi oldukça büyüktür. Eşi yurt dışında çalışan kadının toplumsal rollerini görme biçimlerine ve aile kurumunu söz konusu süreçte tek başına ayakta tutma stratejilerini büyük bir titizlikle sergilemesi, belki de üstlenmesi dikkat çekilmesi gereken çok önemli bir çıktı niteliğindedir. Bu durumu anlayabilmek adına katılımcılara “eşiniz yurt dışına gittiği zamanlarda siz burada neler yapmaktasınız?” sorusu yöneltilmiştir. Katılımcıların tamamına yakını “ev”, “aile”, “sorumluluk” ve çocuk özelinde yanıtlar vermişlerdir. Bu yöndeki kavramsal kutuplaşma ise geride kalan kadının niteliğini ortaya koyabilmek açısından oldukça açıklayıcı olmaktadır.

Katılımcılar, evliliklerinin ilk dönemlerinde eşleri yurt dışında olduğu zamanlarda, belli bir süreliğine de kayınvalidelerinin evinde yaşadıklarına (katılımcı 1, katılımcı 2, katılımcı 10, katılımcı 21,) alanda sıklıkla şahit olunmuştur. Katılımcı 12, “şu an kendi evimde kalıyorum. Ama yedi sene yaşadım kayınvalidemle. Sonra bir kaynım evlendi, ben ayrıldım kayınvalidemden. Ama daha sonra eşim istediği için ek olarak iki sene daha kayınvalidemle yaşadım” şeklindeki vurgular ortaya koymaktadır. Onun ortaya koyduğu söylemler kadınların geleneksel normlara ne kadar da ayak uydurduklarını ortaya koymaktadır. Katılımcı 12'nin ifadesine bakıldığında,

kayınvalidesine bakma durumunu; bir “görev” hatta “sorumluluk” olarak ifade etmekte olduğu görülmektedir. Çünkü ‘katılımcı 12’, toplumsal rollerini kanıksadığından dolayı “gelin olarak” hasta olan kayınvalideye bakmayı; “kendi görevi” olarak kanıksamakta olduğunu ortaya koymaktadır. Kadınların geleneksel rollerine böylesine sadık olmaları, onların içinde bulunduğunu toplumsal ve sosyal koşullardan kaynaklanmaktadır. Kadınların toplumsal rollerinin aktifliği, toplumun kabullerine karşı çıkan kişinin bazı yaptırımlarla karşı karşıya kalacağı kabulünden de kaynaklanmaktadır. Bu nedenle de bölgede karşılaşılan “geride kalan kadınlar” aslında eşleri olmadığında toplumsal rollere ve normlara daha fazla uyumluluk gösteren kadınlara dönüşmektedirler. Görev ve sorumlulukların kadının toplumsal rolü olarak algılanması ve “anneden görme”, “atadan bilme” olduğu yönündeki söylemlerde karşılık bulmaktadır. Katılımcı 12 de bu durumun bir uzantısı olarak, göçe rağmen erkeğin otoritesinin onun hayatında geçerliliğinin olduğunu ortaya koymaktadır. Nitekim bu otorite de en nihayetinde geleneksel rollerde karşılık bularak, onun “ek olarak iki sene daha kayınvalidesiyle yaşamasına” kendi istemese de neden olabilmektedir.

Katılımcı 12 (41): “Kayınvalidem Alzheimer... Ben onu kendi annem gibi sayarım, bakarım ona. Yani ona kızı gibi bakıyorum denilebilir... Şu an kendi evimde kalıyorum. Ama kayınvalidemle yedi sene yaşadım... Sonra ben ayrıldım kayınvalidemden. Ama daha sonra eşim istediği için, iki sene daha kayınvalidemle yaşadım. En son onlar yolladı beni. Dört elti bir arada zor oldu. Ama ben evimde ne pişirsem kayınvalideme de götürürüm.”

Katılımcı 18’e “eşiniz yurt dışında olduğu zamanlarda siz burada neler yapmaktasınız?” sorusu yöneltilmiştir. Katılımcı 8, soruya “çocuklarıma bakıyorum” ve “genellikle evde” cevabını vermiştir. Ortaya koyduğu vurgular, adeta eşinin olmadığı bir hayatın “geride kalanı” olarak koordinatlarını çizen cinstendir. Katılımcı daha çok geleneksel aile bağlamında görev ve sorumluluk alanında yanıtlar vermektedir. Özellikle de ‘çocuklarının bakımı’ ile vurguladığı geleneksel ailedeki misyonunu ortaya koyarken, çocuğa bakmanın evin kendisi için mahiyetini ortaya koymaktadır. Devamında eşinin olmadığı dönemleri “genellikle evdeyim, evle ilgileniyorum” şeklinde ifade ederken de aslında eşinin olmadığı zamanların nasıl bir özgürlük kısıtına dönüştüğünün de anlatımını yapmış olmaktadır.

Katılımcı 18 (24): “Çocuklarıma bakıyorum... Zamanımı çocuklarımla geçiriyorum. Genellikle evdeyim. Evle ilgileniyorum.”

Ortadoğu’ya yönelen emek göçünde geride kalan kadınlarla görüşülürken sıkça karşılaşılan bir durumun, kadının geniş aile (kayınvalidenin) ile birlikte yaşama durumunun söz konusu olmasıydı. Dahası kadın, kayınvalidenin evinde kalınmasa bile, kayınvalidenin ihtiyacını karşılaması gereken kişi olmaktadır. Katılımcı 8, ‘kayınvalidesi ile ilgilenme’ deneyimini aktarırken bunu daha çok asli bir durum olarak ortaya koymaktaydı. Nitekim bu yöndeki vurgular aslında geleneksel yaşamın uzantısı olan koşulların ne kadar da belirleyici şekillerde olduğunun ortaya koymaktadır. Katılımcı 8 ev ile yaptığı vurgularda ödev olarak sıklıkla kayınvalidenin bakımını üstlendiğini dile getirmekteydi. Onun vurgularından öne çıkan “zorunda mıyım? Bilmiyorum. Ama ilgileneceğim sonuçta. Zorunluluk hissetmişim demek ki. Zorundayım bilmiyorum ama ilgileneceğim sonuçta” söylemiyle aktarmıştır. Devamında ‘katılımcı 8’, “ikinci bir çocuğun varmış gibi... ilgilenmek zorundasın” diyerek aslında geleneksel ailede bakım işlerinin kadının görevi olduğu ve bir ödev halinin geniş tarzlarda sürdürüldüğünün vurgusunu yapmaktadır. Böylelikle geride kalan ve geleneksel olan kadınlar, geleneksel aile yapısındaki ‘gelin’ kategorisine de yüklendiklerini üstlenmek durumunda kalmaktadır. Bu anlamda beklentileri karşılama mahiyeti ile kendini erkeğin ailesiyle (özellikle annesiyle) de ilgilenmek konusunda zorunlu hissetmektedirler.

Katılımcı 8 (36): “Kayınvalidemle ben ilgileniyorum. Genelde hastane durumları çok oluyor. Artık fazlasıyla oluyor... getir götür... Haftanın belki iki üç günü, belki dört günü. Yaşlı, işin varsa da, işini bırakıp götüreceksin. Gecenin bir vakti bile olsa götürmek zorundasın. Aracın varsa aracınla, aracın yoksa -eskiden aracım da yoktu- yağmurun altında götürmek zorundasın. Minibüslerde sürünmek zorundasın. Onunla (kayınvalidesyle) ilgilenmek, her şeyini karşılamak... getir götürü geçtim. Örneğin yemeği yok, yapacaksın! “Senin yemeğinden yemem diyor.” Yemeğini yaparsın. Sonra şu faturamı hallet, şunu yap, bunu getir. Şu çamaşırımı yıka. İkinci bir çocuğun varmış gibi. O kadar ilgilenmek

zorundasın. Zorunda mıyım? Bilmiyorum ama ilgileneceğim sonuçta. Zorunluluk hissetmişim demek ki!”

4.2.1.2. Göç, Ataerkillik ve Kadın

Ataerkil yapı; gündelik yaşam pratiklerinin ‘erkeğin’ egemenliği doğrultusunda biçimlendiği bir geleneksel toplumun çıktısıdır. Geleneksel ilişkilerin aktif olduğu toplumlarda kadınlar ataerkil yapının gereklikleri doğrultusunda yetiştirilmektedir. Ataerkil yapının hakim olduğu toplumlarda erkekler ise daha kamusal aktör olarak ‘evi geçindirme’ yükümlülüklerinin ve de ödevlerini üstlenen olmaktadır. Erkeklerin “para kazanması (çalışması)” ve ailesini geçindirmesi, onlar adına yegane başarı hikayesi olarak görülmektedir. Bu nedenle böylesi toplumlarda erkeğin başlıca görevi olan “para kazanmak” Ortadoğu’ya gerçekleşen erkek egemen emek göçünün neden erkek egemen şekillerde gerçekleştiğini ortaya koymaktadır. Hatta ‘ötelelenen bugünler’ dikkate alındığında erkeğe, yaşanan göçle birlikte ailesini geçindirebilmenin yanı sıra, ailesi ya da çocuğu için ‘para biriktirmek’ temel bir görev yüklenmektedir. Nitekim bu durumu alanda karşılaşılan pek çok kadın tarafından “erkeğin fedakarlığı” olarak ifade edilmekteydi. Nitekim Ortadoğu’ya yönelen erkek egemen emek göçünde kadının geride olma gerçekliği, en temelde ataerkil yapının sonucunda ortaya çıkan bir gerçeklik olmaktadır. Dahası erkek egemen göçler yaşanırken geride kalan kadınların ortaya sorumluluğuna dair hala erkeği temsil etme eğilimi gösteriyor olması da böylesi bir ilişki biçiminin ürünüdür.

Uluslararası erkek egemen emek göçünde geride kadın ev içi görev ve sorumluluklarının yanı sıra, ailede kişisel ilişkilerin etkileşimi için de önemli ölçüde ‘duygu işçiliği’ yapmaktadır. Çocuklarının bakımı, çocuklarının ihtiyaçlarını karşılamak gibi şeyleri yalnız başına üstlendiği kadar, ortaya çıkan eksik aile koşullarının ve duygu bağının da kontak noktası olmaktadır. Hatta kendisinden çocuk ve babasının arasındaki bağı korunması adına duygusal yeteneklerini devreye sokması da beklenmektedir. Ataerkil kodların işletildiği toplumlarda kadınlar, ancak zamanla çocuğu ve ailesi üzerinde karar merci olabilse de eşi Ortadoğu’ya emek göçü deneyimi yaşayan kadınlar buna daha erken koşullarda ve daha sert işleyen şekillerde erişmektedirler. Hatta ‘geride kalan kadınlar’ ‘çocuk’ üzerinde karar verme yetisine erkekten çok daha fazla bir şekilde sahip olmaktadır. Bütün bunlar da göstermektedir

ki uluslararası erkek egemen emek göçünde geride kalan kadın, aile içinde görünenin de ötesinde büyük bir sorumluluk alanıyla baş başa kalmaktadır. Hatta görünen o ki aile içi denklemdaki en büyük sorumluluk alanı, göç sürecinde pasif olsa da yine kadının kendisi olmaktadır.

Katılımcıların paylaşımlarından anlaşıldığı üzere erkek “yurt dışında iken, kadının gündelik hayatına müdahil olma biçimi, evlilikte geçen süreyle beraber azalma göstermektedir. Ancak kadınların sorumluluk katılımcılara, “eşinizin ailesi ile birlikte mi kalıyorsunuz?” sorusu sorulmuştur. Bu sorunun sorulmasının amacı, kadınlar ataerkil aile yapısının bir yaptırımı ile karşı karşıya kalma durumunu ölçmektir. Katılımcıların çoğu bu soruya olumsuz yanıt vermişlerdir. Çünkü alınan cevaplar, yurt dışında çalışan bir erkeğin evinin olmamasının pek mümkün olmadığını ortaya türdendir. Ancak bu yönde ger dönüşler ortaya koyan katılımcılar, genel olarak “kayınvalideye yakın bir yerde”, “kayınvalidenin evinin üst katında” “kayınvalidenin yanında” gibi yanıtlar vermişlerdir. Bu yöndeki cevaplar aslında patriarkal bir ailedeki erkek olmadığında daha hangi bağlamlarda ilişki sistemleri ve dahası ödevler/yükümlülükler inşa ettiğini açıkça ortaya koymaktadır. Çünkü “kayınvalide”ye yakın olmak aynı zamanda onun denetimine olmayan kocası adına maruz kalmak anlamına gelmektedir. Bununla birlikte bazı katılımcılar, evliliklerinin ilk dönemlerinde, eşleri yurt dışında olduğunda kendi evleri olmasına rağmen kayınvalideleri ile birlikte yaşamışlardır. Ya da sosyal korumacılık görüntüsü sunan şekillerde işletilen bir tarzda gece aileden biri (görümce, kayın, kardeş vb.) kadının kendisiyle birlikte kalmaktadır. Ancak buradaki görüntü ve gerekçe ‘sosyal korumacılık’ olsa da aslında temeldeki görünmeyen etken ataerkil olan ‘sosyal kontrolün’ işletilmesi süreci olmaktadır. Böylelikle ataerkil sistem, kadının eş olmadığı zamanlarda da erkek eksenli aileye ve onun uzantısı olan birlikteliğe bağlı olmayı hakim kılar noktadır. Yaşanan işgücü göçünde kadını koca baskısından uzakta olduğu yönünde bir durum görünürlük kazansa da aslında yaşananlar denetim mekanizmalarının erkeğin ailesi üzerinden işletilmekte olduğunu ortaya koymaktadır.

Bu noktada ‘katılımcı 6’ ile yapılan görüşmedeki ortaya koyulanlarda benzer yönlü çıktılar sunmaktadır. Katılımcı 6, erkeğin yaşadığı göç deneyimini yorumlarken oldukça ataerkil bir geri dönüşle, “erkekler çalışacaklar çocuklarını doğru dürüst görmeyecekler. Büyüklerini görmüyorlar. Yani onlar için çok zor. Hep yurt dışındalar” söylemiyle erkeklerin ‘para kazanma’ görevinin vermiş olduğu mahiyetle göç etme

durumuna vurgu yapmaktadır. Erkeklerle yüklenen ‘para kazanma’ görevi nedeniyle, neden göçteki asli unsur olduklarını da anlaşılmış olmaktadır. Dolayısıyla yaşanan göçün de neden erkek egemen bir süreç olduğunu buradan kolaylıkla anlaşılmaktadır. Nitekim çalışmamızın temel unsurlarında, biri, ‘erkeğin toplumsal cinsiyet rolünü yerine getirmesi nedeniyle emek göçünü gerçekleştirdiğidir. Bu durum erkekleri ailelerinden bilhassa da ailenin duygusal ilişki konseptinden (çocuklardan) uzakta bırakmaktadır. Çünkü ataerkil yapıda, erkek, ailesi için/çocukları için ‘eve ekmek’ getirene dönüşmektedir. Böylelikle Hatay ilinde yaşayan erkekler, ‘para kazanmak’ adına yurt dışına gitmektedirler. Bununda anlamı erkek egemen yapının her ne kadar kadına büyük sorumluluklar yüklese de ‘asıl fedakârın’ erkek olduğu noktasında büyük bir kabulü olmaktadır. Nitekim ‘katılımcı 6’ “hep yurt dışındalar... Çocuklar babalık ne demek bilmiyorlar” söylemiyle, erkeklerin bu görev sonucunda yurt dışındaki çalışmalarına kendi sorumluluk ve ödevlerinde daha büyük bir zorluk derecesi yüklemektedir.

Katılımcı 6 (31): “Erkek olmak, bence yani zor bir hayat geçirmek demek. Çünkü erkekler çalışacaklar, çocuklarını doğru dürüst görmeyecekler. Büyüklerini görmüyorlar. Yani onlar için çok zor. Hep yurt dışındalar. Sizin yanınızda üç ay bilemedin altı ay kaldı. Çocuklar babalık ne demek bilmiyorlar. Babaları geldiği zaman aslında babalarından çekiniyorlar. Ondan korkuyorlar.”

Alanda görüşülen katılımcıların erkeğe bakış açıları genellikle ataerkil yapının vermiş olduğu ‘aileyi geçindirme’ gibi ekonomik kazanç biçimleriyle ilgili olmaktadır. Nitekim ‘katılımcı 18’ de ‘erkekliği’ yorumsarken sıklıkla ataerkilliğin vermiş olduğu algılara uygun şekillerde yorumlar ortaya koymaktadır. Ona göre erkeklik (ve erkeğin görevi) “para kazanmak” ve “evi geçindirmek”, “çocuklarına bakmak (maddi olarak)” şeklindedir. Böylelikle bu vurgularla ailenin gelirinin erkeğin yükümlülüğünde olduğu gözler önüne ermektedir. Ayrıca kadınların erkekliğe dair yorumlarına bakılırsa, erkek adına ortaya konulan bu görevler onların neden emek göçü deneyimi yaşadığını ve Hatay ilinde yaygın olarak bu şekilde bir kurguyla ortaya çıktığını da açıklayan türdendir. Nitekim ‘katılımcı 18’in “şu an kaç eve bakarsanız bakın. O evin içinde bir baba yok. Hepsi çalışmak için dışarıya gitmiş” şeklindeki söylemleri yaşanan koşulların cinsiyetçi yüklenim biçimini açıkça ortaya koymaktadır. Buradan anlaşıyor

ki Hatay ilinde ataerkil yapının hakim olduğu ve bu bağlamda erkeklerin ‘ailelerini geçindirebilme’ görevini yerine getirebilmek için Ortadoğu’ya emek göçüne katıldıkları ve kadının da bunun karşısında, geride kalan aktöre dönüştüğünü ortaya koymaktadır. Ayrıca ‘katılımcı 18’in “erkek olmak, ailesine bakmakla yükümlü olmaktır” şeklindeki söylemleri erkeğin başat görevinin ne olduğunu açıklıkla ortaya koymaktadır.

Katılımcı 18 (24): “Erkek demek! Bizim toplumumuzda zor. Özellikle evli erkeklerden bahsedeyim; bekar erkekler de çok zorlanıyor şu an ailesi için çabalayan. Şu an konumuz göçle ilgili... Şu an kaç eve bakarsanız bakın, o evin içinde bir baba yok. Hepsi çalışmak için dışarıya gitmiş insanlar. Erkek olmak, ailesine bakmakla yükümlü. Çocuklarına bakmakla yükümlü bir varlık gibi geliyor bana. Ama o da kendi çapında.”

Aynı şekilde ‘katılımcı 17’ de –tıpkı katılımcı 6 ve katılımcı 18 gibi- ataerkillik yapı bağlamında cevaplar vererek, erkeğin görevinin “çalışma” olduğunun vurgusunu yapmaktadır. Buna rağmen erkeğin ‘kadın’ gibi sorumluluk alamayacağını da ifade etmiştir. Çünkü ‘katılımcı 17’ kadının Ortadoğu’ya emek göçünde geride kalarak kendisine düşün ev ve aile özelindeki görevlerinin de oldukça yoğun olduğunun vurgusunu yapmaktadır. Söz konusu olan göçte ortaya çıkan zorluğun karşılıklı olduğunun vurgusunu yapmaktadır. “Para kazanmanın” erkeğin toplumsal cinsiyet rollerini yerine getirdiğini belirtmiş olsa da onun dışındaki bütün alanın kadınlara ait olduğunun vurgusunu yapmaktadır. Hatta onun vurgularına göre, kendi görev ve sorumluluklarının erkekten daha fazla olduğu görülmektedir. ‘Katılımcı 17’ “erkek çalışır. Mesela para kazanır. Geçimimiz için bize verir. Ama diğer bütün masraflar kadına yükleniyor” şeklinde söylemleriyle kadının ödev ve sorumluluk alanının daha zor bir içeriğe sahip olduğunu ifade etmektedir.

Katılımcı 17 (38): “Erkek, kadın gibi büyük bir sorumluluk alamaz. Erkek çalışır. Mesela para kazanır. Geçimimiz için bize verir. Ama diğer bütün masraflar kadına yükleniyor.”

‘Ortadoğu’ya yönelen erkek egemen emek göçünün’ en temelde ekonomik gerekçeli bir göç olduğu ve bu nedenle de sadece erkek egemen bir hareketlilik biçimine dönüştüğü tarafımızca sıklıkla vurgulanmıştır. Nitekim çalışmamız

kapsamında ortaya konulan yorumsamalar ve analizler bu durumu netlikle ortaya koyan türdendir. Ancak burada değinilmesi gereken bir diğer önemli nokta ise Ortadoğu'ya yönelen erkek egemen emek göçünde kadının da bilhassa isteklilik göstermemesine karşılık, erkeğin göçünü teşvik ediyor olması gerçeğidir. Ayrıca görüşmelerde karşılaşılan vurgular “iyi ki gidiyor”, “orası erkekler için daha iyi”, “gitmeseydi bizim için zor olurdu” gibi söylemlerle sıklıkla karşılık bulmaktaydı. Görünen o ki kadınların yaşanan göç sürecinde devraldıkları kültürel sermaye biçiminin de etkisiyle, erkek emek göçünü teşvik ediyor olduklarıdır.

Bu konu da ‘katılımcı 17’ ye yöneltilen “eşinizin göç sürecinde etkiniz var mı? Sorusuna bir etkisinin olmadığı “her şeyi akışına bıraktığı” yönünde karşılık bulmaktadır. Hatta devamında da göç sürecindeki kararın tamamen erkeğe (eşine) ait olduğunu ortaya koyarak, “kendisi nasıl istiyorsa. Ama işler nasıl giderse ‘iyi tamam’ deriz” şeklindeki cevap vermektedir. Ancak ‘katılımcı 17’nin ardından yaptığı vurgular bir bakıma görünenin tersi yönde kutuplara koymaktadır. Nitekim onun vurgularında öne çıkan evi geçindirme işinin erkekte olduğu ve bu nedenle de “iyi ki yurt dışında olduğu” saptamaları eşinin Ortadoğu'ya emek göçünü gerçekleştirmesi gereken kişinin olması gerekliliğini ortaya koymaktadır. Onun vurgularında öne çıkan “iyi ki yurtdışında çalışıyor... burada çalışsaydı yetiştiremez, zor olurdu” şeklindeki söylemleri kendisinin ne kadar da teşvik eden olduğunu ortaya koymaktadır.

Katılımcı 17 (38): “Yok gayet de her şeyi akışına bıraktım. Yani kendisi nasıl istiyorsa. Ama işler nasıl giderse “iyi tamam” deriz. Mesela insan kendini toparlamalı... Türkiye’de çalışsa düzgün bir gelirimiz olmaz. Yani hiç yetiştiremez. İyi ki yurtdışında çalışıyor... Biraz masraflar hafifleşiyor. Burada çalışsaydı yetiştiremez, zor olurdu”.

Görüşme esnasında katılımcılara sıklıkla yöneltilen bir başka soru da “eşinizin burada çalışmasını ister miydiniz?” sorusuydu. Katılımcı 19 bu soruya “eşimin burada çalışmasını istemezdim” şeklinde yanıtlar vermiştir. Nedeni sorulduğundaysa “burada kaldığı süre boyunca hiçbir şekilde birikim yapmıyor” söylemiyle açıklamıştır. Katılımcının bu ifadesi tam anlamıyla erkeğin ‘para kazanma’, ‘aileyi geçindirme’, ‘gelecek için birikim yapma’ görevlerini öne çekerek yaşanan göç sürecine ekonomik kaygılar ekseninde yaklaştığını ortaya koymaktadır. Yaşananlar ise sürecin bu konudaki beklentilerinin erkeğe yüklenildiğini ortaya koymaktadır. Bununla birlikte

katılımcı erkeğin göçüne karşılık kendisi de ‘geride kalan’ olarak, gezme gibi bir eylemini asgari boyutlara çektiğini ortaya koymaktadır. Çünkü erkek egemen emek göçünde ortaya konulan performansa kendisi de katkı sağlamanın gayretinde olmaktaydı. Onun vurgularında öne çıkan “bir yerlere ben fazla gitmiyorum” şeklindeki vurgusundan anlaşılanlarda göçle ortaya konulan performansa kendisinin de ortak olma çabasında olduğunu ortaya koymaktadır.

Katılımcı 19 (40): “Çünkü burada olduğu zaman çalıştığı dönemlerde aldıkları aylık ya da haftalıkla geçinemiyoruz. Eşim burada olduğu zaman herkes “gezmeye gidelim” diyor. Harcadığımız zamanda bir şey kalmıyor elimizde. Hiçbir birikim yapılmıyor. Burada kaldığı süre boyunca hiçbir şekilde birikim yapmıyor. Ama yurtdışına gidince birikim yapılmak zorunda kalınıyor. Mecbur kılıyoruz kendimizi. Çünkü bir yerlere ben fazla gitmiyorum veya gezmeye gidersem de belli bütçe ayarlıyorum kendime. O yüzden o bütçeden bir kısmını ayırıyorum ki her ihtimale karşı kenarda dursun, ihtiyaç olur diye.”

Katılımcı 6’ya da “eşiniz neden yurt dışında çalışmayı tercih etti?” sorusu yöneltildiğinde, kendisinin verdiği cevap “burada iş yok” şeklinde olmuştur. Katılımcı 6, Türkiye’de elde edilecek kazancın fazla olmadığına bundan dolayı da erkeklerin Ortadoğu’ya emek göçünü gerçekleştirmelerinin daha iyi olacağına, aktarımlarda bulunmuştur. Katılımcı 6’nın “onlar için orası ideal ve rahat bir yer” söylemi de aslında içinde bulunulan koşulla yapılan karşılaştırmalara dayanarak, erkeğin Ortadoğu’ya emek göçüne dair istekliliğin boyutunu ortaya koymaktadır.

Katılımcı 6 (31): “Çünkü burada iş yok. Düzgün bir yaşamak için iş yok. Parası daha iyi bence. Aylığı olsun, rahatlığı olsun. Onlar için orası ideal ve rahat bir yer.”

Son olarak değinmek istediğimiz önemli bir nokta da hakim olan kadınların, ataerkil yargıdan dolayı erkeğin para kazanması yönündeki gereklilikler söz konusu oldukça onları göçe teşvik ettiğini ortaya koymaktadır. Nitekim ‘katılımcı 20’nin de vurguları ‘evi (aileyi) geçindirme’ görevi nedeniyle, erkeğin ‘Ortadoğu’ya egemen emek göçüne’ katılmasını teşvik eden niteliktedir. Ancak yaşanan süreç uzadıkça açığa

çıkan koşullar, söz konusu göçün (ve göçten elde edilenlerin) doyuma ulaştığı noktada duygusal yoksunluklar üretmekte olduğunu ortaya koymaktadır. Nitekim ‘katılımcı 20’ eşinin artık yurt dışında çalışmamasını istediğini, onun yokluğuna hissettiklerini ortaya koyan saptamalar yapmaktadır. Katılımcı 20, evliliklerinin ilk süreçlerinde borçları olduğu için, yurt dışında çalışmasına sıcak baktığını, “düğün yaptık borçlandık. Yoktu elde avuçta bir şey” diyerek ifade etmektedir. Ancak anlaşılan o ki göçteki temel gerekçe ekonomik nedenden dolayıydı ve kendisi de bu nedenle eşine “destek verdiğini” aktarmaktadır. Katılımcının ekonomik nedenlerden dolayı eşinin emek göçüne destek vermesi, toplumun ataerkil yapısı gereği ‘para kazanma’ görevini ve erkeğe yüklenmesinden kaynaklanmaktadır. Nitekim bu süreç onun duygusal işçiliğini ve emeklerini açığa çıkarınca, artan sürecin etkisiyle birlikte, eşine olan ihtiyacı da arttıkça da eşinin dönüşünü arzu eden bir kadına dönüşmüştür olmaktadır.

Katılımcı 20 (29): “Mesela ilk gidişlerinde; evet, ben de istiyordum açıkçası... küçük kızım! Yani kızım doğdu, borçlanmıştık. Mecbur katlanmak zorundayım. Ama şimdiki durumda artık gitmemesini tercih ediyorum. Tabi! Çünkü çocuklar büyüdükçe sorumlulukları büyüyor. Stresi daha çok oluyor. Tek başıma yetemiyorum. Babanın evde olması - onun otoritesi- biraz fark ediyor”.

4.2.2. Ortadoğu’ya Yönelen Erkek Egemen Emek Göçü Sonrasında Geride Kalan Kadınların Rollerindeki Değişimler

Toplumsal cinsiyete dayalı roller, bireyin yaşamış olduğu toplumun kabullerine göre kendisinden beklenen davranışları da ortaya koymaktadır. Hatay ili ve çevresinde, Ortadoğu’ya yönelen erkek egemen emek göç sırasında ortaya çıkan durumlarla birlikte toplumsal cinsiyete dair rollerin de değiştiği görülmektedir. Bu değişim kadının, Ortadoğu’ya yönelen erkek egemen emek göçü sonucunda, geride kalmasına dayalı olarak kendisine yönelen sorumluluklarla yakından ilişkilidir. Bu geride kalma hali, başta aile olmak üzere, sosyal çevreye karşı da birtakım sorumlulukları kendisinin üstlenmesine neden olmaktadır. Bu bağlamda Hatay ilinde yaşayan erkek egemen emek göçü sonrasında kadınların görev ve sorumluluklarda, bilhassa da ‘erkeksiz’ bir gündelik hayatın sorumluluklarını da üstlendiklerini gösteren yeni tür koşulla karşı karşıya kaldıkları görülmektedir. Çünkü Hatay ilinde yaşayan bu kadınlar, özellikle ailede erkeğin yokluğuna bağlı olarak, görev ve sorumlulukları

konusunda bir bakıma erkeğin de boşluğunu doldurmaya çalışan performanslar sergilemektedir. Görünen şekliyle, kadınların toplumsal cinsiyete dair rollerini aile içi görev ve sorumluluklar koşulunun çok dışına taşıdıkları görülmektedir. Hatay ilinde yaşayan ve eşi Ortadoğu'ya göç eden kadınlar bir bakıma gündelik hayatın her kademesinde bir deneyim farklılaşması yaşamaktadır. Katılımcıların, toplumsal cinsiyet rollerinin bağlamında ortaya koydukları deneyimlerine dair vurgularına bakıldığında, Ortadoğu'ya yönelen erkek egemen emek göçü sonrası ortaya çıkan gündelik yaşam stratejilerinde, ödev ve sorumluluk temalı bir dönüşümün olduğu kolaylıkla söylenebilir.

Burada değinilmesi gereken bir başka önemli nokta, belki de altının çizilmesi gereken önemli nokta, kendilerini sıklıkla “ev hanımı” ya da “anne olmak” kavramlarıyla yan yana getirmeleridir. Ortadoğu'ya emek göçü sürecinde geride kalan kadının, ev dışında ücretli bir işte çalışmaması nedeniyle, sıklıkla kendilerini ‘ev hanımı’ olarak kodladıklarını söylemek mümkündür. Bu açıdan araştırma kapsamında görüşülen kadınların biri hariç (kuaför olan ‘katılımcı 8’) tamamının mesleklerini ‘ev hanımı’ olarak ifade ettikleri görülmüştür (‘ek 1’deki tabloya bakınız, s. 125). Kadınların söz konusu göç sürecindeki kendilerini görme biçimleri de sıklıkla ev özelinde olduğundan ötürü, ev içi görev ve sorumluluk alanlarını asli işler olarak üstlenmelerine neden olmaktadır. Ancak Ortadoğu'ya yönelen erkek egemen emek göçünde geride kalan kadınların, kendi rollerinin yanı sıra, göç eden erkeklerin de rollerini üstlenmenin çabasında oldukları görülmektedir. Bir bakıma da kendi ifadeleriyle “hem anne hem baba” olmanın çabasıdadırlar.

Bu kapsamda katılımcılara ‘toplumsal rollerindeki değişimin’ anlamlandırılması adına, “eşiniz yokken onun görevlerini de sizin üstlendiğiniz oluyor mu?” sorusu yöneltilmiştir. Kadınlar bu soruya toplumsal cinsiyet rolleri bağlamında cevaplar vererek, aile (ev) merkezli vurguları sıklıkla öne çekmekteydiler. Nitekim ‘katılımcı 2’ de “eşinizin görevlerini yaptığınız oluyor mu?” sorusuna ‘çocuklar’ temasıyla yanıtlar vererek, dönüşen ödev ve sorumluluk alanlarına dair vurgular yapmıştır. Katılımcı 2, ‘çocuklarımla ilgili olan her şeyde’ söylemiyle geri dönüşler yaparken, aslında erkek egemen emek göçünün geride kalanı olarak, yeni koşullardaki ödev ve sorumluluk alanlarının ne kadar da kendisinin etrafında yoğunlaştığının vurgusunu yapmaktadır. Nitekim görüşmecinin yaşadıkları karşılık “babası olsaydı”

şeklindeki yaptığı vurgular da onun içine düştüğü koşulların derinliğini ortaya koyan saptamalar olmaktadır.

Katılımcı 2 (36): “Evet. Çocuklarımla ilgili olan şeylerde... Oğlum kötü arkadaşlıklar edindi. Tek başıma nasıl koruyabilirim? Tatilde mesleğe gönderdim. İş yerindeyken geç kaldığında getirmeye gidiyordum. Geç saatlere kaldığı zaman. Babası olsaydı diğerlerini arkamda alıp gitmezdim.”

Ortadoğu’ya yönelen erkek egemen emek göçü dikkate alındığında, kadına yüklenen ödev ve sorumluluklarda yeni türden bir boyut kazanmaktadır. Bu göç türünde geride kalan geleneksel kadın, en temelde ev merkezli bir hayatın ödev ve sorumluluğuna dair yükler üstlenen türden bir kadındır. Ancak yaşanan emek göçü sonrasında, kadınların eşinin rollerini de üstlenmesinin çabasında olduğu, alan çalışması sırasında sıklıkla rastlanılan bir durum olmaktaydı. Ortadoğu’ya emek göçünde yaşanan kadının geride kalması hali, öyle ki ona ev içindeki rollerinin yanı sıra, ev dışındaki görev ve sorumlulukların da yüklenicisi olma zorunluluğunu dayatmaktadır. Kadınların pek çoğunun eşleri evliliklerinin başından beri -ya da çok uzun yıllardır- yurt dışında çalışmaktadır (Bakınız ek1’e, s.125). Kadınlar eşlerinin uzun süre evden uzakta olması, onlara ‘tek başlarına’ sürdürmeleri gereken bir yaşam pratikleri grubu yüklemektedir. Görüşülen pek çok kadın, erkeğin evde olmadığı dönemlerde, baba rolünü kendisinin üstlendiğinin vurgusunu yapmaktadır. Bu bağlamda ‘katılımcı 4’ de -tıpkı pek çok görüşülen gibi- çocuk merkezli (aslında ev merkezli) bir yaşam sürdüğünü ve yaşanan göç sonucunda, çocuklarına “hem annelik hem de babalık” yapmaya çalıştığının vurgusunu yapmaktadır. Katılımcı 4’ün göç sonrasını anlatan vurgularında öne çıkan “eşimin işlerini de yapıyor gibi hissediyorum” şeklindeki vurgular, aslında eşinin bıraktığı ödev ve sorumluluk alanlarının üstlenicisi olduğunun anlatıcısı ifadeleridir. Nitekim onun içine sıklıkla düştüğü “hissin” “hem annelik hem babalık” olan hali, onun için ödevlerinin izindeki “adadığı” hayatının anlatımı olan saptamalardır. Nitekim katılımcı 4, göçün iyi hayat temasıyla gerçekleştiği beklentisini merkeze koyarak, aslında kendi hayatında ürettiği yoksunlukların da oldukça farkında olmaktadır. Ancak onun geleneksel formasyonlarından hareketle kendisine yüklediği ‘ödev ve sorumluluk’ hissini –pek çok görüşmesi olduğu gibi-bir ‘adanmışlık’ temasıyla karşılık bulması, yaşadıkları

koşullara dair bir ‘anlamlılık’ duygusu inşa edebilmesine neden olmaktadır. Katılımcı 4’ün evli olduğu erkek, emek göçüne katıldığı için, çoğunlukla onun yanında olamamaktadır. Ancak kendisi yaptığı saptamalarda bu durumu bir ‘gereklilik’ olarak kodlamaktadır. Öyle ki kendisinin ‘hem anne oldum hem baba’ vurgusu, yaşadığı koşulların derinliğini anlatırken, peşinden de yaşananlara dair ortaya koyduğu ‘adanmışlığın’ kodlarını ortaya koymaktadır. Çünkü ‘katılımcı 4’ adeta bütün bir sürecin gerekliliğini ortaya koyan bir vurguyla “hep kendimi çocuklarıma adadım” derken, göçle birlikte ortaya çıkan ‘yarı parçalanmış aile’ koşulunun amaca dönük koordinatlarının da anlatımını yapmış olmaktadır. Bugüne dair yoksunluk, en temelde ödev ve sorumluluklardan kaynaklı olarak, çocuklara adanan yaşamlar için olmaktadır.

Katılımcı 4 (38): “Eşimin işlerini de yapıyor gibi hissediyorum. Çok hissettim böyle. Çocuklarıma hem annelik hem babalık yapıyorum ben... Kadın olarak biz üstlendik yani. ... Hep kendimi çocuklara adadım.”

Katılımcı 2 de –diğer kadınların söyledikleriyle tutarlıklar gösteren bir şekilde kendi gerçekliğini ortaya koyan saptamalar yapmaktadır. Yaptığı saptamalarda öne çektiği “bir kadın eşi evde değilse kadın dışarı çıkmaz. Kendi ailemizden öyle gördük” şeklindeki söylemleri aslında ataerkil yapının hakim sürdüğü bir gündelik yaşam stratejisini ne kadar da içselleştirdiğini ortaya koymaktadır. Katılımcı 2’nin böyle bir yanıt vermesinin nedeni, toplumsal kabuller ve ataerkil ailenin denetim mekanizmalarıyla sergilediği uyumun dışı vurumudur. Toplumsal bir yaptırım ile karşı karşıya kalmamak adına kendince bir strateji ürettiğini vurgulasa da ataerkil yaşam pratiklerini oldukça derinden içselleştirildiği söylenebilir. Bu gibi durumlarda toplumsal baskının ve denetimin yoğun olduğu ilişkilerde “dedikodu”nun önüne geçmek için ‘katılımcı 2’nin; “eşim burada olmadığı dönemde, herhangi bir yere gideceğim zaman muhakkak eşimin ailesinden birilerini yanımda götürürüm” şeklindeki ifadeleri öne çekerken aslında geleneksel kabullerinin onun hayatındaki standartları ne kadar da belirlediğini öne çekmiş olmaktadır. Bir bakıma yaşanan göç sonucu ortaya çıkan ‘erkeğin olmama’ durumunun onun hayatındaki karşılığı, daha etkili bir denetimin açığa çıkması anlamına gelmektedir. Bunun yanı sıra ‘katılımcı 2’nin “eşim buradayken hep gezmelerdeyiz. Hep dışarıda yemek yiyoruz, hep misafirliğe gidiyoruz. Her zaman gelenimiz gidenimiz daha fazla oluyor” söylemiyle ifade etmiş olduğu şey aslında onun kadın olma halinin ne kadar da geleneksel ve

erkek eksenli bir doğaya sabitlendiğini ortaya koymaktadır. Öyle ki onun sosyal aktiviteleri bile ancak erkek yurt dışından geldiğinde mümkün olmaktadır. Nitekim onun maruz kaldığı toplumsal kabuller ataerkil sistemin yaptırımlarıyla inşa edildiğinden, ‘katılımcı 2’nin vurgusunu yaptığı “bir kadının eşi evde değilse kadın dışarı çıkmaz” gerçekliğini meşru bir kabule dönüştürmektedir. Nitekim onun peşinden öne çektiği “kendi ailemizden öyle gördük” söylemiyle de ortaya koyulduğu nokta, tamamen ataerkil toplumsal yapının vermiş olduğu bir gerçekliğin, yarı parçalanmış aile pratiklerine dönüşünce onun hayatına dair ne türden zorunluluklar kattığını ortaya koyan saptamalar olmaktadır. Bir bakıma erkeğin olmaması hali ödev ve sorumluluklar yüklediği kadar başka türden sınırlandırıcı mekanizmaları da var etmiş olmaktadır. Bu da göçte geride kalan kadın gerçekliği olarak onun söylemlerinde karşılık bulmaktadır.

Katılımcı 2 (36): “Eşim yurtdışındayken ben zamanımı sadece çocuklarıma ayırıyorum. Hayatımı çocuklarıma adanmışım. Hep okusunlar, iyi bir yerlere gelsinler diye. Yani ben kendimi hiç düşünmüyorum. Öyle arkadaşım ile bir plan yapıyorum, gezmeye gidiyim. Asla! Bunu yapmam. Ailem haricinde olmaz... Onların ziyaretine tabi ki giderim. Çocukları da bu arada ihmal etmem. Yani oğlum veya kızım, öğle yemeğine mi gelecek? Önce onun ihtiyaçlarını karşılarım, öyle evden çıkarım. Ama eşim buradayken böyle bir fırsatımız olmuyor. Sürekli gezmelerdeyiz, hep dışarıda yemek yiyoruz, hep misafirliğe gidiyoruz. Gelenimiz gidenimiz daha fazla oluyor. Yani kısa süreliğine geldiği için... Bana diyor; “benim bütün zamanım orada sızıyor. Bu az bir süreyi iyi geçirelim”... Eşim bana daha önce çok karışıyordu. Ama şimdi yavaş yavaş benim fikirlerime saygı duymaya başladı. Fikrini söyler; “yapmamamı isterim. Tercih senin beni kırıp yapacaksan yap” der... Geç kaldığım zamanlarda söylenir. Aslında ben çok nadir geç kalmışımdır. Ama illa ki sebebim vardır. ‘Geç kalma’ dediğimde, örneğin yaz aylarında saat yedidir. Bu sınırı kendime ben koydum. Bir kadın eşi evde değilse dışarı çıkmaz. Kendi ailemizden öyle gördük. Eşim burada olmadığı dönemde, herhangi bir yere gideceğim zaman, muhakkak eşimin ailesinden birilerini yanımda götürürüm.”

Katılımcı 1'in aktardığı deneyimlere bakıldığında benzer yönlü ifadelerle sıklıkla karşılaşılmaktadır. Onun ortaya koyduğu saptamaların öne çektiği sosyalleşme biçimi olarak 'gezme' aktivitesi, ancak eşi olduğunda gerçekleştirilecek bir aktivite gibi vurgulanmaktadır. Aslında 'katılımcı 1', gezmek gibi görece keyfi bir şeyi, eşi olduğunda daha rahat bir şekilde yapabildiğinin vurgusunu yapmaktadır. Ayrıca 'katılımcı 1' "eşim burada olduğu zamanlarda... evimde kendimi daha çok güvende hissediyorum" söylemiyle de aslında ataerkil yapının hakim algısını ne kadar da içselleştirdiğinin anlatımını yapmaktadır. Katılımcı 1'e göre erkek, 'güven' veren duygularla bir tutulduğundan, kendisini ancak eşi yanındayken güvende hissedebildiğinin vurgusunu yapmaktadır. Bundan dolayı 'katılımcı 1' Ortadoğu'ya yönelen erkek egemen emek göç sonucunda, "erkeğin burada olduğu zaman; daha çok gezebiliyor" ve "kendini güvende hissedebiliyor" dahası onun söylemlerinde öne çıkan "başucumda bir erkek olsun" söylemi ise aslında bir güvenlik parametresi olarak öne çıkarken aslında kendisini kimlik bağlamında nasıl kurguladığının dışı vurgusu olmaktadır. Bu vurgu tamamen ataerkil algıların benimsenmiş olduğu gerçekliklerin sonucu saptamalardır. Nitekim devamında "eşim olmadığı zamanlar gece çıkamıyorum" ifadesi ise göçün geride kalan kadına nasıl bir sınırlandırıcılıklar yüklediğinin kanıt niteliğindedir.

Katılımcı 1 (37): "Eşim buradayken tabi daha çok geziyoruz. Eşim burada olduğu zamanlarda ben, kendi evimde kendimi daha çok güvende hissediyorum. Başucumda bir erkek olsun, koca olsun. Tabi ki! Ben olsun, çocuklarım olsun, kendimizi daha çok güvende hissediyoruz... Eşim (buradayken) daha çok gezdiriyor ve daha güzel vakitler geçiriyoruz... Eşim olmadığı zamanlar gece çıkamıyorum. Eşim buradayken hep gece çıkıyoruz... İlk başlarda arabamız yoktu... Arabam olmasına rağmen ben hava kararır kararmaz evimde oluyorum. Çünkü eşim burada değil, ben kendimi güvende hissetmiyorum."

Katılımcı 6 da benzer şekilde, eşinin Ortadoğu'ya emek göç deneyimi yaşması ile geride kalan bir kadın olarak, toplumsal rolleri ve aile içi görev ve sorumlulukları özelinde önemli yükümlülükler edinen bir kadındır. Katılımcı 6 "eşinizin işlerini kendiniz yapıyor gibi hissediyor musunuz?" sorusuna verdiği cevapta "yok alıştım, kendi işimmiş gibi görüyorum" şeklinde cevap vermektedir. Onun ortaya koyduğu bu

türden vurgular aslında eşinin yokluğunda, erkeğin görev ve sorumluluklarını üstlendiğinin vurgusu niteliğindedir. Katılımcının bu vurgusu, erkeğin yokluğuna (eksikliğine) dayalı bir alışkanlığın vermiş olduğu görevleri kanıksamasının dışı vurumu olan ifadelerdir. Bunun devamında ise eşinin burada olduğu dönemlerdeki ‘görevlerini’ sıralarken ortaya koyduğu “hem anneyim hem babayım” ifadesi de, erkeğin toplumsal rollerini ne kadar da üstlendiğinin vurgusu niteliğindedir. Erkeğin yurt dışında olması, kadının içinde yaşadığı durumu “sorumluluk ve ödevleri” temelinden kodlarken yerine getirilmesi gerekenler listesi türünde bir davranış kategorisi de var etmektedir. Nitekim eşinin yurt dışında olmasından kaynaklı olarak aile içi rollerin kadınlara kaldığı ve ‘katılımcı 6’ gibi diğer katılımcıların da sıklıkla “hem anne hem baba rolünü” üstlendiklerini belirtmekte olduklarını görmekteyiz. Katılımcı 6’nın “eşim yurtdışındayken her şey bana kalır” söyleminde öne çıkan şey, geride kalan olarak onun hayatının asli misyonun ve sosyallik boyutunun da büyük dönüşümler ortaya koyduğunu göstermektedir. Nitekim yaşananların “erkeğin evde olması” durumuna göre değiştiğinin vurgusunun sıklıkla yapılması, erkek egemen göçünün geride kalan “erkeksiz kadına” dayattıklarını ortaya koyan türdendir. Katılımcı 6’nın devamında “o geldiği zaman sadece evin işleri” şeklindeki anlatımı da konfor alanının da ancak erkek eksenli olabileceğinin anlatımı niteliğindedir.

Katılımcı 6 (31): “Yok, alıştım! Kendi işimmiş gibi görüyorum. Hem anneyim hem babayım. Eşim yurtdışındayken her şey bana kalır; tarla işi, çocuk işi, ev işi. Evin içindeki ve dışındaki bütün işler. Ama o geldiği zaman sadece evin işleri... En zorlandığım şey arsaya gitmek, oraya bakmak... Mesela çocuklar hastalandığı zaman, birini alıp ötekilerini evde bırakmak zor oluyor... Dışarıdaki işleri halletmek, araba bozulduğu zaman alıp götürmek gibi şeyler.”

Geleneksel ailede ev içi ve ev dışı iş ayrımı oldukça keskin şekillerde bölmelenir. Genellikle ev içi görevler kadının, ev dışı görevler ise erkeğin olmaktadır. Katılımcı 5 de bu koşulların uzantısı olarak, eşinin yurt dışında çalışma deneyiminden dolayı, onun burada olmadığı zamanlardaki görevlerini de üstlenmek zorunda olduğunun saptamalarını yapmaktadır. Ancak eşi yurt dışından izne geldiği zamanlarda ise iş bölüşümleri erkek ve kadın işi şeklinde yeniden geleneksel kodlara dönülerek devam etmektedir. Katılımcı 5, bu durumu, “eşim buradayken daha çok sorumluluğum

oluyor... Eşim yardımcı oluyor” şeklinde ifadeler ortaya koymaktadır. Devamında ‘katılımcı 5’ “elektrik faturasını yatırma, su faturasını yatırma vb... Çocuk hastalandığında hastaneye alma... (işini) eşim yapıyor” vurgusu aslında eşinin buradayken kendisine ev dışı işlerde yardımcı olduğunun ve bunun da kendisini ne kadar rahatlattığını dile getirmektedir.

Katılımcı 5 (25): “Eşim buradayken yardım ediyor ama ev sorumluluğu yine de daha fazla oluyor... Elektrik yatırma, su yatırma, çocuk hastalandığında hastaneye alma vs. şeyleri eşim yapıyor. Çocuk hastalandığında beraber gidiyoruz ama ev sorumluluğu daha çok oluyor. Bu konuda daha rahat oluyorum... Tabi eşimin olmadığı zamanlar daha zor oluyor. Araç kullanmadığımdan. Eşim kullanıyor. O buradayken işlerimi rahatlıkla hallediyorum. Gittiği zaman daha yorucu oluyor. Kış olduğu zaman otobüse binmek, çocuk hastalandı mı ya da fatura yatırma gibi şeyler zor oluyor. Yani biraz zorlanıyorum. Ailem yakın olmasına rağmen biraz zor, çünkü çocuklarımı aileme bırakmak tekrar almak falan...”

Katılımcı 20’ye de “eşiniz buradayken görev ve sorumluluklarınızda bir değişiklik oluyor mu?” sorusu yöneltilmiştir. Katılımcı “eşim buradayken mesela dışarı daha rahat çıkabiliyorum” şeklinde yanıtlar vermiştir. Onun bu yöndeki vurguları bir bakıma eşi yanında olmayan kadının bir kapatılmışlığa maruz kaldığını gösteren ifadeler olmaktadır. Bu haliyle de geleneksel kadının göçteki geride kalışı gelenekselleşikle biçimlenen bir kapatılmışlığa karşılık gelmektedir. Buradan geleneksel ailede kadının eşi burada olmadığı zamanlarda dışarı çıkmada kısıtlılık yaşadığını anlamaktayız. Ancak devamında ‘katılımcı 20’ “kayınvalidemle ben ilgileneceksem, eşim çocuklarla ilgilenir” ifadesinden, geleneksel aileye dair görevlerinin olduğunu da görmekteyiz. Katılımcı 20’nin eşiyle ilgili olarak da “genellikle kahvaltıyı kendi hazırlar, bu konuda rahatım uykumu alabiliyorum. Evin genel temizliğiyle ilgilenir sağ olsun eksik etmez” ifadesiyle öne çektiği şey ise aslında söz konusu ataerkillik olunca erkeğin olmadığında açığa çıkan kapatılmışlığın, erkek olduğunda açığa çıkan denetiminden daha zor olduğunu ortaya koyan türdendir. Bu nedenle de katılımcı 20 için, ataerkil ailedeki erkeğin varlığı doğal olarak, erkeksiz koşullara göre, bir konfor alanına dönüşmüş olmaktadır. Bu nedenle de katılımcı 20, eşinin Hatay’da olduğu

zamanları anlatırken, “okul faslında genellikle buradayken kendisi getirir götürür. Bu konularda evet elim ayağım” söylemini öne çekerken, eşinin yanında olması halinin onun hayatına dair ettiklerini ortaya koymaktadır. yle erkeğin ev dışı görevlerde daha aktif rol oynadığı görülmektedir.

Katılımcı 20 (29): “Eşim buradayken mesela dışarı daha rahat çıkabiliyorum. Ona çocukları bırakıp gidebiliyorum. Genellikle kahvaltıyı kendi hazırlar. Bu konuda rahatım. Uykumu alabiliyorum. Evin genel temizliğiyle ilgilenir. Sağ olsun eksik etmez. Diyelim ki ani bir şey olur; anneme ya da kayınvalideme... Ben ilgileneceksem kendisi çocuklarla ilgilenir. Okul faslında genellikle buradayken kendisi bırakır ve alır. Bu konularda evet, elim ayağım. Bunun zorluğunu gidince çok yaşıyorum maalesef.”

4.2.3. Ertelenen Bugün ve Beklenen Gelecek Arasında Erkek Egemen Emek Göçü

Türkiye’deki çalışma koşulları, asgari yaşam koşulları ve işsizlik gibi durumlar, vatandaşların ‘çalışma’ durumlarını belirlemelerine ve kurgulama stratejilerine etki etmektedir. Hatay ilinde genel olarak erkekler erken yaşlarda (10-20), ailenin (ya da erkeğin kendi) istediği üzerine, bir ustanın yanına verilmektedir. Genellikle erkek askerliğe gidene kadar aynı ustanın yanında çalışır ve işi öğrenir. Askerlikten sonra ise -genellikle sosyal ağlar vesilesiyle- yurt dışında çalışma işlemleri gerçekleştirilir. Böylelikle erkekler için yurt dışında çalışma süreci, daha çok erken yaşlarda başlamış olur. Erkek egemen emek göçünde yaşananlar, henüz erkeklerin meslek edinmeleri sürecinden başlayan bir stratejisinin ürünüdür. Bu noktada ele alındığında geleneksel formasyonları devam eden erkekler için, ‘bugünü erteleme’ ve ‘iyi bir gelecek’ çabası da doğal olarak daha çok erken yaşlarda başlamış olmaktadır.

Ayrıca görüşülen kadınlar (katılımcılar) da yaşanan emek göçüne dair benzer anlamları yüklemektedirler. Alanda karşılaşılan ve görüşülen kadınların çok büyük bir kısmı yaşanan erkek egemen emek göçüne; “iyi bir gelecek için”, “iyi yaşam koşulları için” ve dahası erişilmek istenen “refah seviyesi” adına sıklıkla vurgular yapmaktaydılar. Dolayısıyla alanda elde edilen verilerde, kadınların gerek kendileri gerekse de eşleri adına yaptıkları vurgularda, ‘görev ve sorumluluk’ temalarıyla

konusurken her defasında “bugünü ertelemekte” olduklarına dair detaylar verdiklerine rastlanılmıştır. Nitekim onlar bu türden vurguları, geleneksel kodlar ve yükümlülükler etrafında anlatırken, sıklıkla ‘zorunluluklar’ vurgusuna da yönelmekteydiler. Ancak karşılaşılan bu türden ‘erteleme’ koşulunun gerekçesi de her defasında ‘daha iyi bir hayat’ ve ‘daha iyi bir gelecek’ beklentisi sunan söylemlerle devam etmekteydi. Dolayısıyla da geride kalan kadınların duygular ve sosyal beklentilerini baskılama nedeni olan şeyler, en temelde ekonomik beklentilere erişebilmek uğruna ortaya çıkan durumlardır. Fakat bu türden çıktılarda göstermektedir ki Hatay ili ve çevresindeki Ortadoğu’ya yönelen erkek egemen göçlerini “daha iyi bir gelecek uğruna ertelenen bugünler” gerçekliğini içinde barındırdığı görülmektedir. Nitekim görüşülen pek çok kadının ortaya koyduğu vurgular da yoksunluklar, mahremiyetler ve de duygusal koşullar özelinde bu türden detaylar barındırmaktadır.

Ancak Ortadoğu’ya yönelen erkek egemen emek göçü, özellikle de ailede (evlilikte) her ne kadar ‘geri dönüş mitleriyle’ başlasa da, katılımcıların da ortaya koyduğu gibi göçün ilerleyen dönemlerinde ‘vazgeçilmesi mümkün olmayan’ bir hale gelmektedir. Öyle ki göçler başlangıçta “kısa bir süreliğine” beklentisiyle başlasa da, erişilen kazanç (ekonomik getiri) düzeylerinin sunduğu koşullarla birlikte, giderek geri dönme koşullarını bir ‘mite’ dönüştürmeye başlamaktadır. Hal böyle olunca da başta ‘kısa süreliğine’ ortaya konulan göç planları giderek bir kalıcı yaşam biçimine dönüşmektedir. Dolayısıyla da “gelecek beklentileri uğruna ertelenen bugünler” gerçekliği, kalıcılıklar sergileyen informal nitelikleriyle birlikte bir “yarı paralanmış aileler gerçekliğini” var etmektedir. Kadınların ortaya koyduğu vurgular, eşlerinin göç deneyimi yaşamalarının ve bu göç olgusu çerçevesinde kendilerinin yaşamakta olduklarının farkındalığıyla birlikte, ‘bugünü erteleme’ yoluna gittiklerini ve “iyi bir gelecek” umutları nedeniyle bunu yaptıklarını sıklıkla ortaya koymaktadır. Aslında erkeğin emek göçünün -evlilikten önce gerçekleşmiş olsalar bile- en başından itibaren, ‘bugünü erteleme ve beklenen gelecek’ arasında kurulan bir kurgulama biçimiyle hareket edildiğini ortaya koymaktadır. Böylelikle söz konusu göç sürecinde kadın, evliliğin başlangıcında devamlılığı sürdüren sosyal kodlar ve kültürel sermaye nedeniyle, aynı yönde isteklilikler sergilemektedir. Nitekim evliliklerin henüz başlangıcında bile bu tarz bir realitenin varlığı, kadınlar tarafından kabul edilen bir gerçeklik olmaktadır. Görüşülen kadınların pek çoğu eşiyle evlendiklerinde de eşinin zaten yurt dışında çalışmakta olduğunu vurgusunu yapmaktadır. Bu duruma ve

kabule etken en temel koşul, bölgede karşılaşılan kadınların devraldığı kültürel sermaye biçimi olmaktadır. Çünkü sıklıkla karşılaşılan ‘benim annem de babam da böyleydi’, ‘bizim buralarda hep böyledir’ şeklindeki vurgular bir bakıma bu devralınmış ve kabule dönüşmüş bir koşulun anlatıcısıdır. “Ertelenen bugünler” bir bakıma geleneksel kadının beklenti havuzundaki ödevler ve yükümlülükler olarak kodlanmakta ve bu doğrultuda bir yaşam tarzını ortaya koymaktadır.

Dahası kadınlar, bu göçün bitmesi halinde, Türkiye’ye dönen erkeğin çalışma koşullarının değişim gösterdiğinde, ekonomik bir düşüş yaşayacaklarının farkındadırlar. Çünkü onların fayda-maliyet analizi daha çok ‘gelir kaynağı ve geçim derdi’ ile ilişkili olmaktadır. Nitekim görüşme esnasında katılımcılara yönlendirilen sorulara verilen yanıtlar, erkeklerin emek göçünün en temelde “ekonomik” merkezli bir göç olduğu yönünde detaylar ortaya koymaktadır. Bundan dolayı erkeklerin yurt dışından dönüp Türkiye’de çalışmaya başlamalarının, ekonomik olarak daha asgari bir yaşam standardına dönüşeceğinin vurgusu sıklıkla ifadeleştirilen türdendi. Böylece erkek egemen emek göçüne katılan erkekler, ailelerinden uzakta bir yaşam sürerken, yaşanan koşullar onlar ve aileleri tarafından “beklenen gelecekler adına bugünün ertelenmesi” koşulunu ortaya çıkarmaktadır. Bu açıdan katılımcılarda, yaşanan koşulların bastırıcı kabullenilmişliği ancak ‘iyi bir gelecek beklentisi’ çerçevesindeki umutlarıyla sürdürülebilmektedir.

Bu noktada da görüşülen ‘katılımcı 1’, eşinin yurt dışında çalışma durumuna aslında karşı çıktığını, ancak eşinin bunu kabul etmediğini ve kendisine her defasında “birikimimiz olmazsa olmaz. Çocuklarımızın geleceği için” gibi söylemlere geri dönüşlerde bulunduğunu ifade etmektedir. Nitekim kendisinin de koşulları kabulü açısından gerekçe olan bu durum, dair ekonomik temelli bir beklenti içinde olunduğunun vurgusu olmaktadır. Buradan anlaşılıyor ki Ortadoğu’ya emek göçünde yaşanan yarı parçalanmış aile gerçekliğinin gerekçesi, ekonomik anlamda ‘geleceği’ garanti altına almaktır. Katılımcı 1’in eşinin yurt dışındaki çalışma durumunu anlatırken ortaya koyduğu; “mecburiyetten gitti. İsteyerek gitmiyor. Çünkü burada yaşam zor” şeklindeki söylemi, aslında eşinin ve kendisinin söz konusu olan göçe dair bakışlarını ortaya koymaktadır. Yaptığı vurgunun devamında da ortaya koyduğu söylemler, bir bakıma katılımcının gerekçeli anlatımı olmaktadır. ‘Katılımcı 1’ “yani istese de kendi iş kuramıyordu. Kuracak paramız yok, sermayemiz yok” şeklindeki söylemiyle eşinin yurt dışında çalışmasının kendileri için ekonomik açısından daha iyi

olduğunun vurgusunu yapmaktadır. Bir bakıma ‘katılımcı 1’ bu yöndeki vurguları ortaya koyarken, aslında ertelenen bugünlerin gelecek temalı beklentiler olduğunun vurgusunu yapmaktadır. Nitekim “geri dönüş umudunu” bir “geri dönüş mitine” dönüştüren ve “yarı parçalanmış aileyi” kalıcı noktaya getiren özellik de ‘buraya gelindiğinde erişilen her şeyin yitirilecek olduğunun’ farkındalığıdır. Bu açıdan ortaya konulan “çocuklar” anlatısı da yaşanların duygusal referans değeri olmaktadır. Nitekim ‘katılımcı 1’in ortaya koyduğu ortaya koyduğu; “çocuklarımızın geleceği” ve “hasta olabilirim... ileride çalışmayacak duruma gelebilirim... seni ve çocuklarımı kimseye muhtaç ettirmek istemiyorum” yönündeki tüm söylemler, aslında durumun detaylandırıcı noktaları olmaktadır. Kendisinin eşinin göçüne dair “mecburiyetten gitti” yönündeki vurgusu da aslında ortaya koyduklarının duygusal orijini niteliğinde ki ifadeler olmaktadır.

Katılımcı 1 (39): “Ben eşim hep yanımda kalsın isterim... ne çalışırsa... Benim gözüm pek yüksekte değil. Fazla birikimimiz olmasa da olurdu. Biz sadece kendimize yetelim. Ama “eşim öyle olmaz” dedi. Yani “önümüze hastalık çıkabilir... Birikimimiz olmazsa olmaz. Çocuklarımızın geleceği için. Çocuklar hastalanabilir. Ben de hasta olabilirim. Eşim şimdi çalışabildiğim kadar çalışayım” diyor. “İleride belki çalışmayacak duruma gelebilirim. Ben seni ve çocuklarımı kimseye muhtaç ettirmek istemiyorum. Elimden geldiğince çalışıp birikim yapacağım ki -Allah korusun- bana bir şey olursa siz kimseye muhtaç olmayın” diyor. Ben de gitme dedim... Eşim de gitmek istememiştir ama mecburiyetten gitti. Yani burada istese de kendine iş kuramıyor. Kuracak paramız yok.”

Benzer yönlü sorgulamalar ‘katılımcı 5’e de yönlendirilince, benzer şekilde geri dönüşler alınmaktadır. Nitekim ‘katılımcı 5’in, “berber olarak burada çalışmayacak kendisi de farkında bunun ben de” şeklindeki söylemi, eşinin Ortadoğu ülkelerinden sürdüğü çalışma sürecine dair düşüncelerinin ne yönde olduğunu da ortaya koymaktadır. Katılımcı 5’in ifadesine ve erkeğin bu çalışma sürecine bakıldığında, hem kadın hem de erkek göç sürecine dair iyi bir ‘gelecek beklentisi’ umudunu taşıdıklarını ortaya koymaktadır. Ancak bu durumun bir çıktısı olarak da kadınların eşleriyle geçirmeleri gereken ‘bugünü’ erteleme yoluna gittikleri

görülmektedir. Böylesi bir koşul yaşanmasına rağmen erkeklerden beklenen performansı, çocuklarının/ailelerinin -özellikle ekonomik olarak- ‘geleceklerini garanti altına alma’ sorumluluğunu üstlenmeleri olmaktadır. Nitekim ‘katılımcı 5’ bu yönde saptamalarda bulunurken; “Burada gelir yok. Çocuklarımızın gelecekleri var. Geleceğimiz var” söylemlerinin ortaya koymaktadır. Nitekim bu vurgularında en temeldeki anlamı, ‘bugünü ertelediklerini ve bunu da beklenen gelecekleri’ uğruna yaptıklarını ortaya koymaktadırlar. Katılımcı 5’in “kendisi de (eşini kastederek) bunun farkında ben de” yönünde vurgular yaparken, amaçlarının ‘geleceği garanti altına almak’ olduğunu açıkça ortaya koymaktadır.

Katılımcı 5 (25): “Yani burada gelir yok. Çocuklarımızın gelecekleri var. Geleceğimiz var... Bundan dolayı tabi ki yurt dışı. Eşim burada berber olarak çalışamayacak. Kendisi de bunun farkında bende.”

Katılımcı 2’ye benzer yönlü sorular sorulduğunda, “biz bunu (yurt dışında çalışma durumunu) çok istiyorduk” söylemiyle karşılık vererek eşinin göç sürecine ne kadar umut bağladıklarını ortaya koymaktadır. Devamında da ‘katılımcı 2’, “benim için de daha iyi oldu” söylemiyle de eşinin yurt dışında iş bulmasının daha iyi bir seçenek olduğunu ortaya koymaktadır. Katılımcı 2 ve eşi, yaşadıkları sıkıntılardan kurtulmak adına, eşinin erkek egemen emek göçüne katılmasının onlar adına daha iyi şeyler getireceği beklentisine kapıldıklarını ortaya koymaktadır. Çünkü Ortadoğu’da çalışıldığında gelir kaynağının daha iyi olacağını öngörmüşlerdir. Buradan hareketle, erkek egemen emek göç sürecinde kadınlar, özellikle ekonomik olarak ‘iyi bir gelecek beklentisi’ inşa sürecine girdiklerini sıklıkla ortaya koymaktadırlar. Nitekim ‘katılımcı 2’ ve eşi Hatay’da çiftçilik yaparken “çiftçiliğin kendilerini geçindirmeye yetmediğini” ortaya koymaktadır. Dahası kendisinin “pişman olmadık” vurgusuyla ortaya koyduğu nokta aslında yarı parçalanmış aile gerçekliğinin gelinen noktasındaki erişilen koşullar nedeniyle taraflarca meşru görüldüğü ortaya koymaktadır.

Katılımcı 2 (36): “Biz bunu (yurt dışında çalışma durumu) çok istiyorduk. Hiç beklemediğimiz bir anda teklif geldi. Hatta eşim burada çiftçilik yapıyordu. Ben de ona yardım ediyordum. Bayağı da destek oldum. Çocuklarımı -kızımı- daha emziriyordum, çiftçilik yaptığımız zaman. Eşimle tarlaya giderdim... Her şekilde destekçi oldum. Sonra o fırsat önümüze geldi. Sonra burası kurtarmıyor dedik. Öyle bir karar aldık. Bunu

değerlendirdik ve pişman olmadık çok şükür... Benim için daha iyi oldu. Türkiye’de bir insanın yaşayabilmesi için, rahat yaşayabilmesi için, çiftçilikle zor... Biz evlendiğimiz zaman, bayağı birikmiş borcumuz vardı. Bu nedenle bizim elimizi sıkmamız gerekiyordu. Eşim öyle biri değil, ben biraz tutumlu bir kadınıam ama eşim öyle değil. Savurgan yaşamayı sever, çok rahat... Biz bu yüzden eşimin yurt dışında çalışmasını istedik. Türkiye’deki işlerimiz bize yetmedi.”

Katılımcı 16 da bu konu da görüşülen diğer katılımcılarla benzer yönlü vurgular yapmıştır. Yani ‘katılımcı 16’nın vurgularına baktığımızda öncelikle Ortadoğu’ya yönelen erkek egemen emek göçünde eşinin (erkeğin) “bugünü erteleme” ve “beklenen gelecek” temalarının arasında bir noktada olduğunu vurgulamaktadır. Katılımcı 16, “ben yurt dışına gidiyorum ama sizi de alsam; sıfır birikim...” şeklindeki vurgularla eşiyle birlikte yaşayabilmek için yanına giderse ‘birikim’ yapamayacaklarını eşinin söylemleriyle vurgulamaktadır. Nitekim konuşmanın devamında ‘katılımcı 16’ ‘geride kalan konumunda olarak’ aynı beklentiler içinde olduğunu “baktığın zaman haklı” ve “yani artık bende dedim, bu kadarcık kuruş kalmaz bize” şeklindeki söylemleriyle vurgulamıştır..

Katılımcı 16 (35): “Eşim dedi ki eğer ben sizi... alırsam ev kirası, pasaportuydu bilmem neydi? Okuldu, orada özel okul var. Eşim de “o zaman ben niye yurtdışına gidiyorum ki belli bir birikimimiz olsun. Ben yurtdışına gidiyorum ama sizi alırsam; sıfır birikim. Sadece yiyeceğiz, içeceğiz ve geleceğiz, Türkiye’ye. Ee o zaman ben niye Arabistan’a gideyim ki” dedi. Baktığın zaman haklı. Yani ben de artık dedim, “bu kadarcık kuruş kalmaz bize”.

Sonuç olarak katılımcılar, Hatay ilindeki erkeklerin çoğunlukla ekonomik nedenlerden dolayı göç ettiklerini ve bu göçler sayesinde ailelerinin, asgari yaşam standardının üstünde bir yaşam sürdüklerini ortaya koymaktadır. Bu durum da kadınların ortaya çıkan yarı parçalanmış aile koşuluna rağmen bu sürece onay verdiklerini ortaya koymaktadır. Buna karşılık olarak erkeğin bugünü erteleme ve iyi bir gelecek beklentisiyle bunu gerçekleştirdikleri görülmektedir.

4.2.3.1. Fayda-Maliyet Analizi Açısından Kadınların Ortadoğu'ya Emek Göçüne Dair İsteksizliği

Fayda-maliyet analizine göre göçmenler, kendilerine en yüksek oranda faydayı sağlayabilecek olan durumu tercih etme eğilimleri gösterirler. Uluslararası emek göçüne katılan bireyler çoğunlukla, en önemli kriter olarak maddi faydayı maksimize etmenin çabasına girmektedirler. Nitekim çalışmamızın birçok noktasında belirttiğimiz gibi, Ortadoğu'ya erkek egemen emek göçünde ekonomik eksenli anlamları içinde barındırmaktadır. Hatay ili özelinde gerçekleştirilen çalışmamız erkeklerin ve kadınların Ortadoğu'ya emek göçüne dair en derin anlamları ekonomi temelinde yüklemektedirler. Bu anlamlar kadının, erkeğin emek göçüne bağlı olarak (katılımcıların da görüşme esnasında sıklıkla vurgulamış oldukları) 'iyi bir ekonomik gelir kaynağına' erişmek gibi çok temel bir beklentileri olmaktadır. Göçe katılan ailelerin Türkiye'de 'iyi yaşam sürme beklentisi', 'çocuklarına iyi bir eğitim imkanları sağlama', ekonomik 'birikim yapma' gibi gelecek planları ve beklentileri olduğu görülmüştür. Dolayısıyla karşımıza çıkan katılımcıların tamamına en temeldeki beklentisi ekonomik eksenli erişimlerini göçle birlikte maksimize etmenin çabasında oldukları görülmektedir.

Erkeğin Ortadoğu'ya emek göçü her ne kadar ekonomik gerekçelerle olsa da, en temeldeki çıktısı aileyi yarı parçalanmış hale getirmesidir. Buna bağlı olarak da geride kalan kadın gerçekliğini karşımıza çıkarmaktadır. Kadınlar, Ortadoğu ülkelerine emek göç sürecinde, Türkiye'nin ve eşlerinin gittikleri yerin fayda-maliyet analizi açısından kıyaslayarak, erkeğin Ortadoğu ülkelerine emek göçünü kabul etmektedirler. Bu durum 'kadını geride bırakılan' haline getirse de, fayda-maliyet analizi açısından düşünüldüğünde, "iyi bir gelecek beklentisi" kadının duygusallıklarını ertelemeyi tercih etmesine neden olmaktadır. Nitekim kadınlar, Ortadoğu'ya yönelen erkek egemen göçünde, geride kalan olmayı ve eşinin yurt dışında aileden uzakta kalmasını "çocukları için" şeklindeki söylemiyle, 'bugünü erteleme' yoluna gitmektedirler ortaya konulan amaç ise "iyi bir gelecek beklentisi" şeklinde formüle edilmektedir. Yani katılımcıların sıklıkla belirttiği gibi, erkeklerin Ortadoğu'ya yönelen emek göçüne katılmalarının en önemli nedeni, "çocuklarının iyi bir geleceğe erişebilmeleri adına olmaktadır. Buradan anlaşılıyor ki "erkek, çocuklarının ihtiyaçlarını karşılamak için yurt dışında çalışmayı, kadın ise geride kalmayı" tercih etmektedir. Böylelikle Hatay ilinde yaşayan ve Ortadoğu'ya yönelen erkek egemen emek göçü gerçekliğinden

etkilenen ailelerin en temeldeki beklentisi –gelecek de olsa, çocuklarda olsa- ekonomik eksenli bir fayda-maliyet analizine dayanmaktadır.

Katılımcılara “eşiniz neden Ortadoğu ülkelerinden (yurt dışında) birinde çalışmayı tercih etti?” sorusu yöneltilmiştir. Katılımcıların çoğunluğu, yurt dışında çalışmanın ‘maddi’ getirisinin, Türkiye’deki çalışmadan elde edilen getiriden daha iyi olduğu şeklinde yurt dışında çalışmanın ekonomik önemine vurgu yapmaktaydılar. Katılımcıların ve eşlerinin fayda-maliyet analizi açısından düşündüğümüzde söz konusu olan göçün kendilerine ‘iyi bir gelir’ sağladığı görülmektedir. Nitekim ‘katılımcı 6’ yöneltilmiş olan soruya; “burada iş yok”, “yaşam yok” vurgusuyla Türkiye ile Arabistan (vd Ortadoğu ülkeleri) arasında fayda-maliyet analizi açısından yanıt vermiştir. Ayrıca ‘katılımcı 6’nın “parası daha iyi” şeklindeki vurgusuyla Arabistan’ın “para değeri” Türkiye’nin parasından daha değerli olduğu vurgusu vardır. Devamında da ‘katılımcı 6’nın “aylığı olsun”, “rahatlığı olsun” “erkekler için ideal ve rahat” şeklindeki vurgularıyla ekonomik faydanın ön plana alınarak analiz yaptığı görülmektedir.

Katılımcı 6 (31): “Çünkü burada iş yok, yaşam yok. Parası daha iyi bence! Aylığı olsun, rahatlığı olsun. Onlar için orası ideal ve rahat.”

Benzer şekillerde ‘katılımcı 9’ da eşinin (erkeğin) Ortadoğu’ya emek göçünü fayda-maliyet analizi açısından ele alarak aktardığı görülmektedir. ‘Katılımcı 9’ “burada herhangi bir gelir yok” şeklindeki söylemiyle, eşinin Türkiye’deki çalışmasıyla elde edeceği gelirin, şu anda (Ortadoğu’daki işinden) elde ettiği gelire oranla daha az olacağının vurgusunu yapmıştır. Nitekim ‘katılımcı 9’un “burada iş yeri olmadığı için orada çalışıyor” ve “orada berber salonunda işi var” şeklindeki söylemleri bu durumu kanıtlar niteliktedir. Ayrıca “burada çalıştı, küfecilik yaptı” şeklindeki söylemiyle eşinin Türkiye’de çalışma deneyimini gerçekleştirdiğini ancak “Arabistan’da berber olarak çalışması” ile ayrı gelir kaynağı olamayacağının vurgusunu yapmaktadır.

Katılımcı 9 (22): “Burada herhangi bir geliri olmadığı için, burada iş yeri olmadığı için orada çalışıyor... Orada berber salonunda işi vardı. Hala orada... Aslında burada çalıştı. Küfeci olarak çalıştı. Sonra berberlik öğrenip Arabistan’a gitti... Öyle bir seçeneği yoktu. Sadece Arabistan vardı oraya gitti.”

Katılımcı 10 da diğer katılımcıların vurgularına benzer şekillerde, Ortadoğu'ya yönelen emek göçünde, fayda-maliyet açısından değerlendirerek eşinin (erkeğin) Ortadoğu'ya göç etmesine dair gerekliliklerini ifade etmiştir. Katılımcı 10'a yöneltilen" eşiniz neden Ortadoğu ülkelerinden birinde çalışmayı tercih etti?" sorusuna "Türkiye'de geçim kaynağı yok ki" "geçinemiyoruz" şeklindeki vurgularla aktarmıştır. Devamında "eşiniz neden Arabistan'ı tercih etti?" sorusuna da "birikim için" "iyi bir gelir için" şeklindeki vurgularıyla erkeğin Türkiye'deki çalışmayla "iyi bir gelir elde edemeyeceğini ve buna bağlı olarak 'birikim' yapamayacağının vurgusunu yapmaktadır.

Katılımcı 10 (23): "Türkiye'de geçim kaynağı yok ki. Geçinemiyoruz... Neden Arabistan'ı seçti? Çünkü birikim için tercih etti. İyi gelir için."

Katılımcı 11 de diğer katılımcılarla benzer şekillerde, eşinin göçünün fayda-maliyet analizi açısından değerlendirdiğini görmekteyiz. 'katılımcı 11' "burada yaşamak zor" "para yok" şeklindeki söylemlerle erkeğin Türkiye'deki gelir ile Türkiye'de yaşamının 'zorluk' şeklinde aktarmıştır. Katılımcı 11'in vurgusundan anlaşılıyor ki Türkiye'de iyi bir yaşam sürebilmek için "iyi bir gelire" ihtiyacının olduğu yönündedir. Bundan dolayı erkek "Ortadoğu'da çalışmalı" sonucu ortaya çıkar, peki neden? Çünkü ailesinin Türkiye'de iyi bir yaşam sürdürebilmesi için. Bundan dolayı erkek göçü sonucunda da kadın geride olmayı kendine misyon etmektedir. Ayrıca 'katılımcı 11'in evliliklerinin başında kimsenin (erkeğin ailesinin) yardım etmemesi ve "Arabistan'ın gelir kaynağı" Türkiye'ye oranla fazla olması açısından Arabistan'da çalışmanın 'mantıklı' bir karar olduğu yönünde vurgusu olduğu Türkiye ile Arabistan'a maddi gelir açısından kıyaslamasından anlamaktayız. Ayrıca 'katılımcı 11'in devamında "herkes gidiyor Arabistan'a çünkü daha para açısından daha iyiydi" şeklindeki söylemi bölgede Ortadoğu'ya erkek egemen göçünün geleneksellik boyutu olduğunu görmekteyiz.

Katılımcı 11 (52): "Burada yaşamak zor. Para yok. Ailesi kalabalık ama düğüne ne para koydu ne de yardım ettiler. Hiçbir şeye yardım etmediler ki. Tabi orada para daha fazlaydı. O yüzden orayı tercih etti. Daha önce böyle Arabistan'a gidiyordu. Eskiden daha çok parası vardı. Yani Türkiye'ye göre. Türkiye eskisi gibi değil. Herkes gidiyor Arabistan'a. Çünkü para açısından daha iyi."

Katılımcı 11'in ortaya koymuş olduğu vurgulara benzer vurgular 'katılımcı 14'te de görmekteyiz. Katılımcıların ifadelerinden özellikle Hatay ilinde, Ortadoğu'ya emek göçünün bir geleneksel boyut kazandığını görmüş olmaktadır. Katılımcı 14'e "eşiniz neden Ortadoğu ülkelerinden birinde çalışmayı tercih etti?" sorusu yöneltildiğinde "çünkü burada yaşam yok ki" şeklindeki vurgusuyla Ortadoğu'ya bağlanan maddi umutların olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim 'katılımcı 14'ün "nerde çalışacak burada?" şeklindeki aslında ekonomik kazancın hiçbir çekici unsuru olmadığını vurgulamaktadır. Nitekim 'katılımcı 14'ün asgari ücret ile ikin tı veritse bir işçiye, bu parayla çocuk mu yetiştirilir?" şeklindeki serzenişı bunu kanıtlar niteliktedir. Ayrıca 'katılımcı 4' "mecbur kaldı, çocuklarını okutabilmek için, onlara iyi bir hayat sunabilmek için bu gurbete katlanıyor" şeklindeki söylemi bizlere fayda-maliyet analizi açısından yapılmış olan bu yorumun, erkeklerin "iyi bir gelecek beklentisi" için bu günü ertelediklerini göstermektedir.

Katılımcı 14 (47): "Çünkü burada yaşam yok ki. Yaşam yok sıfır. Hatay'ın bütün çevresinin geçimi yurt dışından. Nerde çalışacaklar burada. Asgari ücret ile iki bin veritse bir işçiye, o parayla bir çocuk mu yetiştirilir? Mecbur kaldı. Çocuklarını okutabilmek için onlara iyi bir hayat sunabilmek için bu gurbete katlanıyorlar."

Katılımcı 19 da 'katılımcı 14' (ve diğer katılımcılar) gibi, fayda-maliyet analizi açısından Ortadoğu'ya yönelen erkek egemen emek göçüne dair 'gelecek beklentisi' içinde bir umut beslediği görülmektedir. Nitekim 'katılımcı 19'un "burada çalıştığı dönemlerde geçinebileceğimiz kadar geliri olmadı" şeklindeki söylemiyle eşinin Türkiye'de çalışma deneyimi gerçekleştirdiğini ancak geçimlerini sağlayabilecekleri kadar geliri olmadığını vurgulamıştır. Bundan dolayı 'katılımcı 19' eşinin bir Ortadoğu'ya emek göçüne katılması gerektiğini "burada aldığın ücret bize yetmiyor. Gitmen daha mantıklı" şeklindeki söylemiyle Ortadoğu'ya yönelen emek göçüne katılımın fayda sağlayacağını düşünmektedir. Nitekim 'katılımcı 19'un konuşmasının devamında "gittiği için; -çok şükür- pişman değil" şeklindeki söylemi Ortadoğu'ya yönelen erkek egemen göçünde, özellikle ekonomik fayda sağladığını gözler önüne sermektedir. Katılımcı 19, bu vurgularında, -Ortadoğu'ya yönelen erkek egemen emek göçünde- kendinden bahsetmemiş olsa da eşinin bu göçü sonucunda kendisinin "geride kalan olarak" görev ve sorumluluklarını yapmaya yönelmektedir. Çünkü "iyi bir gelir için" bugünün duygusallıklarını erteleme yolunu tercih etmektedir. Ortadoğu'ya

yönelen erkek egemen emek göçü, bireylere ekonomik kazanımlar sağladığından, sayısal ilişkileri erteleme yolunu tercih ederler. Nitekim ‘katılımcı 19’un eşine “gitmen daha mantıklı” şeklindeki söyleminde kendisinin “eşiyle birlikte yaşama” gibi durumunu iyi bir gelecek beklentisi için ertelediğini örtük şekilde vurgusunu yapmaktadır. Böylelikle söz konusu olan bu göçte erkeğin gitmesi fayda-maliyet analizi açısından ‘katılımcı 19’un ‘iyi bir gelecek beklentisi’ olduğunu görmekteyiz.

Katılımcı 19: “Burada çalıştığı dönemlerde geçinebileceğimiz kadar geliri olmadı. O yüzden gitmek istedi. Ben söyledim açıkçası kendisine burada yetmiyor bize. Gitmen daha mantıklı. Denersin. Olmadı tekrar gelirsin. Ama gittiği için -çok şükür- pişman değil. Çalışıyor. Zaten sürekli bir iş olduğu için. O yüzden bir sıkıntı olmuyor çok şükür.”

Son olarak yukarıda değinmiş olduğumuz analiz ve yorumlara, kadınların da bugünü erteleme yoluna gittiklerinin vurgularının apaçık ortada olduğu görülmektedir. Nitekim görüşme esnasında, kadınlar sıklıkla karşılaşılan ‘iyi bir gelecek beklentisi’ ‘çocuklarımız için’ ‘çocuklarının gelecekleri için’ şeklindeki vurguları aslında kendileri için Ortadoğu’ya yönelen erkek egemen emek göçünün geleceğe dair umut kaynağı olduğudur. Bu bağlamda da kadınlar, geride kalarak ödev/sorumluluk alanlarına daha fazla ağırlık verme eğiliminde olur. Bu durum bizlere, söz konusu olan göç türünde kadının ‘geri kalma halini’ kabullendiğini göstermektedir. Çünkü Ortadoğu’ya erkek egemen göçünde, erkeğin bireysel göç deneyimi olmasından dolayı “kadının geride kalma” hali söz konusudur. Nitekim kadınlar “iyi bir gelir kaynağı için” “iyi bir gelecek” beklentisi için “ailedeki görev ve sorumlulukları üstlenme çabası içine girmekte olduğu görülmektedir. Böylelikle geride kalan kadın, eşiyle “birlikte yaşama” gibi duygusallığı erteleme yoluna gittiği görülmektedir. Çünkü Ortadoğu’ya emek göçü bu insanlar için ekonomik ya da oranı daha fazla anlamlı olmaktadır. Yani “iyi bir gelecek için” “eben eşimden ayrı kalabilirim” durumu ön plandadır. Nitekim fayda-maliyet analizi açısından bakıldığının kadının “geleceğe dair beklentileri” doğrultusunda Ortadoğu’ya erkek emek göçünde geride kalmayı kabullenmekte olup kendisi de görev ve sorumluluklarını geride kalan olarak yapmaktadır.

4.2.4. Uluslararası Emek Göçü ve Yarı Parçalanmış Aile

Hatay ve çevresinde karşılaşılan uluslararası emek göçü, çoğunlukla aileyi parçalayıcı bir özelliğe sahiptir. Özellikle erkek egemen emek göçleri, tam anlamıyla geride yarı parçalanmış bir aile bırakmaktadır. Bu parçalanma biçiminde informel anlamda bir parçalanmışlık söz konusudur. Yani kadınların resmi nikah ile yasal hakları korunmaktadır. Ancak yaşanan göçten ötürü erkeğin olmamasından kaynaklı, ailede sosyal bir parçalanmışlık durumu vardır. Bu parçalanmışlık aile yapısını ve ailedeki bireyleri görünenin de ötesinde çok derinden etkilemektedir. Böylelikle aile yapısının informel boyuttaki parçalanması, bölgede yaşanmakta olan göç deneyiminin sonucunda kaçınılmaz bir gerçeklik olarak karşımıza çıkmaktadır. Ortadoğu'ya erkek egemen emek göçü, öncelikle ailedeki istikrar ve düzeni bozmaktadır. Bununla birlikte aile yapısının parçalanması, “çocuk” teması açısından bakıldığında ‘tek ebeveynli’ olarak yetişmek/büyümek durumunda kalmaktadır. Dahası yaşanan koşullar ‘geride kalan kadın’ gerçekliğini görünenin de ötesine bir misyonla donatmaktadır. Çünkü geride kalan kadın, nedeniyle evin bütün sosyal yükünü çeken tek ebeveyn konumuna geçmektedir.

Nitekim katılımcılarla yapılan görüşmeler esnasında, sıklıkla eşlerinin yurt dışında çalışmalarından dolayı yaşanan sıkıntılara ve kısıtlamalara (duygusal açıdan da olmak üzere) yoğun bir şekilde değinmektedirler. Özellikle erkeğin eksikliğinden dolayı ‘ailede’ yaşanan sıkıntılara ve duygusallıklara daha fazla vurgu yaptıkları gözlerden kaçmamıştır. Yaşananlara dayalı olarak kadınların, ailede (ev içinde) daha fazla rol aldıklarını ve bu roller nedeniyle zaman zaman ‘tek başına’ baş edilmesi zor olan koşulların ortaya çıkarıldığına şahit olunmaktadır. Katılımcılar görüşme esnasında, “biz burada... o orada”, “eşim gittiğinde zorlanıyorum”, “bazen üstesinden gelemiyorum”, “eşim buradayken daha rahat oluyorum”, “çocuklar babasız büyüyor” şeklindeki söylemlerle sıklıkla karşılaşmıştır.

Bu konuda en dikkati çeken vurgulardan birisi ‘katılımcı 1’ ortaya koymaktadır. Katılımcı 1 görüşme esnasında ailesini anlatırken, “eşim bebeğimin doğumunu görmedi” şeklindeki vurgusu ile ‘aile olmayı’ gerektiren durumlara gönderme yapmanın çabasıdır. Katılımcı bu türden vurguları ortaya koyarken ‘yarı parçalanmış ailenin’ hissinin kendisi adına nasıl çıktılar sunduğunu ortaya koymanın çabasıdır. Katılımcı 1 konuşmasının devamında; “kızım 6 yaşında oldu, babasını çok özliyor” şeklinde vurgular yapmaktadır. Onun bu türden söylemleri Ortadoğu'ya

yönelen erkek egemen emek göçünün ailedeki ‘çocuk’ üzerindeki etkisini ortaya koyan türdendir. Ayrıca ‘katılımcı 1’in “o da özlüyor... telefonla görüntülü konuşma yaparken “keşke bende sizin aranızda olsaydım” diyor” şeklindeki vurguları, ortaya çıkan yarı parçalanmış aile gerçekliğinin taraflar üzerindeki etkilerini ortaya koymaktadır. Devamında da eşinin “keşke çocuğumu kucaklayabilseydim” vurgusuna gönderme yaparak, onun aileden uzakta olma haline ve bu bağlamdaki ev içi duygusalılıklara vurgu yapmaktadır. Bu vurgular en temelde Ortadoğu’ya yönelen erkek egemen emek göç sürecinin informal anlamda “yarı parçalanmış aile” tarzına ve ailedeki bireylere etkilerinin vurgusudur. Nitekim ‘katılımcı 1’, konuşmasının devamında “kızım babası buradayken kendini daha çok güvende hissediyor” şeklindeki söylemiyle aslında ailenin informal anlamdaki parçalanmışlığının ne yönde duygu içerimleri olduğunun vurgusunu yapmaktadır. Özellikle de onun ortaya koymaya çalıştığı ‘çocuk’ teması üzerinden anlatımları, bu durumun derinleşen boyutlarını ortaya koymak açısından önemlidir.

Katılımcı 1: “Eşim bebeğimin doğumunu görmedi. Kızım 6 yaşında oldu. Babasını çok özlüyor. O da özlüyor. Bizimle telefonda görüntülü görüşme yaparken “keşke bende sizin aranızda olsaydım” diyor. “Keşke çocuğumu kucaklayabilsem” diyor... Kızım, babası buradayken kendini çok güvende hissediyor. Kaç kere de bana söyledi. İşte “ben kendimi güvende hissediyorum diye babam buradayken” diye. Bizi her şeyden koruyor diyor.”

Katılımcı 18 de ‘katılımcı 1’ gibi ailenin söz konusu göç deneyiminden dolayı ‘yarı parçalanmışlık’ durumuna vurgu yaparak, ailesini ve eşini anlatmaktadır. Katılımcı 18’in görüşme esnasında eşinden bahsederken, “tek zorlandığımız şey birbirimizden uzak olmak” şeklindeki söylemi, aslında eşinin göçünden dolayı ortaya çıkan koşulların nasıl bir ilişki biçimini ortaya çıkardığının anlatımını yapmaktadır. Nitekim bu yöndeki vurguların nedeni, göçle birlikte ortaya çıkan aile yapısının ‘yarı parçalanmış aile’ tarzına dönüşmesinden ötürüdür. Nitekim onun ortaya koyduğu ‘uzakta olmak’ vurgusu, fiziksel olarak ‘aileden’, ‘çocuktan’ ve en nihayetinde ‘kendisinden’ uzak olmasının vurgusudur. Katılımcı 18, konuşmasının devamında bunun vurgusunu ‘çocuklarımızdan ayrı kaldığı için’ ve “bizden ayrı kaldığı için özlem oluyor” şeklindeki söylemleriyle detaylandırmıştır. Görüşmeci bir yandan tüm

olumsuzlukları ortaya koyarken, bir yandan eşiyle var olan duygusal bağa da göndermeler yapmaktadır. Bu türden vurgularını ortaya koyarken de “aramız çok iyi” ve “hiçbir zaman kötü bir durumumuz olmadı” şeklindeki söylemlere başvurmaktadır. Ancak katılımcı her ne kadar bu türden vurguları ortaya koysa da aslında onun söz konusu ifadeleri eşinin yokluğundan dolayı ailede yaşanan ‘duygusal yoksunlukların’ ne boyutta olduğunu vurgusunu yapmaktadır.

Katılımcı 18 (24): “Zaten biz birbirimizi tanıyarak, severek evlendik. O günden bu yana hiç kopmadık. Yani hiçbir sorunumuz olmadı. Tek zorlandığımız şey birbirimizden uzak olmak. Çocuklarımızdan ayrı kaldığı için, bizden ayrı kaldığı için özlem oluyor. Yani özlüyorum onu. Aramız çok iyi. Hiçbir zaman kötü bir durumumuz olmadı.”

Katılımcı 13 de diğer katılımcılarla benzer şekillerde ailenin parçalanmışlık durumuna sıklıkla vurgular yapmıştır. Katılımcı 13’ün “ben mesela sinirli olduğum zaman “keşke eşim yanımda olsaydı”, “beraber yaşasaydık” derim” şeklindeki söylemleri, onun için ‘yarı parçalanmış aile’ gerçekliğin duygusal arka planlarını ortaya koyan vurgulardır. Katılımcı 13 konuşmasının devamında, “bazen o kadar yoruluyorum ki; çocuklarımdan birini alıyorum, birini getiriyorum. Öbürünün yemeği, “ev işi... bazen canım sıkılmıyor mu? “Sıkılıyorum” diyebilirim” şeklindeki tüm söylemleri, bu parçalanmışlık durumunun kendisine nasıl yükler ve ödevler getirdiğinin vurgularıdır. Ayrıca ‘geride kalan’ olarak evin yükü kadına yüklenilmiş olsa da, ‘katılımcı 13’ün “ama bir yandan da ben eşime saygı duyuyorum, anlattığı zaman. Mesela hangi insan istemez ki gelip de çocuklarını ve ailesini görmek” şeklindeki söylemleri, ailede yaşanan ‘yarı parçalanmış’ koşulların anlatımını yapmaktadır.

Katılımcı 13 (41): “Ben mesela sinirli olduğum zaman; “keşke eşim yanımda olsaydı”, “beraber yaşasaydık” derim. Yardımcı olurdu bana. Bazen o kadar yoruluyorum ki! Çocuklarımdan birini alıyorum, birini getiriyorum. Öbürünün yemeği, ev işi... Bazen canım sıkılmıyor mu? “Sıkılıyorum” diyebilirim... Ama bir yandan da ben eşime saygı duyuyorum, anlattığı zaman. Mesela hangi insan istemez ki gelip de çocuklarını ve ailesini görmek. O da istemiyor mu?”

Katılımcı 7 de tıpkı diğer katılımcılar gibi, Ortadoğu'ya yönelen erkek egemen emek göçünde, ailenin geride kalanı olarak, erkeğin yokluğundan dolayı boşalan görevleri yapmakta olduğunu dile getiren vurgular yapmaktadır. Onun vurgularında öne çıkan “eşim yurt dışına gittiğinde evle, çocuklarla ben ilgileniyorum... çocukların okulu, ödevleri, giyim konuları..., çocuklarla alakalı özel konularla...” şeklindeki söylemler onda yaşadığı ‘geride kalma’ halinin ev içi detaylarını sunan türdendir. Bununla birlikte ‘katılımcı 7’nin “eşim burada olduğu zaman daha rahat oluyorum” ve “gittiğinde zorlanıyorum” şeklindeki tüm vurgular, Ortadoğu'ya yönelen erkek egemen emek göçünden dolayı “parçalanmış ailenin” iş bölümlerinin, göç sürecine göre nasıl değiştiğini ve kendisinin etrafında kendisine olduğunu ortaya koymaktadır. Bu vurgularda “geride kalan kadının” daha fazla görev artan üstlenerek artan göreve sorumluluklarına da gönderme yapılmaktadır. Ayrıca ‘aile olmanın’ vermiş olduğu görevlerin göçten dolayı yaşanan yarı parçalanmış ailenin bazı dönemleri de (eşinin yurt dışında olduğu dönemler) daha fazla olduğunun vurguları niteliğindedir.

Katılımcı 7 (37): “Eşim yurt dışına gittikten sonra evle, çocuklarla ben ilgileniyorum. Çocukların okulu, ödevleri, giyim konuları, çocuklarla alakalı özel konular... Tabi yurt dışında olduğu zaman evin geçimi, yemek yapması, temizlenmesi... Hepsi! Dışarıdaki işlere bile bende. Yani eşim burada olduğu zaman daha kolay oluyor. Ben evin içinde kalsam da, eşim işlerimiz olduğunda yapıp geliyor. Eşim buradayken daha rahat oluyorum. Gittiğinde zorlanıyorum.”

4.2.4.1. Yarı Parçalanmış Ailede Geride Kalan Kadın Olmak

Ortadoğu'ya yönelen erkek egemen emek göçünün sonucunda aile, informal anlamda yarı parçalanmış aile tarzına dönüşmektedir. Bu süreçte kadınlar, erkeğin göçünden dolayı yaşanan bu informal parçalanmada, ailenin ‘tek ebeveyni’ olmak gibi bir misyon üstlenmektedir. Bu durumun ortaya çıkardığı koşullar aslında kadını göçteki görünmeyen pasif bir aktöre dönüştürmektedir. Çünkü yaşanan her türden ev içi sorumluluk alanı neredeyse ‘tek ebeveynli’ bir niteliğe bürünerek kadının performansına dayalı bir konuya dönüşmektedir. Alanda karşılaşılan kadınların neredeyse tamamı bu konuda çok önemli geri dönüşlerde bulunarak, yaşadıkları yarı

parçalanmış aile koşulunun kendilerine dair ortaya koyduğu yükleri detaylandıran geri dönüşlerde bulunmuşlardır.

Katılımcı 1, yarı parçalanmış aile yapısındaki tek ebeveyn olma biçimine – neredeyse bütün kadınlar gibi- “hem anne hem baba” olmaya çalıştığı yönde cevaplar vermiştir. Katılımcı 1, eşinin burada olmadığına devraldığı sorumlulukların ‘baba rolünü’ gerektiren türde olduğunu vurgulamış ve “bir anne olarak çocuklarımı tek başıma büyütmeğe; burada çalışan biriyle evlenmeyi tercih ederdim” demiştir. Dahası onun bu serzenişindeki temel nokta geride kalan olarak yarı parçalanmış aile koşulunun kendisine üstesinden gelmesinin oldukça zor oldu yükler vermesinden ötürüdür. Nitekim ‘katılımcı 1’ Ortadoğu’ya yönelen erkek egemen emek göçünün vermiş olduğu bir aile parçalanması koşulunu yaşarken bunun kendisine yaptığı evliliği sorgulatan türden çıktılar ortaya koyduğunu anlatmaktadır. Onun bu vurguları ise yaşanan sürecin ağırlığını anlatma çabasından ötürü dile gelen serzenişler niteliğindedir.

Katılımcı 1 (39): “En önemlisi çocukların sorumlulukları. Çocukların sağlığı... Hem anne hem baba oluyorum çocuklarıma... Ben bunları yaşayacağımı bilseydim... bir anne olarak çocuklarımı tek başıma büyütmeğe; burada çalışan biriyle evlenmeyi tercih ederdim”.

Katılımcı 6 da benzer şekilde, yaşanan sürecin ‘tek ebeveynli aileye’ aileye dönen halini büyük bir sorun olarak ortaya koymaktadır. Onun vurgularında ön plana çıkan “her şeye koşturuyoruz. Çocuk vs. Her şey bizim omzumuzda” vurguları aslında geride kalan olması nedeniyle yaşadığı yükün derinliğini anlatma çabasıdır. Onun ortaya koyduğu saptamalar, oluşan yarı parçalanmış ailedeki sorumluluk alanlarının kadına dair yoğunluğuna vurgu yapmaktır. Nitekim ‘katılımcı 6’, erkeğin yaşadıklarına (zorluğa) dikkati çekerken, ortaya koyduğu saptamalar aslında tek ebeveynli aile çıktısının ne şekillerde olduğunu ortaya koyan türdendir. Katılımcı “her şeye koşturuyoruz... Her şey bizim omzumuzda... bir buçuk yıldır yalnızız” derken aslında onun geride kalış halinin nasıl bir ev kurgusunu ayakta tutma çabasında olduğunu anlatan türden alanları da kontrol edebilmenin çabasıyla ayakta tutmanın çabasında olduğunu anlatan türden saptamalar olmaktadır. Katılımcı 6 adeta erkeksiz bir evi, erkekten boşalan tüm alanları da kontrol edebilmenin çabasıyla ayakta tutmanın çabasında olmaktadır. Tek nedeni de göçteki geride kalışı olmaktadır.

Katılımcı 6 (31): “Her şeye koşturuyoruz. Çocuk vs. Her şey bizim omzumuzda. Erkek için de zor bir şey burayı bırakmak, oraya yerleşmek. Aslında bütün hayatı orada geçiyor. Onu çok az görüyoruz. Çok az yaşıyor bizimle... Eşim şu an 41 yaşında yurt dışında... Biz, bir buçuk yıldır yalnızız.”

Ortadoğu’ya yönelen erkek egemen göçü sonucunda kadın, “annelik rolü”nün yanı sıra erkeğin, erkeklik rolünü dair sorumlulukları da üstlenmiş durumdadır. Alanda karşılaşılan bütün kadınlar sıklıkla “hem anne hem baba” olmaya çalıştığının vurgusu yapmaktaydı. Nitekim geride kalan kadınların ‘hem anne hem baba olma’ durumu, aslında erkeğin görev ve sorumluluklarında üstlenmenin çabasında olduğunu ortaya koyan en net ifadelerdir. Bu konuda dikkati çeken başka ifadelerde ‘katılımcı 4’ e aittir. Katılımcı 4; 23 yıldır evli ve beş tane çocuğu vardır. Eşi “yaklaşık olarak” 27 yıldır yurt dışında -Arabistan’da- çalışmaktadır. Bütün bu süreçte katılımcı “yarı parçalanmış aile gerçekliğini” neredeyse evlilik hayatının bütününde yaşamıştır. Katılımcı 4, bu sürenin tamında ise, eşinin görev ve sorumluluklarının boşluğunu kapatmaya çalıştığı bir hayalin anlatımını yapmaktadır. Katılımcı 4 de –tıpkı diğerleri gibi- “hem annelik hem babalık yapıyorum” söylemini ortaya koyarken aslında bütün bir hayatı boyunca ‘tek ebeveynli’ bir aileyi yalnız başına ve ‘geride kalan’ olarak çekip çevirmeye çalıştığının anlatımını yapmaktadır. Katılımcı 4, neredeyse bütün bir evlilik hayatı boyunca erkekten boşalan alanlarında sosyal ve duygusal yükünü çekmenin çabasına girmiştir. Ayrıca söz konusu göçte ortaya çıkan yarı parçalanmış ailedeki baba onun tabiriyle “ailede hep saf dışı kalan” bir babaydı. Yaşanan boşluk ise onun üstün gayretiyle doldurulmaya çalışılmaktaydı. Anlaşılan o ki ‘katılımcı 4’ün kendisi de evdeki baba figürünü aramanın çabasına girmekte ve eşinden bu yönde performanslar beklemektedir. Nitekim onun eşine yaptığı yönlendirmeleri anlatırken; “sen bir babasın, benden farkın var, müdahale et” vurguları aslında onun yorgunluğunu ortaya koyan sorumluluk ve ödev yükünün erkeğe dair serzenişleridir. Ancak 27 yıldır süregelen durum evin içinde o kadar kanıksanmış olacak ki erkeğin pratiklerinde hiç karşılık bulmayan bir hal almıştır. Çünkü eşine yaptığı serzenişlere karşılık, eşinin “yok!... Sen daha iyi bilirsin” şeklindeki geri dönüşleri, aslında yaşanan tek ebeveynli halin -uzun sürelerle yayılmasından olacak ki- erkek tarafından da kanıksandığını ortaya koymaktadır. Nitekim evdeki erkek, Hatay’a belli bir süreliğine geldiği

zamanlarda, sorumluluk alanlarını üstlenmekten kaçınarak bilhassa ‘çocuklarla’ ile ilgili durumların tamamında yetkiyi ve pratiği kadına bırakmaktadır. Bu durumu ‘katılımcı 4’ “çocukların hatalarını fark ettirmeye çalışırım ve sen bir babasın, benden bir farkın var, müdahale et” derim” vurgularını yaparken ardından da bir beklenti olarak; “eşim buraya geldiği zaman, bütün sorumluluklar onda olsun isterim” demektedir. Katılımcı 4’ün “isteklilik” olarak ortaya koydukları, aslında onun yükünü çektiği sosyal koşullar karşısında bir dinlenme talep etme çabası gibidir. Ancak kanıksanan rollerin derinleşen hali “eşi geldiğinde” de buna müsaade etmemektedir.

Katılımcı 4 (38): “Bunu hep dile getiriyorum: Hem annelik hem babalık yapıyorum. Ailenin bütün sorumluluğunu biz (kadınlar) üstlendik... Kendime haksızlık yaptığımı düşünüyorum... Kendimi hep çocuklarıma adadım... Örneğin eşim buraya ‘misafir gibi’ geldiği için, evde olup da yanlış bildiği şeye göz yumardı... kendini misafir olarak gördüğü için... Hem anne hem baba olan bendim. Bu hayatımızı, bizi etkiledi. Örneğin çocukların hatalarını fark ettirmeye çalışırım ve “sen bir babasın, benden bir farkın var, müdahale et derim”... Eşim buraya geldiği zaman, bütün sorumluluklar onda olsun isterim. Ama eşim “yok! Sen buradasın. Sen daha iyi bilirsin der...”.

Geride kalan kadınların toplumsal cinsiyet rollerinde öne çıkan en belirgin noktalardan birisi, ‘yarı parçalanmış ailenin tek ebeveynli koşullarda sürdürülmesinin yükünü çekmesidir. Görüşülen katılımcı 8 de 20 yıllık evli, 15 ve 18 yaşlarında iki erkek çocuğu olan annedir. Söz konusu göç türünde geride kalan ‘katılımcı 8’ ailede ‘tek ebeveyn’ olması ve zamanla çocuklarının sorumluluk alanlarının da kendisinin ödevi olarak kanıksadığını ortaya koyan saptamalar yapmaktadır. Ortadoğu’ya yönelen erkek egemen emek göçünde ‘katılımcı 8’ de tıpkı diğerleri gibi ailedeki ‘tek ebeveynli’ olma koşulunu üstlendiğini ortaya koymaktadır. Evlilik, kadına çocuk sahibi olma mahiyetini toplumsallığın doğal bir sonucu olarak vermiş olsa da, ‘tek başına’ çocuk yetiştirmek ve aileye bakmak gibi şeyler Ortadoğu’ya yönelen erkek egemen emek göçünün verdiği ‘geride olma’ halinde olduğundan da güç bir çıktıya dönüşmektedir. Katılımcı 8, ‘tek ebeveyn’ olarak çocuğun “hem eğitimi hem terbiyesi hem topluma kazandırılması” yönünde büyük performans sergilemektedir. Çünkü o tek ebeveynli olsa da çocuğunu en iyi şekilde yetiştirmeye çalışmaktadır”. Katılımcı 8,

Ortadoğu ülkelerine yaşanan göçlerin ailede erkekliğin eksikliğini çok derinden hissettiren saptamalar yapmaktadır. Nitekim ‘katılımcı 8’ “göç edenler için ‘babalık’ diye bir şey yok burada. Babaları bir kenara koy! Şeklindeki saptamalar yapmaktadır. Katılımcı 8 hemen ardından da her kadında karşılaşılan vurguyu zirve bir nokta olarak ortaya koymaktadır; “hem anne hem baba... her şey annedir” vurgusu oldukça açık bir serzenişti hali olmamaktadır. “Erkeğin olmama haline” karşılık kadın, ailede ‘tek ebeveyn’ olarak erkeğin de eksik bıraktığı sorumluluk alanlarını doldurma çabası içinde olduğunu detaylıca ortaya koymanın çabasıdır.

Katılımcı 8 (36): “Çocuğu yetiştirmek, iyi yerlere getirmek, çok zor bir şey. İyi diyeceğim, iyi olmuyor. Kötü yanları çok. Yani hem eğitimi hem terbiyesi hem topluma kazandırılması. En iyi şekilde yetiştirmeye çalıştığın bir çocuk. Küçükken her şey iyi. Büyüdükten sonra ergenlik dönemleri başlıyor. Artık arkadaş çevresi hep, seni hiç tınlamaması... Göç edenler için ‘babalık’ diye bir şey yok burada. Babaları bir kenara koy. Anne hem anne hem baba... her şey anne”.

Benzer yönlü kurguları ‘katılımcı 3’te de görebilmek mümkündür. Katılımcı 3’ün “eşimin burada bizi geçindirebileceği bir işi olsa, burada kalmasını isterdim” ifadesiyle ortaya koymaya çalıştığı nokta, aslında eşinin yurt dışında çalışma durumun yüklediği anlamını ve gerekçeyi ortaya koymaktadır. Katılımcı 3’e göre ortada büyük bir duygusal yoksunluk vardır ve evin yarı parçalanmış hali de bu duygusal yükün altında önemli sorunlar yaşamaktadır. Ancak aşılamayan ve daha büyük bir sorun olan ekonomik kaygılar eksik ve parçalı olan her türden koşulu sineye çekeme nedeni olmaktadır. Katılımcı 3’ün devamında ifade etmiş olduğu “ailesiyle, çocuklarıyla daha fazla ilgilenirdi” vurgusu, ekonomik temelli gerçekleştirilen göçten dolayı yaşanan bir ‘yarı parçalı aile tarzını’ sürdürmenin çabasında olduğunun vurgularıdır. Devamında ‘katılımcı 3’ bütün yükü çeken haline gönderme yaparak, “çocuklar en çok benimle zaman geçirdikleri için ben babalarına oranla daha baskın oluyorum. Çünkü büyüme süreçlerinde babaları yanlarında yoktu” söylemiyle yaşadıkları gerçekliği daha net bir şekilde ifade etmektedir. Bir bakıma babaları yanlarında olmayan çocuklara sorumluluk ve ödevler kadar, duygusal açıdan baba olmanın çabasına girmektedir. Katılımcı 3, adeta ‘tek ebeveynli’ bir aile gerçekliğine maruz kalmaktadır.

Katılımcı 3 (39): “Eşimin burada bizi geçindirebileceği bir işi olsa, burada kalmasını isterdim... Herhalde daha iyi olurdu. Ailesiyle, çocuklarıyla

daha fazla ilgilenirdi. Çocuklar en çok benimle zaman geçirdikleri için, ben babalarına oranla daha baskın oluyorum. Çünkü büyüme süreçlerinde babaları yanlarında yoktu.”

Katılımcı 17 de ‘yarı parçalanmış aile gerçekliğini’ merkeze koyarak, kendi evliliğinin, yaşanan göç sonrasındaki geride kalışıyla ilişkisel olan hali anlatmaya çalışmaktadır. Onun eşinin yurt dışındaki çalışma süreci boyunca, aile ve aile eksenli olan bütün görev ve sorumluluklarla ‘tek başına’ ilgilenmek zorunda kalması, onun evliliğini “çok zor” hale getiren temel noktadır. Katılımcının vurgularında öne çıkan “özellikle eşin yurt dışında olduğu sürece... Yani hem çocuk sorumluluğu hem ev sorumluluğu hem de evi ekonomik olarak idare edebilmek benim işim” şeklindeki tüm vurgular, geride kalan kadının “yarı parçalanmış aile” gerçekliği olmaktadır. Nitekim onun vurgularında dikkati çeken “çok zor... bayağı ağır bir yük” vurguları en özelde “eşi yurt dışında olduğu” içindir.

Katılımcı 17 (38): “Evlilik çok zor bir şey... Yani bayağı ağır bir yük... Özellikle eşin yurt dışında olduğu sürece... Yani hem çocuk sorumluluğu hem ev sorumluluğu hem de evi ekonomik olarak idare edebilmek benim işim... Çok büyük bir yük”.

4.2.5. Sosyal Sermaye ve Ulusların Örtük Hiyerarşisi Açısından Ortadoğu’ya Göçlerde Kadınların Geride Kalma Nedenleri

Türkiye’de uluslararası işgücü göçünün başladığı dönemden günümüze kadar olan sürece bakıldığında, Avrupa ülkelerine emek göçünde en fazla tercih edilen ülke Almanya olmuştur. Ortadoğu ülkelerine emek göçünde ise en fazla Arabistan’ın (Hatay özelinde) tercih edildiği görülmüştür. Bu iki ülkenin Türkiye için önemi açısından baktığımızda, Almanya’ya göç eden erkekler belli bir süre sonra eşlerini/ailelerini yanlarına almaktadırlar. Arabistan’a göç eden erkekler ise eşlerini almamayı ve belli süreliğe (izinli olarak) kendileri gelmeyi (ülkeye/Hatay’a) tercih etmektedirler. Arabistan’a çalışmak amacıyla giden erkeklerin bu tavrı, kadının geride kalmasına neden olmaktadır. Ortadoğu ülkelerine göç olgusunda kadının yerinin olmaması, (yani eşiyle birlikte gitmemesi) erkeğin gittiği ülkenin toplumsal yapısı (sosyal sermaye/sosyo-kültürel seviye) ve kakış noktasındaki sosyal sermaye yapısına göre şekillendiği görülmektedir.

Bu noktadaki irdellemeler adına katılımcılara öncelikle “eşiniz sizi çalıştığı ülkeye almak istedi mi?” sorusu yöneltilmiştir. Yöneltilen soruya, ‘almak istedi’ ya da ‘almak istemedi’ yönünde cevaplar verilse de, her iki yanıtta ortaya çıkan durumda da kadınlar eşlerinin çalıştığı ülkeye gitmemişlerdir (gitmiş olanlar da belli bir süre sonra Türkiye’ye dönmüşlerdir). Katılımcılara bunun nedeni sorulduğunda; “maddi gerekçeler” ve “çocuklarının gidilen ülkede iyi bir eğitim alamaması” gibi yanıtlar verilmiştir. Ortadoğu’ya emek göç nedeniyle göçen erkeğin eşini (kadını) çalıştığı ülkeye almaması ve bununla birlikte kadının da gitmek istememesi en temelde gidilen yerin Türkiye’nin sosyo-kültürel yapısından daha düşük seviyede olmasından kaynaklı bir durumdur. İnsanlar genellikle, sosyal sermayelerinin gereği olarak ve kültürel algılarının vermiş olduğu toplumsal süreçleri eyleme geçirirler. Böylelikle kadının, Ortadoğu’ya yönelen emek göçü gerçekliğindeki geride kalması aslında kadınların sosyal sermaye koşullarının çıktısı bir durum olmaktadır. Ayrıca erkeğin de eşini (kadını) çalıştığı ülkeye (Ortadoğu’ya) almak istememesinin temelinde sosyal sermaye gerçekliği vardır. Hem katılımcıların hem de eşlerinin (erkeklerin) ‘sosyal sermaye’ ve ‘ulusların örtük hiyerarşisi’ nedeniyle, Ortadoğu’ya yönelen emek göçünse erkeklerin orada ‘kalıcılık’ sağlamamak istemelerinin en dikkat çeken nedeni olmaktadır. Bundan dolayı erkeklerin de kadınların da göçe katılma durumu, her ikisi için bir kararsızlık ifade etmeyip, çoğunlukla kadının geride kalmasıyla sonuçlanmaktadır. Böylelikle erkeklerin ‘kadını geride bırakma’ nedeninin başlıca unsuru; varış noktasındaki ülkenin Türkiye’nin sosyo-kültürel yapısından daha düşük seviyede olmasından kaynaklanmaktadır. Çünkü ulusların örtük hiyerarşisinden dolayı, bir Türk için Arabistan’da yaşamak sosyal sermaye açısından geriye gitme olarak algılanmaktadır. Ancak şu da bir gerçek ki Almanya gibi Batı ülkelerine bir Türk olarak gitmek en temelde sosyal sermaye açısından bir statü atlamak anlamına gelebilmektedir. Daha açık bir ifadeyle söylemek gerekirse de bir başarı unsuru olarak algılanmaktadır. Buradan anlaşılıyor ki Türkiye’nin sosyal sermayesi, Arabistan (Ortadoğu ülkeleri) ile Almanya (Avrupa/Batı ülkeleri)’nin sosyal sermayesi arasında bir noktada konuşlanmaktadır. Bundan dolayı Türkiye vatandaşları için Arabistan’da kalıcı olmak (daha doğru bir ifadeyle ‘entegre olmak’) bir başarısızlığı ifade ederken, Almanya’da kalıcı olma ise başarı olarak kabul edilmektedir. Böylece yönelen Ortadoğu’ya erkek egemen emek göçünde, kadın ve kadına bağlı olarak çocuğun göçe katılım

sağlamaması, aslında sosyal sermaye ve ulusların hiyerarşisi nedeniyle geriye gitme olarak algılanmasından ötürüdür.

Uluslararası işgücü göçünde insanların sosyo-kültürel seviyeleri, varış noktasındaki gündelik pratikliklerini etkilemektedir. Kişiler, sosyal yapıları gereği daha düşük sosyo-kültürel yapıya sahip olan ülkelere emek göçünü gerçekleştirdiklerinde varış noktasında ‘kalıcılık’ sağlamamaktadırlar. Çünkü sosyal farklılıklar, toplumsal bağların oluşması ve sosyal sermayenin inşa edilmesini mümkün kılmamaktadır. Bununla birlikte bir mekanın gerçekliğine entegre olabilmek (bütünleşme) daha önceden varış noktası hakkında edinilen sosyal sermaye koşuluyla yakından ilişkilidir. Dahası eğer gidilen ülkede (varış noktasındaki) toplumsal ağların bütünleşmemek üzere aktif işletilmesince toplumsal birliktelikler inşa edilmesi, entegre olabilmek açısından olumsuz etkiler bulunmaktadır. Böylece göçmenlerin kalkış noktası ile varış noktası arasındaki yaşam pratiklikleri, göçmenin entegre olma halini ve ailesini varış noktasına alma durumunu yakından etkilemektedir.

Bu konudaki vurgularıyla dikkati çeken görüşmecilerden birisi ‘katılımcı 11’dir. Katılımcı 11’in eşi Arabistan’da işçi statüsünde sekiz sene kadar çalışmıştır. Bu süre zarfında kendisi ise Arabistan’da kalıcı olma yolunu hiç denememiştir. Eşin kendisini kısa süreliğine bile olsa Arabistan’a almamıştır. Katılımcı 11’in vurgularında öne çıkan noktalar ise bu konudaki gerekçeyi detaylandıran türdendir. Onun vurgularında öne çıkan nokta, Arabistan’ın kadının yaşam pratikliklerinin Türkiye’ye göre daha kısıtlı olma bilgisine sahip olduğundan, kendisinin Arabistan’a gitmeme durumunu da bu durumla ilişki kılmasıdır. Katılımcı 11, “orası kadınların yaşaması için iyi değil” ve “hapis gibi kalıyor kadınlar orada, burası gibi değil” şeklindeki söylemlerle Arabistan’a gitmemin onun talep ettiği (ya da içinde bulunduğu) sosyo-kültürel koşulların gerisine düşmek anlamını ifade ettiğini ortaya koymaktadır.

Katılımcı 11 (52): “Hayır gitmek istemedim. Orası kadınların yaşaması için iyi bir yer değil. Ne derler? Hapsedilmiş gibi kadınlar orada... Burası gibi serbest bir yer değil.”

Katılımcı 12 ise eşinin onu Arabistan’a almak istemediğini dile getirmiştir. Katılımcı bu durumu “eşim beni çalıştığı ülkeye almak istemez” şeklinde ifade etmiştir. Katılımcı 12’ye durumun nedeni sorulduğunda, “ben orada yaşayamam, çarşaf giyiyorlarmış” söylemiyle cevap vermektedir. Katılımcının eşinin de bu tavrı

destekleyen hali, aslında sosyal sermayesi ve örtük hiyerarşi nedeniyle karısını/ailesini Arabistan almak istenmemesinin nedeni olmaktadır. Bu haliyle de Arabistan’a entegre olmak diğer katılımcılar gibi onun için de bir başarısızlık faktörü olmaktadır. Nitekim böylesi bir algı ve hissin neticesinde ortaya konulan tavır, aslında ulusların örtük hiyerarşisinden kaynaklı bir çıktı olmaktadır.

Katılımcı 12 (41): “Yok! Eşim beni çalıştığı ülkeye almak istemez. Orada hayat iyi değil ve ben orada yaşayamam... Çarşaf giyiyorlarmış orada. Eşim “sen giyebilir misin?” dedi. Yani eşim istemez oraya gitmemi. Çocuklarımızı da orada çalıştırmak istemez. Çocuklar okusun, kazansın ister. Ben eskiden gitmek istedim ama o almak istemedi. Sen çocuklara bak başka bir şey istemem dedi.”

Katılımcı 1’e “Arabistan’a gitmek istemediğini” ifade etmesi sonucunda, kendisine “eşiniz mesela Almanya’ya gitmiş olsaydı yine aynı şeyleri düşünür müydünüz?” sorusuna katılımcı “götürsün diye daha çok ısrar ederdim” yanıtını vermiştir. Çünkü ‘katılımcı 1’, Almanya gibi Avrupa ülkelerinin sosyo-kültürel sermayesinin daha yüksek bir seviyede olduğunun bilgisine sahip ve tepkisini de buna uygun bir şekilde vermektedir. Batı ülkelerindeki sosyo-kültürel sermayenin yüksek olmasının, oralarının Ortadoğu ülkelerine nazaran daha entegre olunabilir konuma çekmektedir. Nitekim genel olarak katılımcıların söylemlerine baktığımızda Almanya gibi bir yerde yaşamaya olumlu bakmakta olduğu “ama Arabistan’da çalışamam, çalışma gibi bir durumum olmadığı için... O kadar ısrar edemiyorum götürsün diye. Ama Almanya’ya ısrar ederdim götür diye. Almanya’da gerekirse bende çalışabilirdim” söylemlerinden anlaşılmaktadır. Katılımcının iki ülkeye dair analizler yaparken, Türkiye vatandaşlarının sosyal sermayesi bu iki ülkenin arasında olduğu için ortaya çıkan bir durumdur. Bundan dolayı Türkiye’den Arabistan’a gerçekleşen emek göçünde kadın, göçe katılım sağlama konusunda çoğunlukla isteksiz olup, Türkiye’den Almanya’ya gerçekleşebilecek emek göçünde ise kadının göçte istekliliği söz konusu olmaktadır. Görünen o ki gidilen yere dair kalıcılık ve entegrasyon koşulunu belirleyen etken, temelde ulusların örtük hiyerarşisine dair kabullerdir.

Katılımcı 1 (39): “Almanya’ya götürmesi için daha çok ısrar ederdim. Çünkü oranın şartları belli. Belki ben de çalışabilirdim. Ama Arabistan’da çalışamam. Çalışma gibi bir durumum olamayacağı için de Arabistan’a

gitmem... O yüzden Arabistan’a alması için ısrar edemiyorum. Ama “Almanya’ya götür” diye ısrar ederdim. Almanya’da gerekirse ben de çalışabilirdim. Eşime bir yardımım dokunabilirdi.”

Ortadoğu’ya yönelen erkek egemen emek göçünde varış noktasındaki yaşam koşulları, giyim tarzları ve kültürleri geride kalan kadınların Arabistan’a göçünde gitmek istenilmemesinin nedeni olmaktadır. Katılımcı 5, eşinin işgücü göçünün sonucunda kendisinin göçe katılmama durumunu, Arabistan’ın yaşam koşullarına dayanarak açıklamaktadır. Ona göre Arabistan, Türkiye’nin yaşam koşullarından daha alt seviyede bir ülkedir. Ancak ‘katılımcı 5’, Almanya’ya göç durumu söz konusu olması halinde, Almanya’yı “rahat” kavramıyla ifade ederek, orası olsaydı “giderdik” yönünde saptamalar yapmaktadır. Sosyal sermayenin vermiş olduğu bakış açısı aslında ‘katılımcı 5’in farkına varmadan “ulusların örtük hiyerarşisi” bağlamında bir değerlendirme yaptığını ortaya koymaktadır. Onun ortaya koyduğu vurgulara göre Türkiye, sosyal sermaye açısından Arabistan’dan ötede, Almanya’dan geridedir. Doğal olarak da bu durum göçe ve göç sonrasındaki entegrasyon koşuluna anlamlar yüklemesine neden olmaktadır. Böylelikle sosyal ve kültürel olarak edinilen bilgiler, katılımcıların Ortadoğu’ya göçüne ve Avrupa göçüne katılıma durumunu dair bir algı oluşturmalarında etkili olmaktadır. Buradan hareketle de göçün erkek egemen halinin altında, aslında açığa çıkmayan bir sosyal sermaye ve bunun da ürünü olan “ulusların örtük hiyerarşisi” gerektiği yatmaktadır. Yarı parçalanmış aile koşuluna da her şeye rağmen rasyonellik ve dahası makulluk yükleyen nokta da burasıdır.

Katılımcı 5 (25): “Eşim çalıştığı ülkeye almak istemedi. Yani ben de istemedim. Yani orada sıkı. Yani rahat bir ülke değil. İşte kapalı tamamen. Ben yapamam... Eşim de biliyor yapamayacağımı. Güzel bir bölge olsaydı belki olabilirdi. Eşim kendisi bile yapamıyor orada. Bazen bana da diyor “sen nasıl yapacaksın” diye. Sıkı kuralları var... Çok sıcak bir yer... Almanya olsaydı belki giderdik. Rahat bir ülke olduğu için... Sıkı değil... Giyim açısından da özgür. Mesela benim ailemin çoğu yurt dışında; Avrupa ülkesinde. Ablam olsun, yengem, dayım olsun... Hepsi orada. Biri Kıbrıs’ta biri Almanya’da gayet de rahat.”

Katılımcı 13 ise farklı olarak Arabistan’da yaşama çabasına girişmiş ve orada yaşamayı deyimlemiş birisidir. Katılımcı 13, eşiyle kısa süreliğine gittiği Arabistan’dan dönmeyi, büyük çocuğunun okula başlama dönemiyle ilişkilendirerek açıklamaktadır. Daha sonrasında da bir daha Arabistan’a gitmediğini anlatmaktadır. Bundan ötürü iyi bir karşılaştırma yapabileceği beklentisiyle, ‘katılımcı 13’e “eşiniz Almanya gibi bir Avrupa ülkesine göç etmiş olsaydı, Türkiye’ye döner miydiniz?” sorusu da yöneltilmiştir. Katılımcı 13 bu soruya “bırakıp gelmezdim” diyerek yanıt vermiştir. Katılımcı 13, “çocuklarının eğitimi için” Arabistan’dan Türkiye’ye dönme vurgusu yapmış ve söylemlerindeki vurgulardan anlaşıldığı üzere, Türkiye’den Almanya’ya “çocuklarının eğitimi için” gideceğin ve orada kalabileceğinin vurgusunu yapmaktadır. Çünkü onun bu türden vurgularında öne çıkan nokta, aslında rasyonel hesaba dayanan ‘sosyal sermaye’ karşılaştırmasıdır. Dahası Almanya’ya entegre olabilmek bir başarı hikayesine karşılık gelirken Arabistan ise tam tersi yönde algılanmaktadır. Katılımcı 13’ün aktarımlarından hareketle net bir şekilde ‘sosyal sermaye ve ulusların örtük hiyerarşisi’ bağlamında dönüşleri yapıldığı aşikardır.

Katılımcı 13 (40): “Eşim beni Almanya’ya almış olsaydı, onu bırakıp gelmezdim... çocuklarımın eğitimi için. Mesela orada daha iyi eğitim var... Ben eğitime çok önem veriyorum. Mesela Arabistan’dan niye geldim; eğitim orada iyi değildi. Mesela birinci sınıfı oğlum burada okudu. İkinci sınıfı orada okuttum. Hiçbir şey öğretemediler. Orada iyi eğitim görmediği için, ben buraya tekrar gelmek istedim.”

Katılımcı 15’e, “eşiniz sizi çalıştığı ülkeye almak istedi mi?” sorusu yöneltilildiğinde “yok istemez, beni bildiği için götürmez” şeklinde olmaktadır. Katılımcı 15 bu yönde vurgular yaparken hem kendisinin yapamayacağını hem de eşinin kendisine “sen burada yapamazsın” dediğine göndermeler yapmaktadır. Katılımcı 15 bu vurguları ortaya koyarken, ayrıca gündelik hayat dair yaşam tarzı örneklerini de ortaya koymaktadır. Bir bakıma sosyal sermaye karşılaştırması yapılmakta ve ortaya çıkan sonucun uzantısı olarak çıkarımlarda bulunmaktadır. Ancak tüm bu vurgularda örtük şekilde işleyen bir hiyerarşisinin ‘katılımcı 15’in de zihninde var olduğunu ortaya koyan cinstendir. Ayrıca kadınlar kadar erkekler de sosyal sermayenin vermiş olduğu algısal inşalar nedeniyle, Arabistan’a eşini (kadını) almak konusuna bir ‘başarısızlık’ hissi yüklemektedir. Katılımcı 15’in söyleminde öne

çıkan, eşinin “seni hapsetmek için oraya neden götüreyim” yönündeki vurguları aslında göçteki karşılaşılan sosyal sermayenin onların zihnindeki karşılığını ortaya koymaktadır.

Katılımcı 15 (37): “Hayır! Eşim çalıştığı ülkeye almak istemez. Bende istemem. Yani ben fazla evde kalamam, daralırım... Dört duvar arasında... kalamam... ruhum daralır. Ben de gitmek istemem. Eşim olmadan dışarı çıkamam, çocuklarımla gezemem. O şekilde yani... Birçok kişi gitmek istiyor. Mesela eltim gitti, iki üç yıl kaldı. Yine gitmek istiyor. Ama eşim beni bildiği için götürmek istemez. Neden? Çünkü eşimin 12 saati işte geçecek, gelip bir uyuyup uyanıp tekrar işe gidecek. Bu yüzden “neden oraya götürüyüm seni hapsetmek için mi” demişti.”

Türkiye’de Ortadoğu ülkelerine dair yaygın olan hakim yargı, sosyal açıdan kadının geride olduğu ve Arabistan’daki yaşamın da kapalı ve sosyal ilişkilerden uzak olduğu şeklindedir. Ayrıca erkekler de en az kadınlar kadar, kalkış noktası ile varış noktasına dair sosyal sermaye karşılaştırmaları yaparak, kadının -ve kadına bağlı olarak çocuğunun- düşük profili bir ülkede yaşamasını istememektedir. Çünkü ekonomik gerekçelerle ortaya çıkan emek göçünden elde edilen başarısı daha ekonomik niteliklerde olurken, aynı başarı sosyal entegrasyon koşulunda karşılık bulmamaktadır. Nitekim ‘katılımcı 20’nin “eşim orada dört duvar arasında, yaşayamazsın. 7/24 kapalı kalacaksın... en azından burada annelere iniyorsun, annelere gidiyorsun... çocukları gezdirebiliyorsun, parka gidebiliyorsun, nefes alabiliyorsun... orada o bile yok... küçük bir pencere var, onu bile açman yasak... benimde fırsatım olmayacak sizi gezdireyim” söylemini ardı arkasınca ortaya koyarken, aslında büyük bir sosyal karşılaştırması yapmaktadır. Buradan anlaşılacağı üzere, Ortadoğu’daki gündelik yaşam pratikleri, Türklerin yaşam pratiklerinden farklılık göstermektedir. Dahası bu farklılıklar ulusların örtük hiyerarşisi adına bir karşılaştırma yapıldığında, orayı düşük statülü olarak kodlanmalarına neden olmaktadır. Bundan dolayı da erkek, kadını sosyal sermayesi düşük bir ülkeye almamayı tercih etmektedir. Kadın da bunu kendisi ve ailesi için ‘yarı parçalanmış aile’ koşuluna dönüşse bile kabul etmektedir. Ayrıca yapılan mülakatlar boyunca dikkati çeken bir nokta da, katılımcıların “çocuklarının eğitimi için” Türkiye’de kalmayı tercih ettiklerinin vurgusunu yapmış olmalarıdır. Çünkü erkekler, çocuklarının

da sosyo-kültürel açıdan düşük bir yerde eğitim görmesini istememekte ve böylesi bir toplumsallığa entegre olmaları makul karşılamamaktadırlar. Katılımcı 20, Arabistan’a gitmeme nedenlerinden bahsederken bu nedenle “çocukların eğitimi de var” söyleminde bulunurken, benzer yöndeki çıktılarla konuşmaktadır.

Katılımcı 20 (29): “Eşim beni çalıştığı ülkeye almak istemedi. Açıkçası çok istedim. Ama eşim “orada dört duvar arasında yaşayamazsın, 7/24 kapalı kalacaksın” dedi. “En azından burada annelere iniyorsun, annelere gidiyorsun. Çocukları gezdirebiliyorsun. Parka gidebiliyorsun. Nefes alabiliyorsun. Orada o bile yok... Küçük bir pencere var, onu bile açman yasak” dedi. Eşim “benim de fırsatım olmayacak sizi gezdireyim istediğiniz gibi” dedi... Hem çocukların eğitimi de var.”

4.2.5.1. Ortadoğu’ya Göçlerde Kültürel Sermaye ve Geride Kalmanın Gelenekselliği

Sosyo-kültürel yapı bireylerin, kültürel sermayeleri ve sosyal sermayeleri bağlamında inşa ettiği algıların çerçevesini oluşturmaktadır. İnşa edilen bu algılar, bireylerin, gündelik pratiklerini ve yaşamsal stratejilerini de oluşturmaktadır. Bourdieu, ‘habitus kavramı’ ile yapılar, devralınmışlıklar ve pratikler arasında bir geçiş evresi olduğunun vurgusunu yapmaktadır. Yani habitustaki kültürel ilişkiler aktarılabılır bir özelliğe sahip olmaktadır. Bireylerin içinde bulundukları koşullar, gündelik pratiklikleri kültürel sermaye aktarımıyla etkilemektedir. Toplumsal yapı veya kurumlardan öğrenilen deneyimler ve dahası kültürel aktarımlar, bireyin gündelik pratiklerine de yansımaktadır. Örneğin kadının geleneksel rolü olan ‘annelik rolü’ ve bu rolün uzantısı olarak yaşamının merkezinde ‘çocuğun’ olması, en temelde kültürel sermayenin ‘aktarma’ özelliği ile açığa çıkmaktadır. Aynı şekilde bir durumun uzantısı olarak Ortadoğu’ya göçlerde geride kalan kadın da, kültürel sermayesinin sonucunda açığa çıkan ve kendi annesinin yaşamının merkezinde sergilediği davranışların benzerini, kendi hayatında eyleme dönmektedir. Çünkü bölgede görüşülen kadınların kültürel sermayeleri, daha çok annelerden kızlarına geçen bir gerçeklik olarak karşımıza çıkmaktadır. Kadınlar, eşlerinin Ortadoğu’ya emek göçünde, annelerinden, (ya da önceki koşullardan) edindikleri bilgi ve beceriler (kültürel sermaye) doğrultusunda bir yaşam stratejisi ortaya koymaktadırlar. Sonuç olarak, Ortadoğu’ya

gerçekleştirilen emek göçü sürecinde, erkeklerin eşlerini geride bırakmalarının, farklı kuşaklar nezdinde bir gelenek halini aldığı da gözlerden kaçmamaktadır. Katılımcılardan aldığımız dönüşler doğrultusunda ‘katılımcı 6’, ‘katılımcı 16’, ‘katılımcı 18’ ve ‘katılımcı 20’nin -daha pek çok kadının- aslında annelerinin hikayelerine benzer bir hikayeyi yaşamakta oldukları görülmüştür. Bunun yanı sıra diğer katılımcıların “babaları” ya da “erkek kardeşleri, enişterisi ya da amca, dayı” gibi akrabalarının söz konusu göçü daha öncelerde deneyimlemiş kişiler olarak katılımcıların etraflarındaki sosyal ağların var ettikleri görülmektedir.

Katılımcıların ve annelerinin, başta Ortadoğu’ya göç sürecinde ‘geride kalan olarak’ ev içi ve ev dışı sorumlulukları üstlenme biçimleri, informal olarak yarı parçalı aile tarzında tek ebeveynli aile yapısını kolaylıkla kabullenebilmeleri de benzer yöndeki çıktıları olmaktadır. Katılımcıların -ve kendisi gibi olan annelerinin ya da çevrelerinde diğer kadınların da- bu göç olgusuna katılım sağlamamış olması, ‘geride kalma’ gerçekliğinin bölgede geleneksel bir boyut sergilediğini ortaya koymaktadır. Nitekim katılımcıların evlenme şekilleri sorgulandığında da, katılımcıların tamamına yakınının görücü usulü evlilik yapmış olmakta ve evlilik aşaması sürecinde, evlenecekleri erkeğin yurt dışında çalışma sürecinden de haberdar oldukları görülmüştür. Yani kadın için genel olarak, Ortadoğu’ya yönelen erkek egemen emek göçü, sürpriz bir durum olarak karşılaşılan bir gerçeklik değildir. Dahası koşullardan, yaşanacaklardan ve pratiklerden haberdar olmaktadır. Ortaya çıkan koşulların basıncı karşısında pişmanlıklar yaşayan kadınlarla karşılaşılsa da neredeyse tamamının yaşayacaklardan haberdar olduğu gözlerden kaçmamaktadır.

Bu konudaki vurgularıyla dikkati çeken katılımcılardan birisi ‘katılımcı 4’tür. Onun ortaya koyduğu vurgular, tam bir kültürel sermaye koşulundan anlatısı olan türde vurgulardır. Katılımcı 4, “aklımı bildim bileli babam yurt dışına gidip gelirdi” söylemin ortaya koymaktadır. Hatta öyle ki çocukken bu durumun “onların hoşuna gittiğinin” anlatımını yapmaktadır. Çünkü “eli dolu gelen baba” onların yanında olmadığı koşulların telafisiyle gelmenin çabasıydı. Ancak görünen o ki, onun çocukken anlayamadığı durum, evdeki duygusal emekçi olan annesinin durumudur. Yıllar sonra kendisi anne olunca, bu kez benzer durma dair pozisyonu değişince ‘katılımcı 4’ aslında bir gerçeklik krizine maruz kalmış olmaktadır. Çünkü ‘katılımcı 4’ bir bakıma yaşanan koşulların yükünü çeken ve yarı parçalanmış ailedeki tek ebeveyn olma halinin sorumluluklarıyla/ödevleriyle baş başa kalmış durumdadır. Bir

bakıma onun “çocukken hoşuna giden” durum, kendisi anne olunca “keşke... evleneceksen benimle yurt dışını bırakacaksın deseydim” noktasına gelmiştir. Dahası onun devaldığı kültürel sermaye, geline nokta da ortaya koyduklarıyla birlikte, bütün bir hayatının duygusal kurgusunu da bozuma uğratmış görünmektedir. Ancak anlaşılan o ki babasının, Ortadoğu’ya göç deneyimi yaşamış olduğunu aktarmıştır. Babasının bu göç olgusunu, çocukluğundaki deneyimlerinden hareketle düşünülerek (kültürel sermaye gereği) toplumsal açıdan kanıksanmış ve bu nedenle de evlenirken bir problem olarak algılamamıştı. Nitekim ‘katılımcı 4’, içinde yaşadığı ve özellikle ‘annesinin’ yaşadığı deneyimleri kanıksamış olduğunu da bir yandan hep ortaya koymaktadır. Bu nedenle de konuşmalarında öne çektiği; “eşimin yurt dışına gidip gelmesi yabancı bir durum değil benim için. Yadırgamadım açıkçası” şeklindeki ifadeler onun ‘geride kalma’ durumunun gelenekselliğine vurgu yapan türden saptamalardır. Ancak onun, kendi kişisel deneyimlerinden çocukluktan evliliğe ortaya koyduğu boylamsal değişim, Ortadoğu’ya yönelen erkek egemen emek göçünün kadın bağlamındaki mahiyetini açıklıkla ortaya koymaktadır.

Katılımcı 4 (38): “Eşimin yurt dışında çalışma durumu beni hiç etkilemedi. Çünkü babam da yurt dışında çalıştı. Maalesef öyle... Düşünmedim. Keşke düşünseydim. “Benimle evleneceksen yurt dışını bırakacaksın. Bir şekilde yaşardık” deseydim... Aklımı bildim bileli babam yurt dışında çalışıyor. Bize de çekici gelirdi yurtdışı. İşte babalarımız elleri dolu gelirlerdi yurt dışından. Çocukluk işte sevinirdik. Mesela babası Arabistan’a gitmeyen bize özenirdi. Eşimin yurt dışına gidip gelmesi, yabancı bir durum değil benim için. Yadırgamadım açıkçası... Normal geldi bana. Hem abilerim hem babam gidip geliyordu yurt dışına.”

Katılımcı 16 da tıpkı ‘katılımcı 4’ gibi benzer bağlamlarda vurgular yapmaktadır. Katılımcı 16, ailesindeki etkili üç erkeğin de (babasının, abisinin ve eşinin) Ortadoğu’ya emek göçü katıldığını söylemiştir. Katılımcı 16, ‘geride kalma halinin’ gelenekselliğine “benim de çocukluğumda babam Arabistan’daydı... bizim buranın kaderi bu” söylemiyle vurgu yapmıştır. Öyle ki onun etrafındaki tüm erkeklerin bu türden bir deneyimi yaşama hali, onun bu durumu gelenekselleştiren derecede bir kanıksamayla geri dönüşlerde bulunmasına neden olmaktadır. Onun vurgularında özellikle öne çıkan “bizim buranın kaderi bu” söylemi, yaşadığı bölgenin

(Hatay ilinin) genelinde yaşanan bir durum olduğuna dikkat çekmektedir. Onun bu vurguları dahası yaşamaları alternatifi olmayan bir sosyal koşula dönüştürmüş durumdadır. Katılımcı 16'nın nu yöndeki vurguları da doğal olarak, Ortadoğu'ya yönelen erkek egemen emek göçünün, kadının geride kalma halini de sorgulanamaz bir kanıksanmışlığa (gelenekselliği) dönüştürmesine neden olmaktadır.

Katılımcı 16 (35): “Benim babam da Arabistan çalışıyordu. Benim çocukluğumda babam Arabistan'daydı. Abim de şu an Arabistan'da. Yani bizim buranın kaderi bu... Bizim buradaki gençliğin kaderi bu. Ya okuyacaksın ya da yurt dışına gideceksin. Yani başka alternatifimiz yok... Fabrikamız yok, geçim kaynağımız yok... Yani bunun (göçten) öncesini biliyoruz. İnsanlar sefalet içinde yaşıyorlardı. Çünkü çalışacakları... pek iş yoktu. Ya yevmeyeye gideceksin ya da çocuklarının geleceği için yurt dışına gideceksin. Yani erkekler oraya para için, daha iyi bir gelecek için gidiyor.”

Benzer yöndeki vurguları ‘Katılımcı 18’de de görebilmek mümkündür. Çünkü benzer şekilde kendi babasının da Ortadoğu'ya çalışmak üzere gittiğini ve bu nedenle de babasıyla iyi bir çocukluk geçiremediğinin anlatımını yapmaktadır. Onun vurgularında öne çıkan nokta babasıyla etkileşimi olmayan bir şekilde büyüyerek zorunlu kalmış olmasıdır. Onun vurgularında öne çıkan “doğru dürüst göremedik babamızı... mesela ben evlendim ve babamla hala adam akıllı zaman geçirmiş değilim” yönündeki saptamalar, göçle birlikte ortaya çıkan yarı parçalanmış aile gerçekliğinin mahiyetini ortaya koyan türdendir. Nitekim kendi babası için ortaya koyduğu, “çok fedakar bir baba ama kesinlikle ilgili bir baba olmadı” vurguları, aslında “fedakarlığın” aile içine dönük duygusal koşullarını ortaya koymaktadır. Ancak burada görünen o ki onun için eksik olan her şey, onun kendi çocukları için de geçerli olmaktadır. Her ne kadar anlatımlarında ‘baba’ figüründen yana büyük yoksunluklar yaşasa da, yaptığı evlilikte de benzer durumu benzer bağlamlarıyla kendi çocukları da yaşamaktadır. Çünkü onun çocukları da “babalarıyla oynaması gereken yaşta... (ancak) babaları burada değil.” Nitekim kendi eşinin “hiçbir doğumda yanında olamaması” ve “büyüyen çocuklarını görememesi” aslında onun yaşadığı ev kurgusuna yabancı bir koşul değildir. Bir bakıma “katılımcı 18” devraldığı kültürel sermayeye uygun bir evlilik yapmış ve yaşanan sosyalizasyona evlenirken ‘geride

kalan kadın' olarak maruz kalmaktadır. Nitekim kendisinin babasını anlatırken “20 yıla yakın yurt dışında çalıştı” şeklinde yanıt vermesi de bunun detayını ortaya koyan bir vurgulamadır. Katılımcı 18'in, babasının yurt dışında çalışma sürecinde 'katılımcının annesinin' geride kaldığını anlatımı, aslında kendisinin şimdilerde (geleneksel) maruz kalacağı koşulların bölgesel kabulü niteliğindedir. Böylelikle 'katılımcı 18'in hem babasının daha sonrasında da hem eşinin -Ortadoğu'ya emek göçü- gidişleri en temelde annesinden kendisine kalan göçteki “geri kalma” halini ortaya koymaktadır.

Katılımcı 18 (24): “(Babam) 20 yıla yakın yurt dışında çalıştı... Babamı adam akıllı tanımadık... Doğru dürüst görmedik babamızı. Senede bir görürdük babamızı ve bu bize eksiklik kazandırdı mı? Evet! Babamızla iletişimimiz çok yakın olamadı... Çok fedakar bir baba ama kesinlikle çok ilgili bir baba olmadı. Tabi elinden gelmediği için. Annemle iletişimimiz çok daha farklı oldu. Babamla biraz daha kopuk oldu. Mesela ben evlendim ve babamla hala adam akıllı zaman geçirmiş değilim... Benim de eşim, hiçbir doğumumda yanımda bulunmadı. Çocuklarım büyüyor ve şu an eşim burada değil. Yılda bir kere geliyor. Bize çok çok eksiler yazılıyor bence. Özellikle çocuklara... Babalarıyla oynamaları gereken, babalarını tanımaları gereken yaşta. Babaları burada değil ve bu onlar için çok büyük bir kayıp. Yani baba bir kız çocuğu veya bir oğlan çocuğu için bir idol niteliğindedir. Ama şu an bu olmaz... burada değil.”

Benzer yöndeki vurguları benzer bağlamlarıyla 'katılımcı 20'de de görebilmek mümkündür. Ortadoğu'ya yönelen emek göçünde erkek emekçiye dönüşürken, geride yarı parçalanmış bir aile gerçekliği yaşanır olmaktadır. Kadınların her birinin birbirine bu kadar benzeyen tarzlarıyla ortaya koydukları ifadeleri, aslında yaşanan kültürel sermaye aktarımının da ne kadar benzeşik şekillerde olduğunu ortaya koymaktadır. Görünen aktarımının da ne kadar benzeşik şekillerde olduğunu ortaya koymaktadır. Görünen o ki kültürel sermayenin genelleşen hali, bölgede örtük bir gelenekselliğe dönüşmüş durumdadır. Katılımcı 20'ye, “ailenizde, eşinizin göç deneyimine benzer bir göç deneyimi yaşayan biri var mı?” sorusu yöneltildiğinde verdiği cevap diğer katılımcılardan farksız olmamıştır. Katılımcı 20', “babamdan bahsedebilirim... babam

aynı şekilde gurbetteydi” şeklindeki cevap vermiştir. Görünen o ki ‘katılımcı 20’ de tıpkı diğerleri gibi göçte geride kalan kadın olma halini ailesinin koşullarından devralmış durumdadır. Yaşananlara bakılırsa öncesinde babasının göçünden annesinin, şimdi de eşinin göçünden dolayısıyla kendisinin ‘geride kalma’ gerçekliğinin bir gelenekselliğe dönüşen boyutunu yaşamaktadır.

Katılımcı 20 (29): “Babamdan mesela bahsedebilirim. Aynı şekilde gurbetteydi babam. O babalığı hissettiremedi bize... Yani yanımızda yoktu. Var olamadı ne çocukluğumda ne de ilerleyen dönemlerde.”

Sonuç ve Değerlendirme

Hatay ve ilçelerinde yoğunlukla Ortadoğu'ya yönelen erkek egemen bir emek göçü yaşanmaktadır. Göçü gerçekleştirenlerin (erkeklerin) Ortadoğu'ya gitmelerinin amacı en temel gerekçe olarak iyi bir ekonomik kazanç seviyesine erişmektedir. Erkek egemen emek olan bu göçün, aileye ve geride kalan kadının toplumsal rollerinde önemli değişimlerin yaşamasına neden olmaktadır. Ataerkil toplumlarda (geleneksel) 'para kazanma' ve 'evi geçindirme' görevleri erkeğe verildiğinden ötürü, Ortadoğu'ya yönelen emek göçünde erkek egemen bir biçime dönüşmektedir. Ancak 'geride kalan kadının göçteki hareketsizliğinden ötürü pasif görünen durumu aslında ailede daha aktif rol üstlenmesiyle sonuçlanmaktadır. Dolayısıyla da kadın erkeğin boşalttığı sosyal alanlara dair de önemli roller üstlenmektedir. Ortadoğu'ya yönelen erkek egemen emek göçünde kadının 'geri kalan olması' aslında yarı parçalanmış aile kurgusunda çok önemli bir misyona karşılık gelmektedir. Özellikle 'geride kalan' olarak kadının ödev ve sorumluluk alanı büyük dönüşümler yaşamaktadır. Bu rollerin en dikkat çeken ve katılımcılar tarafından sıklıkla vurgulanan hali "hem annelik hem babalık" rolünü üstlenmek mukabilinden olmaktadır. Ancak bölgede karşılaşılan erkek egemen emek göçünün geneldeki işleyişine bakılırsa gelenekselleşen yapısıyla birlikte kuşakları aşkın bir gerçekliğe dönüştüğünü söyleyebilmek mümkündür. Karşılaşılan olgunun bu türden yapısı ona dair pratiklerin artık önemli bir kültürel sermaye aktarımına dönüştüğünü ortaya koymaktadır. Bunun en büyük nedeni, kültürel sermaye aktarımına karşılık gelen göç sürecinin bölgede giderek gelenekselleşen bir arka plan edinmesindendir. Bu geleneksellik arz eden durum aslında hem kadının "geride kalma" halinin ürettiği ev koşulları, hem de ortaya çıkan informel nitelikte yarı parçalanmış aile yapısının kanıksanmasına karşılık gelmektedir.

Göçün karar alma sürecindeki hakim durum, sıklıkla evlilik öncesinde ortaya çıkan bir hareketlilik sürecine karşılık gelmektedir. Evlilik öncesinde ortaya çıkan bu karar alma süreci, evlilik aşamasına gelindiğinde kadının aktif olduğu bir süreç olamamaktadır. Ancak bölgede karşılaşılan hakim yapı kadınların, evlilik sonrasında söz konusu olan bu göçün devamlılığına destek olduklarını ortaya koymaktadır. Hatta bu göç süreciyle birlikte yaşanan büyük duygusal yoksunluk haline karşılık, kadınlar başta olan ekonomik gerekçeler nedeniyle sürecin devamlılığına engel olmamaktadırlar. Kadınların bu yöndeki tavırları, iyi bir gelecek için (bilhassa

çocukları için) beklenen gelecek adına bugünü ertelediklerini ortaya koymaktadır. Böylelikle göç sürecinde geride kalan kadın, “eşiyle birlikte yaşama” ve onun sosyal destek alanından ve dahası birlikteliğe özgü duygusallıklarını erteleme durumunda kalmaktadır. Çünkü kadın, söz konusu olan göçte, fayda-maliyet analizi açısından bakıldığında, ekonomik beklentileri karşısındaki tüm beklentilerini baskılamak durumunda kalmaktadır.

Ortadoğu’ya yönelen erkek egemen emek göçünde en dikkat çekici durumlardan birisi de göçü gerçekleştiren erkeklerin gidilen yerde ‘kalıcılık’ sağlama (entegre olmak) yoluna gitmemeleridir. Çünkü bireyler kalkış ile varış noktasının sunduğu sosyo-kültürel yapı kıyaslamalarına giriştiklerinde, varış noktasının bu konuda negatif anlamlar taşıdığını ortaya koymaktadır. Bunu da gidilen yerin kalkış noktasındaki sosyo-kültürel sermaye koşullarının gerisinde olduğu gerekçesiyle yapmaktadırlar. Bu da yaşanan göç gerçekliğinin ‘ulusların örtük hiyerarşisinin’ sıklıkla işleyen bir kriter olduğunun ortaya koymaktadır. Çünkü Ortadoğu ülkelerindeki sosyo-kültürel yapının ortaya koyduğu sosyal sermayenin niteliğinin Türkiye’den düşük olması, göçmenlerin ailelerini yanlarına almalarının ve hayatlarının orada sürdürülmesi yönünde kararların alınmasının önüne geçmektedir. Bu türden bir tavır da ekonomik kriterleri ve beklentileri öne çıkan bu göç türünden göçmenlerin sosyal anlamdaki genel tavrını bütünleşmemek üzere bir göç süreci yaşanmaya dönüştürmektedir. Nitekim ortaya çıkan yarı parçalanmış aile gerçekliğinin de en temeldeki nedeni burası olmaktadır. Böylelikle bu göçmenler ve ailelerinin göçe dair beklentisi bir ekonomik edinimden öteye geçmemektedir. Örneğin –literatürde geçen bilgilerden hareketle- Almanya’ya gerçekleşen Türk göçlerindeki sürecin bir ekonomik edinim süreci olmaktan ötede, ailenin geri kalanının da tutunma sürecine dahil olduğu yönünde sosyal değişme eğrileri ortaya koymaktadır. Bunun anlamı göçün kalkış noktasından (Türkiye’den) daha yüksek bir sosyo-kültürel sermayenin olduğu yere (Almanya’ya) gidildiğinde ailenin de sürece dahil edilmesi ve aşamalı bir bütünleşme gerçekliğinin yaşamakta olduğudur. Almanya’ya giden Türk işçilerin pek çoğu “tutunma başarısı” gösterdikçe, Türkiye’deki ailelerini de büyük oranda yanlarına almaktadırlar. Dahası ailenin geri kalanı da orada yaşama istekliliğini ortaya koyan tavırlar sergilemektedir. Ancak Ortadoğu’ya yönelen erkek egemen emek göçünde ise böyle bir çıktıyla karşılaşılmasında olup, daha doğru bir ifadeyle de gidilen yere entegre olmak ya da ailenin geri kalanıyla hayatını orada sürdürebilmek yönünde bir beklenti

oluşmamaktadır. Çünkü bireyler (erkekler) sosyal sermaye ve ulusların örtük hiyerarşisi açısından ailelerini ve geride kalan (kadınları) sıklıkla yanlarına almak istememektedirler. Çünkü karşılaşılan “sosyal sermaye” koşulları ve var olan “ulusların örtük hiyerarşisi” açısından Türkiye’nin Ortadoğu ülkelerinden üstün olduğu algısı göçmenlerde yoğun olarak öne çıkmaktadır. Nitekim bu yöndeki kabuller, ekonomik erişimin aksine, yaşanan sürecin entegrasyonlar sonuçlanması haline bir başarısızlık bilgisinin yüklenilmesine neden olmaktadır.

Ayrıca Ortadoğu’ya yönelen erkek egemen emek göçünün Hatay ili ve ilçelerindeki aile yapısını da derinden etkilemekte olduğu araştırmanın eriştiği önemli bulgulardandır. Ailedeki belli rollerin istikrarlı bir şekilde ilerletilmesi, söz konusu göçün tek boyutlu bir gerçeklik olmadığı yönünü netlikle ortaya koymaktadır. Erkeğin göç sürecindeki tek boyutlu aktifliği, ailede informal anlamda önemli bir parçalanmışlık yaşanmasının nedeni olmaktadır. Böylelikle geride kalan kadın sorunsalı görünenin de ötesinde bir derinliğe dönüşmektedir. Toplumsal cinsiyet rollerine göre “eve ekmek” getiren kişi erkektir ve bu durum da Ortadoğu’ya yönelen hareketliliği neden ‘erkek egemen’ olduğunu anlatan en önemli noktadır. Ancak bu türdeki bir göç süreciyle birlikte “baba”, ev içi rollerine karşı yabancılaşan bir konuma sürüklenmektedir. Ancak görüşülen kadınlar bunu bir ‘parçalanmışlık’ olarak değil, daha çok erkeğin kendileri ve aileleri için “fedakarlık yaptıkları” yönüne geri bildirimlerde bulunmaktadırlar. Bu nedenle de yaşanan parçalanma informal biçimde işleyen bir “yarı parçalanma” hali olmaktadır. Nitekim ortaya konulan bu türden sonuçlar, Ortadoğu’ya yönelen göçlerdeki hakim bakış göçteki hareketliliğe (göç edenlere) çevirirken, çok önemli bir detayın da gözden kaçmasına neden olmaktadır. Çünkü bu göç türü erkek egemen şekilde işleyen, kadınların ve çocukların gerideki kalışı çok uzun yıllara yayılan bir “yarı parçalanmış aile sorunsalı” ortaya çıkarmaktadır. Bu açıdan bu çalışmada ortaya konulan tüm tartışma ve bulgular, görünenin ardındaki detayları öne çeken türden sonuçlar ortaya koymaktadır. Bir anlamıyla da odak noktayı ters bir açıya yerleştirerek emek göçünün ürettiği sorunsal alanlarını genişletmeyi vaat etmektedir. Bu yönüyle de ortaya konulan çalışmanın vaat ettikleri açısından önemli katkılar sunabilecek türden olduğu rahatlıkla söylenebilir.

KAYNAKÇA

- Abadan-Unat, N. (2017). *Bitmeyen Göç: Konuk İşçilikten Ulus-Ötesi Yurttaşlığa*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Adıgüzel, Y. (2020). *Göç Sosyolojisi*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Adiller, S. (2013). Alikoç Köyü (Makedonya) Özelinde Kadının Evlilik Göçü. *İstanbul University Journal of Sociology*, 3(27), 177-195.
- Aksoy, Z. (2012). Uluslararası Göç ve Kültürlerarası İletişim. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 292-303.
- Badinter, E. (2020). Kadınlık mı Anelik mi?. İstanbul: İletişim Yayınları
- Bahçeci, H. I., ve Uzun Ş. (2017). Türkiye’de Uluslararası Göç Ve Yerel Politika.
- Bal, H. (2015). *Sosyolojide Yöntem ve Araştırma Teknikleri*. İstanbul: Sentez Yayıncılık.
- Biriz-Karaçay, A. (2016). Türkiye-Avrupa Göç Sistemi: Misafir İşçilikten Ulus-Ötesi Kimliklere. S. G. Ihlamur-Öner, & N. A. Öner içinde, *Küreselleşme Çağında Göç; Kavramlar, Tartışmalar* (s. 399-416). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Boudrillard, J. (2017). *Can Çekişen Küresel güç*. Ankara: Doğubatı.
- Bourdieu, P., ve Passeron, J. C. (2019). Yeniden üretim: Eğitim sistemine ilişkin bir teorinin ilkeleri [Reproduction in education, society and culture]. A. Sümer, L. Ünsaldı ve Ö. Akkaya, Çev.). Ankara: Heretik Yayınları.
- Bourdieu, P. (2021). Beğeni Yargısının Toplumsal Eleştirisi. Ankara: Nika Yayınevi.
- Boz, D. (2016). Dış Göçler Olgusu ve Etkisi: Türkiye-Suriye Üzerine Bir İnceleme. *Sosyoekonomi*, 147-153.
- Buz, S. (2007). Göçte Kadınlar: Feminist Yaklaşım Çerçevesinde Bir Çalışma. *Toplum Ve Sosyal Hizmet*, 18(2), 37-50.
- Canatan, K. (2020). *Toplumsal Değişim Perspektifinden Göç Sosyolojisi*. Ankara: Eski Yeni Yayınları.
- Canatan, K., ve Yıldırım, E. (2019). *Aile Sosyolojisi*. İstanbul: Açılım Kitap Yayınları.
- Chambers, I. (2014). *Göç, Kültür, Kimlik*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Creswell, W. J. (2014) Nitel Araştırma Yöntemleri: Beş Yaklaşım Göre Nitel Araştırma ve Araştırma Deseni, Sosyal Kitabevi, Ankara.
- Çağlak, U. (2017). Göç Ve Parçalanmış Aile: Göçün Ardında Kalanların “Dönüş” Filmindeki Yansımalar I. *Turkish Studies (Elektronik)*, 12(13), 135-150.

- Çağlayan, S. (2006). Göç kuramları, göç ve göçmen ilişkisi. *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (17), 67-91.
- Çelik, F. (2002). İç göçlerin seçkinlik yaklaşımı ile analizi. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(13), 275-296.
- Doğan, A. E. (2002). Yeni Bir Uluslararası Göç Dalgasının Eşiğinde: "Dünya Kentleri"ne Göç. 7. *Ulusal Sosyal Bilimler Kongresi* (s. 19-53). Ankara: İmaj Yayıncılık.
- Duben, A. (2006). *Kent, Aile, Tarih*. İstanbul: İletişim yayınları.
- Ersoy, A., ve Saban, A. (2016). *Eğitimde Nitel Araştırma Desenleri*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Faist Thomas (2003).Uluslararası Göç ve Ulusaşırı Toplumsal Alanlar.(Azat Zana Gündoğan ve Can Nacar Çev.).İstanbul: Bağlam.
- Fukuyama, F. (2005). Güven: Sosyal erdemler ve refahın yaratılması (A. Buğdaycı, Çev.). *İstanbul: İş Bankası*.
- Fukuyama, F. (2009). *Büyük çözülme: insan doğası ve toplumsal düzenin yeniden oluşturulması*. İstanbul: Profil Yayıncılık.
- Fukuyama, F. (2018). Sosyal sermaye ve sivil toplum. *Muhafazakar Düşünce Dergisi Sayı 29-30: Sivil Toplum-Ara Kurumlar*, 3.
- Genç Y. ve Kara H.Z. (2016). İç göç sürecinde birey rollerinin toplumsal cinsiyet açısından değerlendirilmesi. *PESA Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2(3), 31-40.
- Güllüpınar, A. G. D. F. Göç Olgusunun Ekonomi-Politiği Ve Uluslararası Göç Kuramları Üzerine Bir Değerlendirme. *İçindekiler/Contents*, 53.
- İçduygu, A., Erder, S., ve Gençkaya, Ö. (2009). Türkiye'nin Uluslararası Göç Politikaları 1923 2023 Ulus devlet Oluşumundan Ulus ötesi Dönüşümlere.
- Jourdain, A., ve Nalin, S. (2020). *Pierre Bourdieu'nün Kuramı ve Sosyolojik Kullanımları*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kahraman, S. Ö. (2012). Türkiye'den Ortadoğu-Kuzey Afrika (Odka) Ülkelerine İşgücü Göçünün Kuramsal Ve Mekânsal Değerlendirmesi. *İnsan Bilimleri Dergisi*, 9(2), 1158-1178.

- Kaiser, B. (2007). Türkiye'deki Avrupa Birliği Yurttaşları: Siyasal ve Toplumsal Katılımın Önündeki Engeller. A. Kaya, & B. Şahin içinde, *Kökler ve Yollar: Türkiye'de Göç Süreçleri* (s. 475-489). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Kalaycıoğlu, S., Çelik, K., ve Beşpınar, F. U. (2010). "Gitmek mi Zor Kalmak mı?": Avrupa'ya Erkek Göçü ve Geride Kalan Kadının Gözünden Göç Deneyimi. *Edebiyat Fakültesi Dergisi* , 123-146.
- Kaypak, Ş. (2019). Kırsaldan Kente Göç ve Toplumsal Değişimde Kadının Yeri.
- Nakhoul, T. E., & Kartal, F. Uluslararası İşgücü Göçü Ve Türkiye.
- Osmanoğlu, Ö. (2016). Türk Sineması'nda Dış Göç Olgusu: Sosyo-Kültürel Karşılaşmalar, Kimlik Çatışması ve Yabancılaşma. *Marmara İletişim Dergisi*, (25), 77-98.
- Marks, E. Lenin (2000). *Marksizm Kadın ve Aile*.
- Monkachi, N. (2003). Sınırdaki İki Örnekten Hareketle Göçler Sosyolojisini Yeniden Düşünmek. *Toplumbilim Dergisi*, 17, 57-73.
- Özcan, E. D. E. (2017). Çağdaş göç teorileri üzerine bir değerlendirme. *İş ve Hayat*, 2(4), 183-215.
- Palabıyık, A. (2011). Pierre Bourdieu Sosyolojisinde “Habitus”, “Sermaye” ve “Alan” Üzerine1. *Liberal Düşünce Dergisi*, (62), 1-21.
- Patton, M. Q. (2014). Nitel Araştırma ve Değerlendirme Yöntemleri. Ankara: Pegem Akademi.
- Sağlam, S. (2006). Türkiye'de iç göç olgusu ve kentleşme. *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları (HÜTAD)*, (5), 33-44.
- Şan, M. ve Şimşek, R. Sosyal Sermaye Kavramının Tarihsel-Sosyolojik Arkaplanı. *Akademik İncelemeler Dergisi*, 6(1), 88-110.
- Şeker, D. ve Uçan, G. GÖÇ SÜRECİNDE KADIN. *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 14(1).
- Şimşek, A. E. Uluslararası İşgücü Göçü Ve Geride Kalan Kadınlar: Denizli Örneği. *Kadın Araştırmaları Dergisi*, (12).
- Taştan, A. (2021). *Göç ve Kadın: Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Uluslararası Göç ve Kadın-Kırıkkale İli Örneği-*. Ankara: Net Kitaplık Yayıncılık .
- Tekeli, İ. (2007). Türkiye'nin Göç Tarihindeki değişik Kategoriler. A. Kaya, & B. Şahin içinde, *Kökler ve Yollar: Türkiye'de Göç Süreçleri* (s. 447-473). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

- Tekeli, İ., ve Erder, L. (1978). *Yerleşme Yapısının Uyum Süreci Olarak; İç Göçler*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları.
- Toksöz, G. (2006). *Uluslararası Emek Göçü*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Yanıklar, C. (2010). Kültürel Sermaye, Eğitim Ve Toplumsal Tabakalaşma: Pierre Bourdieu'nün Yeniden Üretim Kuramına Eleştirel Bir Bakış. *Sosyoloji Dergisi*, (22), 121-138.
- Yürütücüsü, P., Demir, G. Kentle Bütünleşen ve Bütünleş (e) meyen Göçmenlerin Sosyal, Ekonomik ve Kültürel Farklılıkları Işığında Kentle.

İnternet Kaynakça

- Gençler, A . (2010). Avrupa Birliğinin Göç Politikası . Journal of Social Policy Conferences , 0 (49) , . Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/iusskd/issue/897/10022>
- Güllüpcinar, F . (2013). Göç Olgusunun Ekonomi-Politigi ve Uluslararası Göç Kuramları Üzerine Bir Değerlendirme . Yalova Sosyal Bilimler Dergisi , 2 (4) , . Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/pub/yalovasosbil/issue/21788/615741>
<https://web.archive.org/web/20150509180203/http://www.sbed.mu.edu.tr/index.php/asd/article/viewFile/186/188>
<https://www.felsefe.gen.tr/kulturel-sermaye-nedir/>
http://auzefkitap.istanbul.edu.tr/kitap/sosyoloji_lisans_ao/aile_sosyolojisi.pdf

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1: İŞKUR verilerine göre cinsiyete göre Ortadoğu ülkelerine gönderilenler	45
Tablo 2: Katılımcıların yaşlarının dağılımı.....	57
Tablo 3: Katılımcıların eğitim düzeylerinin dağılımı	57
Tablo 4: Katılımcıların aylık ortalama gelir düzeyi dağılımı.....	58
Tablo 5: Katılımcıların çocuk sayılarına göre dağılımı	58
Tablo 6: Katılımcıların eşlerinin gittiği ülke	58
Tablo 7: Katılımcıların eşlerinin mesleklerine dair bilgiler	59

EKLER

Ek 1: Katılımcıların Listesi

Katılımcı No	Yaş Aralığı	Eğitim Durumu	Mesleği	Aylık Geliri Aralığı	Çocuk Sayısı	Eşinin Mesleği	Eşinin Pozisyonu	Gittiği ülke	Eşinin kaç yıldır yurt dışında
K 1	31-40	Ortaokul	Ev hanımı	3001-5000	2	Oto tamir	İşletme ortaklığı	Arabistan	16
K 2	31-40	İlkokul	Ev hanımı	5001-10 bin	3	Serbest meslek	İşçi	Arabistan	20
K 3	41-50	İlkokul	Ev hanımı	10 bin üstü	3	Oto tamir	Ortak	Kuveyt	30
K 4	31-40	İlkokul	Ev hanımı	10 bin üstü	5	Oto tamir	Kedine	Arabistan	30
K 5	18-30	Lise	Ev hanımı	5001-10 bin	2	Berber	Ortak	Arabistan	20
K 6	31-40	İlkokul	Ev hanımı	10 bin üstü	4	Berber	Kendine	Arabistan	17
K 7	31-40	İlkokul	Ev hanımı	Asgari ücret altı	5	Döner ustası	İşsiz (şu an)	Arabistan	30
K 8	31-40	Ortaokul	Kuaför	Asgari ücret-3000	2	Aşçı	İşçi	Arabistan	30
K 9	18-30	Ortaokul	Ev hanımı	10 bin üstü	2	Berber	İşçi	Arabistan	10
K 10	18-30	Lise	Ev hanımı	10 bin üstü	2	Oto tamir	İşçi	Arabistan	12
K 11	51-65	Okur-yazar	Ev hanımı	Asgari ücret-3000	3	Boyacı	İşçi (şu an burada)	Arabistan	8
K 12	41-50	Okur-yazar	Ev hanımı	5001-10 bin	6	Servisçi	İşçi	Arabistan	30
K 13	31-40	İlkokul	Ev hanımı	5001-10 bin	3	Oto kaporta	Kendine	Arabistan	20
K 14	41-50	Lise	Ev hanımı	5001-10 bin	4	İnşaatçı	İşçi	Arabistan	33
K 15	31-40	İlkokul	Ev hanımı	10 bin üstü	3	Döner ustası	İşçi	Arabistan	21
K 16	31-40	Lise	Ev hanımı	10 bin üstü	4	Oto kaporta	Kendine	Arabistan	21
K 17	31-40	İlkokul	Ev hanımı	5001-10 bin	2	Serbest meslek	İşçi	Arabistan	27
K 18	18-30	Lise	Ev hanımı	10 bin üstü	2	Berber	İşçi	Arabistan	10
K 19	31-40	İlkokul	Ev hanımı	3001-5000	1	Kasap	İşçi	Katar	13
K 20	18-30	Lise	Ev hanımı	10 bin üstü	3	Berber	Kendine	Arabistan	16
K 21	41-50	İlkokul	Ev hanımı	10 bin üstü	4	Kaynak	İşçi	Arabistan	30

Ek 2: Yapılandırılmış Görüşme Formu

Görüşme Tarihi:../../2021

Görüşülen No:...

Sayın Katılımcı,

Bu araştırma Karabük Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü bünyesinde yer alan Sosyoloji Anabilim Dalı bünyesinde yürütülmektedir. İlgili araştırma “*Ortadoğu Ülkelerine Yaşanan Erkek Göçlerin Aileye ve Ailedeki Kadının Rollerine Etkileri: Hatay Örneği Üzerinden Bir Değerlendirme*” başlığı ile yürütülmektedir. Araştırma kapsamındaki katılımlarınızla dile getireceğiniz bilgiler ve özel hayatınıza dair her türden söylemlerinizi tarafımızca tamamen gizli yürütülecektir. Bu süreçte paylaştıklarınız, herhangi bir kişi veya kurumla paylaşılmayacak ve yalnızca araştırmanın amaçları doğrultusunda kullanılacaktır. Araştırmaya göstermiş olduğunuz ilgi ve yaptığınız katkılardan dolayı teşekkür ederiz.

SEYRAN ABACI
Karabük Üniversitesi
Sosyoloji Anabilim Dalı

1. Yaşınız

☐ 18-30 ☐ 31-40 ☐ 41-50 ☐ 51-65 ☐ 65+

2. Eğitim durumunuz

☐ Okur-yazar ☐ İlkokul ☐ Ortaokul ☐ Lise

☐ Ön Lisans ☐ Lisans ☐ Lisansüstü

☐ Diğer (Belirtiniz:.....)

3. Mesleğiniz belirtiniz.

-

4. Eşinizin mesleğini belirtiniz.

-

4.1. (Varsa) Eşinizin pozisyonunu belirtiniz.

-

5. Eşiniz hangi ülkeye çalışmak amacıyla göç etti? Belirtiniz.

-

6. Eşinizin ilk göç deneyimi evliliğinizden önce mi sonra mı gerçekleşti?

☐ Evlenmeden önce

☐ Evlendikten sonra

7. Eşiniz kaç yıldır yurt dışında çalışmaktadır?

-

8. Kaç çocuğunuz var?

-

8.1. Yaşlarını belirtiniz.

-.....

8.2. Eğitim durumlarını belirtiniz.

-

9. Aylık ortalama gelirinizi belirtiniz.

-

10. Taşınmayan mülkünüz var mı?

☐ var

☐ yok

10.1. Varsa belirtiniz.

-

Ek 3: Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu

1. Bize biraz kendinizden ve ailenizden bahseder misiniz?
2. Evlilik sizin için ne ifade ediyor? (Neden böyle düşünüyorsunuz?)
 - 2.1. Sizce kadın olmak nedir?
 - 2.2. Anne/annelik sizin ne ifade ediyor?
 - 2.3. Sizce erkek olmak nedir?
 - 2.4. Baba/babalık sizin için ne ifade ediyor?
3. Eşinizden biraz bahseder misiniz?
4. Eşiniz yurt dışına bir göç deneyimi yaşadı. Peki neden yurt dışında çalışmayı tercih etti?
 - 4.1. Eşinizin yurt dışında çalışma sürecinden bahseder misiniz?
5. Eşinizin göç kararını düşününce; siz bu kararın neresindesiniz?
6. Eşinizin yurt dışına çalışmaya gitmesi sizin hayatınızı nasıl etkiledi?
 - 6.1. Örneğin eşinizin burada ya da yurt dışında olduğu zamanlar sizin buradaki görev ve sorumluluklarınız (günlük olarak yaptıklarınız) değişiyor mu?
 - 6.2. Bu durum size nasıl görevler yüklüyor? Örneğin eşinizin/kocanızın görevlerini kendiniz yapıyor gibi hissediyor musunuz?
7. Eşiniz sizi (ailesini) çalıştığı ülkeye almak istedi mi? Nedenleriyle birlikte bize biraz anlatır mısınız?
 - 7.1. Siz eşinizin çalıştığı ülkeye gitmek ister miydiniz? Nedenleriyle birlikte anlatabilir misiniz?
 - 7.2. Eşiniz Ortadoğu ülkelerine göç etti. Ancak eşiniz aynı göçü Almanya vb. Avrupa ülkelerine yapmış olsaydı, planlarınızda bir değişiklik olur muydu? Bize nedenleriyle birlikte anlatır mısınız?
 - 7.3. Örneğin eşinizin yanına gitme ya da gittiği yere yerleşme ve çocuklarınızı orada büyütme konusunda düşünceleriniz ne yöndedir? Bize biraz nedenleriyle birlikte anlatabilir misiniz?

- 8.** Eşinizin Ortadoğu'daki emek göçü (yurt dışında çalışması) bir gün bitecek mi? Yani burada bir gün iş kuracak mı? Ya da burada bir işte çalışacak mı?
- 8.1.** Peki siz burada çalışmasını ister miydiniz/ istiyor musunuz? Bize nedenleriyle birlikte anlatır mısınız?
- 9.** Çocuklarınızdan/çocuğunuzdan biraz bahseder misiniz?
- 9.1.** Peki sizce çocuğunuz/çocuklarınız ve babası arasındaki iletişim/ilişki nasıl?
- 9.2.** Peki eşiniz burada değilken çocuğunuzla ilgili bir sorun olduğunda kimden yardım istemektesiniz?
- 10.** Eşinizin Ortadoğu ülkelerine göçünü bu göçün sizi ve ailenizi etkilediğini düşünüyor musunuz? Nedenleriyle birlikte anlatabilir misiniz?
- 10.1.** Hayatınızın gelecekteki kısmını düşündüğünüzde sizce nasıl olacak? Nedenleriyle birlikte anlatır mısınız?

ÖZGEÇMİŞ

Jan ve Suphi Beyluni Lisesinden 2014 yılında mezun olmuştur. 2015 yılında Karabük Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümüne yerleşmiştir. Aynı üniversiteden 2019 yılında mezun olmuştur. Lisans tezinde göç sosyolojisi alanında bitirme tezi yazmıştır. Aynı sene aynı üniversitede Sosyoloji Anabilim Dalında Yüksek lisans programına başlamıştır.

